

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI HUKUKTA SAVAŞA VARMAYAN ZORLAMA
YOLLARI

Zehra KORKMAZ

1330233032

Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN

Prof. Dr. Yüksel METİN

Isparta, 2014

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA
SINAV TUTANAĞI

Tez Savunması 1

Tarih: 23/6/2014

Enstitü Yönetim Kurulunun 136/2014 tarih ve 1471 sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz Kamu Hukuku Anabilim Dalı Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi Zehra KORKMAZ'ın "Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Zorlama Yolları" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 23/6/2014 tarihinde saat 15.0'da toplanmış ve adayı tez savunmasına almıştır.

Lisansüstü Yönetmeliği Madde 25 uyarınca adaya dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

☒ Tezin kabul edilmesine
(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

☐ Tezde düzeltme verilmesine
(Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra üç (3) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)

☐ Tezin reddedilmesine
(Öğrenci, yeni tez konusu belirlemelidir.)

*Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı.
oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.
Gereği için arz olunur.

Jüri

Adı Soyadı

İmza

Danışman : Prof. Dr Yüksel METİN.

Üye : Doç. Dr. Haluk SONGUR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Selim KANAT

Ek : Herbir jüriye ait tez değerlendirme jüri raporları

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form danışman tarafından düzenlenerek 3 gün içerisinde ilgili Anabilim Dalı aracılığı ile Enstitüye teslim edilir.		

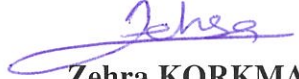

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Zorlama Yolları” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Zehra KORKMAZ
01.07.2014

ÖZET

Uluslararası uyuşmazlıkların çözüm yolları, barışçı çözüm yolları ile zorlama yolları olarak ikiye ayrılırken, zorlama yolları da; savaş ve savaşa varmayan zorlamalar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Savaşa varmayan zorlama yolları, uluslararası hukuka aykırı fiilin hukuksal etki doğurmasının önüne geçilmesi amacıyla başvurulmuş hukukî önlemler; uluslararası hukuka aykırı fiil ika eden devletlerin, bu davranışlarını düzeltme gayesiyle birtakım siyasi ya da ekonomik yaptırımlara maruz kalmasını ifade eden baskı ve vazgeçirme önlemleri ile uluslararası hukuka aykırı fiil ika eden devletin, bu fiilini zorla düzeltmesi ya da bu fiili neticesinde onu cezalandırma amacı güden yollar olarak tanımlanan zorlama yolları şeklindedir. Bu çalışmada; meşru ya da meşru olmayan zorlama yolları, meşru zorlama yollarına başvuru şartları, devletlerin münferit uygulamaları ve Birleşmiş Milletler Örgütü kapsamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Savaşa Varmayan Zorlama Yolları, Misilleme, Müdahale, Zararla karşılık, Birleşmiş Milletler, Meşru Müdafaa.

(KORKMAZ, Zehra, The Ways of Coercion Out of War in International Law, Master's Thesis, Isparta, 2014)

ABSTRACT

There are two ways for the solutions of international disputes: the ways of coercion and peaceful solutions. There are two ways for the ways of coercion: war and the ways of coercion out of war. There are three ways of coercion out of war: legal measures, suppression and dissuasion measures, ways of coercion. Legal Measures is prevents contrary to international law of act the legal effect of giving birth. Soppression and dissuasion is apply economic and political pressure. The ways of coercion is intended to penalize. In this study, legal and illegal ways of coercion will be dealt within the frame of state practice and United Nations Charter.

Key Words: The ways of coercion out of war, retortion, intervention, reprisal, self – defence, United Nations.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLAR VE UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI	6
I. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIK KAVRAMI	6
II. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARIN SINIFLANDIRILMASI	9
A) Hukukî Uyuşmazlık	10
B) Siyasî Uyuşmazlık	10
III. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI	10
A) Barışçı Çözüm Yolları	11
1) Diplomatik Yollar	12
a) Görüşme	12
b) Dostça Girişim	13
c) Arabuluculuk	15
d) Soruşturma Komisyonları	16
e) Uzlaştırma Komisyonları	17
2) Yargısal Yollar	19
a) Uluslararası Hakemlik	19
b) Uluslararası Yargı Yolu	22
3) Uluslararası Örgütlerce Çözüm	25
B) Zorlama Yolları	27
1) Savaş	27
2) Savaşa Varmayan Zorlama Yolları	29
İKİNCİ BÖLÜM	30
DEVLETLER TARAFINDAN MÜNFERİDEN BAŞVURULAN SAVAŞA VARMAYAN ZORLAMA YOLLARI	30
I. SAVAŞA VARMAYAN ZORLAMA YOLLARININ HUKUKÎ NİTELİĞİ	30
II) SAVAŞA VARMAYAN ZORLAMA YOLLARI	34
A) Hukukî Önlemler	34
1) Fiilin Hukuksal Etki Doğurmasını Engelleyen Önlemler	34
a) Tanımama	35
b) Kınama	35

c) Yargı Kararıyla Hukuksal Etkinin Reddi	36
2) Antlaşmaların Hukuksal Geçerliliğini Durduran ya da Ortadan Kaldıran Önlemler	37
a) Antlaşmanın Uygulanmasının Durdurulması ya da Antlaşmaya Son Verilmesi	37
b) Antlaşmanın Geçersizliği	39
B) Baskı ve Vazgeçirme Önlemleri	39
1) Hukuka Aykırı Fiilin Duyurulması	40
2) Uyarı ve Kınama	40
3) Uluslararası Örgütlere Üye Kabul Etmeme	41
4) Uluslararası Örgütlerde Üyelik Haklarının Dondurulması ve Üyelikten Çıkarma	41
5) Ekonomik ve Teknik Yardımın Askıya Alınması veya Kesilmesi	41
6) Diplomatik İlişkilerin Kesilmesi	42
C) Zorlama Yolları	42
1) Misilleme	42
a) Kavram	42
b) Şartları	44
c) Misilleme Şekilleri ve Uygulama Örnekleri	45
d) Değerlendirme	46
2) Zararla Karşılık	47
a) Kavram	47
b) Şartları	49
(1) Diğer devletin uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiilinin bulunması	52
(2) Zarar gören devletin zarar düzeltme isteminin kabul edilmemiş olması	52
(3) Orantılılık	53
(4) Zararla karşılık fiilinin yalnız uluslararası hukuka aykırı haksız fiili ika eden devlete yöneltilmesi	54
(5) Uluslararası hukuka aykırı bir şekilde karşılık verildiğinin kabul edilmesine karşın söz konusu önlemin ilke olarak kuvvet kullanımını içermemesi	54
c) Zararla Karşılık Şekilleri ve Uygulama Örnekleri	55
(1) Boykot	57
(2) Ambargo	59
(3) Barış İçinde Abluka	60
(4) Bombardıman ve Barış İçinde İşgal	62
d) Değerlendirme	63
3) Müdahale (Karışma)	66
a) Kavram	66
b) Şartları	67
c) Müdahale Şekilleri ve Uygulama Örnekleri	67
(1) İnsani Nedenlerle Müdahale	67
(2) Yurt Dışındaki Vatandaşların Korunması Amacıyla Müdahale	70
(3) Devam Eden İç Çatışmalara Müdahale	71
(4) İlgili Hükümetin Çağrısı Üzerine Müdahale	73
d) Değerlendirme	74
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	82
ULUSLARARASI ÖRGÜTLERCE BAŞVURULAN SAVAŞA VARMAZAN ZORLAMA YOLLARI	82

I. GENEL OLARAK	82
II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜNCE BAŞVURULAN SAVAŞA VARMAYAN ZORLAMA YOLLARI	82
A) Birleşmiş Milletler Örgütü, Yapısı ve Karar Alma Usulleri	83
B) Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesi (BM Şartı VI. Bölüm)	89
C) Birleşmiş Milletler Örgütü Tarafından Başvurulabilecek Zorlama Yolları	92
1) BM Güvenlik Konseyi Kararı ile Kuvvet Kullanımı(VII. Bölüm)	94
a) Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Kavramı	94
b) Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Güvenlik Konseyi'nin Rolü ve Alabileceği Zorlama Önlemleri	97
(1) Geçici Önlemler(m.40)	97
(2) Silahlı Kuvvet Kullanılmasını Gerektirmeyen Önlemler (m.41)	98
(3) Silahlı Kuvvet Kullanılmasını Gerektiren Önlemler(m.42)	99
c) Genel Kurul'un Yetkilerinin Genişletilmesi "Barış İçin Birlik Kararı"	102
2) Meşru Müdafaa	103
D) Güvenlik Konseyi Kararları	107
a) Kore Olayı	107
(1) Kore Olayının Mahiyeti	108
(2) Güvenlik Konseyi'nin Uluslararası Barışın Bozulduğunun Tespiti ve Tavsiye Kararı	108
(3) Güvenlik Konseyi'nin Askerî Tedbirlere İhtiyaç Gösteren Kararı	110
(4) Güvenlik Konseyi'nin Silahlı Kuvvetlerin Komutası ile İlgili Kararı	111
(5) Değerlendirme	112
b) Körfez Olayı	112
(1) Körfez Olayının Mahiyeti	112
(2) Güvenlik Konseyi Kararları	113
(3) Ateşkes Kararı	118
(4) Değerlendirme	120
E) Değerlendirme	120
SONUÇ	123
KAYNAKÇA	130
ÖZGEÇMİŞ	139

KISALTMALAR

Bkz : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

C : Cilt

GK : Güvenlik Konseyi

m. : Madde

MHB : Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni

S. : Sayı

s. : Sayfa

ss. : Sayfa Sayısı

UAD : Uluslararası Adalet Divanı

VAHS : 1969 Tarihli Viyana antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi

vb. : Ve Benzeri

y.y. :Yayın yılı yok

GİRİŞ

Uluslararası uyuşmazlık; “İki devlet arasında hukuksal veya maddî bir nokta üzerindeki anlaşmazlık, hukuksal tezler veya çıkarlar arasındaki zıtlık ve çatışma” olarak tanımlanmaktadır.¹ Uluslararası Adalet Divanı tarafından yapılan bu tanım, sadece devletlerden bahsetmekteyken, bugün için uluslararası uyuşmazlık, uluslararası hukukun diğer sùjeleri arasında hukuksal veya maddî bir nokta üzerindeki anlaşmazlık, hukuksal tezler veya çıkarlar arasında zıtlık ve çatışma şeklinde tanımlanmaktadır.² Uluslararası uyuşmazlıklar çok çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır; devletler arasındaki sınır uyuşmazlıkları, bir devletin savaş uçağının başka bir devletin hava sahasını işgal etmesi, mevcut antlaşmalara riayet edilmemesi vb.

Uluslararası bir uyuşmazlık söz konusu olduğunda, kural olarak uluslararası hukuk sùjeleri uyuşmazlıklarını barışçı yollar ile çözme yükümlülüğü altındadır. Uluslararası hukukun emredici kuralları arasında yer alan barışçı çözüm yükümlülüğü, Birleşmiş Milletler Şartı’nda şu şekilde düzenlenmektedir; “Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler.” Şart’ ın 33.maddesinde de bu yollar şu şekilde belirtilmektedir; “1.Süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile bölgesel kuruluş ya da antlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır.” Ancak; barışçı çözüm yükümlülüğüne rağmen, uluslararası hukuk sùjelerinin uyuşmazlıklarını her zaman barışçı yollar ile çözmeye çalıştıklarını söylemek oldukça iyimser bir yaklaşım olmaktadır.

Uluslararası hukuk açısından belli şartlar dahilinde devletlerin(uluslararası hukuk sùjelerinin)³ çeşitli zorlama yollarına başvurdukları görölmektedir.⁴ Devletler,

¹Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yeniden Gözden Geçirilmiş Dördüncü Bası Ankara, 1975, s.321.

²Enver Bozkurt-M. Akif Kütükçü-Yasin Poyraz, *Devletler Hukuku*, Yetkin Yayınları, Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara, 2010, s.238.

³Klasik ayrımında sadece devlet tabiri kullanılmaktadır, lakin; “Devlet” ifadesi geçen bütün yerleri “Uluslararası Hukuk Sùjeleri” şeklinde anlamak gerektiği, bugün doktrinde kabul edilmektedir, dolayısıyla tezde kullanılan, devlet ifadesi uluslararası hukuk sùjelerini ifade etmektedir.

sübjektif değerlendirmelerine göre; başka bir devlet tarafından ika edilmiş bir haksızlığın kendi güçleriyle düzeltilmesini sağlamak ve bir başka devlete hukuki yollardan kabul ettiremeyecekleri isteklerini zor kullanma yollarına başvurarak kabul ettirmek amacıyla zorlama yollarına⁵ başvurmaktadır. Böylelikle, klasik Devletler hukukunda, barış – savaş - tarafsızlık hukukları yanında bir de savaşa varmayan zorlamalar hukuku doğmuştur.⁶ Uluslararası hukuka aykırı bir fiil ika edildiğinde; bu fiilin ortadan kaldırılması ve hukuksal etkisinin olmaması için gerek devletler gerekse uluslararası örgütler birçok zorlama yoluna başvurmaktadır. Fakat; söz konusu zorlama yollarının, her zaman ika edilen fiilin hukuksal etkisini doğrudan ortadan kaldırdığı, düzensizliği kendi başına giderici bir sonuç doğurduğu söylenememektedir. Ancak; zorlama yollarının caydırıcı bir etkiye sahip olduğu da gözden uzak tutulmaması gereken bir husustur.⁷

Savaşa varmayan zorlama yollarının tanımını yapmak, kavramı daha net ortaya koymak için savaş kavramından yola çıkmak gerekmektedir. Yukarıda da değinilmiş olduğu üzere; savaşın tanımı noktasında gerek uluslararası mahkeme kararlarında, gerek doktrinde genel-geçer bir tanım mevcut değildir.⁸ Meray savaşı şu şekilde tanımlamaktadır; “Savaş, iki ya da daha çok Devlet arasında, Tarafların birbirlerine isteklerini(iradelerini) kabul ettirmek amacıyla ve Devletler hukukunca düzenlenmiş kurallar uyarınca yapılan silahlı çatışma”dır.⁹ Bir fiilin savaş sayılıp sayılmamasındaki temel ölçüt; objektif değil, bu fiili ika eden devletlerin sübjektif değerlendirmelerine, yani; tarafların savaşma niyeti taşıyıp taşımadığına göre belirlenmektedir. Ve haliyle, devletlerin savaşma niyeti taşımadığı fiiller; savaşa varmayan zorlama yolları olarak kabul edilmektedir. Klasik ayırmda savaşa varmayan zorlama yolları müdahale, misilleme ve zararlar karşılık olmak üzere başlıca üç şekilde karşımıza çıkmaktadır, ancak; çalışmamızda savaşa varmayan zorlama yolları; hukukî önlemler, baskı ve vazgeçirme önlemleri ile zorlama yolları olmak üzere üç başlık altında ele alınmakta ve uluslararası örgütler tarafından başvurulmuş zorlama yolları başlığı altında ise; Birleşmiş

⁴Şakir Berki, *Devletler Umumi Hukuku*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1968, s.110.

⁵Bütün savaşa varmayan zorlama yollarına savaş zamanında da başvurulabilmekle birlikte; tezin kapsamı açısından sadece barış zamanındaki durum değerlendirilecektir.

⁶Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.468.

⁷Pazarcı, C.3, s.191.

⁸Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.267.

⁹Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.468.

Milletler Örgütü tarafından başvurulanan zorlama yolları hakkında bilgi verilmektedir. Pazarıcı'nın yapmış olduğu ayırında yer alan hukukî önlemler ile baskı ve vazgeçirme önlemlerinin de savaşı varmayan zorlama yolu niteliği taşıması bizi klasik ayırım yerine bu şekilde bir ayırım yapmaya itmiştir.

BM Şartı m.2/4¹⁰,te düzenlenmiş olan kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağı kapsamında; kuvvet kullanımı ve kullanma tehdidi içeren zorlama yollarına devletlerin münferiden başvurmaları meşru görölmemektedir. Kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağının iki istisnası bulunmaktadır. Bunlardan ilki; BM Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanımı, ikincisi ise; meşru müdafaa durumunda kuvvet kullanımıdır. Ancak; BM Şartı'nda öngörölen ortak güvenlik sisteminin etkili bir şekilde uygulanamamış olması ve Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinin(ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin) görüş ayrılıkları neticesinde, veto nedeniyle uluslararası barış ve güvenliğe ilişkin konularda karar alamaması, alsa da bu kararı uygulayacak sürekli bir silahlı kuvvetin bulunmaması; barışı koruyacak ve sürdürecekt etkin mekanizmaların kurulamamış olması neticesinde doktrinde büyük bir çoğunluk tarafından, savaşı varmayan zorlama yollarının tekrar meşruiyet kazandığı ve meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanması gerektiği belirtilmektedir.¹¹ Bu sebeplerden ötürü de, klasik savaşı varmayan zorlama yollarının tekrar önem kazandığı söylenebilmektedir. Kaldı ki; Sun Tzu'nun; "Savaşların tümünde savaşarak zapt etmek en üstün başarı demek değildir. Üstün başarı düşmanın direncini savaşmadan kırmaktır."¹² sözü ve buna mukabil zorlama yollarının savaşı gerek kalmadan düşmanı zayıflatmaya yönelik bir yol olarak kullanıldığı ya da kullanılabileceği düşüncesi konunun önemini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir.¹³

Uluslararası hukuk kaynaklarının birçoğunda, devletlerin münferiden savaşı varmayan zorlama yollarına başvurmalarının meşru olup olmadığı üzerinde durulmaması, sadece zorlama yollarının tanımları verilerek, nasıl olursa olsun devletlerin bu yola

¹⁰"Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar."

¹¹Ahmet Hamdi Topal, "Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s.119.

¹²Sun Tzu, Savaş Sanatı, Çev. Adil Demir, Kastaş Yayınları, 3. Baskı, 2008, s.47.

¹³Bilal Karabulut, Uluslararası Yaptırımların Hukuksal Bir Analizi, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C.3, S.12, 2007, s.15.

başvurmalarının meşru olduğu izlenimi verilmesi, bu alanda akademik çalışmaların yetersizliği ya da neredeyse yokluğu bu alanın çalışılması gerektiği ihtiyacını ortaya koymuştur.¹⁴ Çalışmada, “Savaşa varmayan zorlama yolları nelerdir?, Savaşa varmayan zorlama yollarına başvuru şartları nelerdir?, Uluslararası hukuk süjeleri bu yola başvurup başvurmamakta tamamen serbest midir?, Uluslararası hukuk süjelerinin kendilerine karşı haksız olarak ika edilen her fiil neticesinde kuvvet kullanımı ya da kullanma tehdidi içersin ya da içermesin savaşa varmayan zorlama yollarına başvurusu uluslararası hukuk açısından meşru mudur?, Kuvvet kullanımı veya kullanma tehdidinden anlaşılması gereken nedir, kuvvet kullanımı içermeyen ancak; kuvvet kullanımından daha kötü sonuçlara yol açabilecek zorlama yollarına devletler başvurabilir mi?, Bugün uluslararası hukuk süjeleri kuvvet kullanımı içeren savaşa varmayan zorlama yollarına hangi kapsamda başvurabilir?” sorularının cevapları verilmeye çalışılacaktır.

Çalışma, giriş ve sonuç bölümleri hariç üç ana bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde; uluslararası uyuşmazlıklar ve uyuşmazlıkların çözüm yolları başlığı altında, uluslararası uyuşmazlık kavramından ne anlaşılması gerektiği, uyuşmazlıkların ne şekilde sınıflandırmalara tabi tutulduğu, bu uyuşmazlıkların hangi yollar ile çözüme kavuşturulduğu hususları hakkında bilgi verilecektir.

İkinci bölümde; ilk bölümde izah edilen uyuşmazlıkların çözüm yollarından devletlerin münferiden başvurmalarının meşru olduğu ya da olmadığı zorlama yolları üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulacaktır. Bu bölümde; uluslararası hukukta başvuru zorlama yollarının neler olduğu, zorlama yollarına başvuru şartları, söz konusu yollara uluslararası hukuk süjelerince münferiden başvurulup başvurulamayacağının meşru olup olmadığı konuları ele alınacaktır.

¹⁴Bu konuda münferiden yazılmış olan bir çalışmadan ziyade, konu ders kitaplarında yer almaktadır. Kitaplarda yer alan bilgiler kapsam olarak oldukça yetersizdir ve söz konusu yollara devletlerin münferiden başvuru yapip yapamayacağının meşru olup olmadığının belirlenmesi noktasında oldukça eksik ve yanlış anlaşılmalara müsait bilgiler ihtiva etmektedir. Bu kaynaklar dışında Türkçe kaynaklar arasında doğrudan savaşa varmayan zorlama yollarını konu alan iki makaleden bahsedebiliriz. Bunlar; “Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanımı” ve “Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanma Yolları” bu konunun çalışıldığı makaleler olması itibariyle önem arz etmektedir ve bu konudaki eksikliği kapatmaya çalışmaktadır. Fakat; bu çalışmalar da kapsam itibariyle konunun tam olarak açıklığa kavuşturulmasında yeterli olmamakta ve daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Son bölüm olan üçüncü bölümde ise; uluslararası örgütler tarafından başvuru savaşı varmayan zorlama yolları başlığı altında, bugün dünyadaki hemen hemen bütün devletlerin üye olduğu bir örgüt olması ve bugün uluslararası hukukun emredici kuralları arasında yer alan gerek kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma gerekse de devletlerin iç işlerine müdahale etme yasaklarını Şart'ında düzenleyen bir örgüt olması hasebiyle Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından başvuru zorlama yollarına değinilecektir. Ayrıca; kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağının en önemli istisnalarından biri olan meşru müdafaa hakkı üzerinde durulacak, devletlerin kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağı kapsamında ancak; meşru müdafaa çerçevesinde zorlama yollarına başvurabilmesinin meşru olup olmadığı hususu ele alınacaktır. Ve Güvenlik Konseyi tarafından VII. Bölüm kapsamında zorlama yollarına başvurma kararlarından ilki olması hasebiyle; Kore Olayı ve Güvenlik Konseyi'nin tüm üye devletleri tarafından zorlama yoluna başvuru kararı alınması ve uygulaması açısından önem arz etmesi itibariyle Körfez Olayı hakkında bilgi verilerek çalışma tamamlanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLAR VE UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI

I. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIK KAVRAMI

Uyuşmazlık kavramı terim olarak; *“tutumları ölçülen çeşitli kişilerin ya da aynı kişinin yanıtları arasındaki benzeşmezlik”*¹⁵ olarak tanımlanmaktadır. En genel anlamıyla uyuşmazlık kavramı ise; tarafların kendi aralarında hak veya çıkarlarına yönelik karşıt görüş ve isteklerinin bulunması durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır.¹⁶ Uyuşmazlık kavramı için, birtakım yükümlülüklerin ika edilmesi ya da edilmemesi neticesinde iki taraf arasında vuku bulan açık ve net bir görüş ayrılığı tanımı da kullanılmaktadır.¹⁷ Doktrindeki hakim görüşün kabul ettiği uluslararası uyuşmazlık kavramı ise; Uluslararası Sürekli Adalet Divanı’nın 1924 Mavrommatis Filistin İmtiyazlar Davası’nda yaptığı ve 1926 Bozkurt-Lotus Davası’nda yinelediği tanım olan *“İki devlet arasında hukuksal veya maddî bir nokta üzerindeki anlaşmazlık, hukuksal tezler veya çıkarlar arasındaki zıtlık ve çatışma”*dır.¹⁸

Uluslararası Sürekli Adalet Divanı’nın yapmış olduğu tanımda, sadece uluslararası hukukun ana süjesi olarak kabul edilen devletlerden söz edilmektedir. Ancak; günümüzde, uluslararası hukukun diğer süjeleri¹⁹ arasında hukuksal veya maddî bir nokta üzerindeki anlaşmazlık, hukuksal tezler ya da çıkarlar arasındaki zıtlık ve çatışmalar da uluslararası uyuşmazlık kavramının içerisine dahil edilmiş olmaktadır.²⁰

¹⁵Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Resmî İnternet Sitesi, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>.(çevrimiçi:03.08.2013)

¹⁶Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi Yayınları, Gözden Geçirilmiş 5. Bası Ankara, 2007, s.443.

¹⁷Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.343.

¹⁸Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.321, Bozkurt – Kütükçü - Poyraz, s.238, Okan Beygo, “Uluslararası Uyuşmazlıkların Yargısal Yollar ile Çözümünde Genel Hukuk Prensipleri ile Ex Aequo Et Bono’nun Yeri ve Rolü”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul, y.y., s.5.

¹⁹Uluslararası hukukun süjeleri; bağımsız devletler, uluslararası örgütler ve kısmen gerçek kişiler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.1, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Gözden geçirilmiş 2. Bası, Ankara, 1960, s.113-243, Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, C.1, Yenilenmiş 4. Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980, s.317-481, Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, C.2, Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 9. Bası, Ankara, 2013, s.1-234, Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.95-175.

²⁰Bozkurt-Kütükçü-Poyraz; s.238, Havva Karademir, “AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı)ın Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümündeki Rolü; Kosova Krizi”, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2008, s.3.

Uyuşmazlık kavramını daha net ortaya koyabilmek adına, onu benzer kavramlardan ayırt etmek, öncelikle, uyuşmazlık ve savaş kavramlarının farkına değinmek gerekmektedir. Uluslararası uyuşmazlıklar; uyuşmazlık taraflarının farklı bakış açılarına sahip olması neticesinde, zıtlaşmaların ve düşmanca tavırların artarak devam etmesi durumunda gerçek manada bir çatışma, savaş ortamına zemin hazırlama ve uluslararası barış ve güvenliğin en büyük tehdidi olarak karşımıza çıkma potansiyelini taşımaktadır.²¹ Savaş kavramı ise; uyuşmazlık taraflarının silahlı çatışma noktasına geldiği durumu ifade etmek için kullanılmaktadır.²² Yani; uyuşmazlık durumunda potansiyel bir savaş söz konusu iken, savaş söz konusu olduğunda uyuşmazlık zaten silahlı çatışma noktasına gelmiş olmaktadır.

Savaş ve uyuşmazlık ayrımına değindikten sonra, uyuşmazlık ve durum ayrımına da bir açıklık getirmek gerekmektedir. BM Şartı m.1’de yer alan “uluslararası uyuşmazlık ve durum” ifadesi; “*uyuşmazlık*” ve “*durum*” kavramlarının farklılığına değinilmesi, uyuşmazlığın sınırlarının daha rahat belirlenmesi ve bu iki kavramın uygulamada yol açtığı farklı sonuçlara dikkat çekilmesi ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere; “*İki devlet arasında hukuksal veya maddî bir nokta üzerindeki anlaşmazlık, hukuksal tezler veya çıkarlar arasındaki zıtlık ve çatışma*” olarak tanımlanan uyuşmazlık kavramının yanı sıra; “*durum*” kavramı; BM Şartı’nın ilke ve amaçlarına aykırı fiiller neticesinde, BM üyesi devletlerin tamamını ilgilendiren ve anlaşmazlığı çözme hususundaki istem ve şikayetlerin bütün uluslararası toplum adına yapıldığı ya da bu şekilde öne sürüldüğü fiili ifade etmektedir.²³ “Durum” kavramı uyuşmazlık kavramındaki karşı görüş ve tutumların netleşmediği, hem uyuşmazlık taraflarını hem de uluslararası toplumun tümünü ilgilendiren anlaşmazlıkları nitelemektedir.²⁴ Yani; durum kavramı, uyuşmazlık kavramından farklı olarak; halihazırdaki bir anlaşmazlığı ifade etmek için değil, uluslararası alanda bir anlaşmazlığa sebebiyet verebilecek ya da anlaşmazlıkla sonuçlanabilecek bir ortamı ifade etmek için kullanılmaktadır.²⁵ Yine, uyuşmazlık ve durum ayrımını daha net

²¹Feyiz Erdoğan, “Uluslararası Hukuk Ve Hakemlik”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku (Devletler Hukuku) Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2004, s.17.

²²Özgür Mengiler, *Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü*, Platin Yayınları, Ankara, 2005, s.18.

²³Meray, *Devletler Hukukuna Giriş* C.2, s.343.

²⁴Mengiler, s.20.

²⁵Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.238.

ortaya koymak adına BM Şartı'nda uyuşmazlık ve durum kavramlarına bağlanan farklı hukukî sonuçlara da değinmek gerekmektedir;

1)BM Şartı m.27/3²⁶'te izah edildiği üzere; bir uyuşmazlığa taraf olan devletin Güvenlik Konseyi'nde yapılacak oylamada söz konusu uyuşmazlıkla ilgili oy kullanma hakkından yoksun olduğu kabul edilirken; “durum” kavramı ile ilgili böyle bir sınırlamadan bahsedilmediği görülmektedir.²⁷

2)BM Şartı m.34²⁸'te belirtilen esaslar çerçevesinde de; Güvenlik Konseyi tüm uyuşmazlıklar için soruşturma açabilme yetkisini haiz iken, durum söz konusu olduğunda; bu durumun uluslararası alanda bir anlaşmazlık ile neticelenmesi ya da uyuşmazlığa yol açması halinde Güvenlik Konseyi'nin soruşturma açabilme yetkisini kullanabileceği kabul edilmektedir.²⁹

3)Yine aynı şekilde; BM üyesi her devletin uyuşmazlık söz konusu olduğunda; bu uyuşmazlığa taraf olsun ya da olmasın bunu Güvenlik Konseyi önüne getirme, Güvenlik Konseyi'nin dikkatini söz konusu uyuşmazlığa çekebilme yetkisi bulunurken; sadece, yukarıda da değinildiği gibi uluslararası alanda bir anlaşmazlıkla neticelenebilecek ya da uyuşmazlığa yol açabilecek nitelikteki bir durum için BM üyesi devletler bu yetkiyi kullanabilmektedir.³⁰

Uyuşmazlık³¹ bu şekilde benzer kavramlarla mukayese edildikten sonra, uyuşmazlık kavramının net bir tanımını yapacak olur isek; uyuşmazlık, uluslararası hukuk süjesi olan en az iki taraf arasındaki, silahlı çatışma noktasına varmayan, halihazırdaki hukuksal veya maddi bir nokta üzerindeki anlaşmazlık, hukuksal tezler

²⁶BM Şartı m.27/3 “Güvenlik Konseyi'nin yöntem sorunlarındaki kararları dokuz üyenin olumlu oyu ile alınır; ancak, VI. Bölüm ile 52. maddenin 3. fıkrası hükümleri uyarınca alınan kararlarda bir uyuşmazlığa taraf olan oylamaya katılamaz.”

²⁷Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, c.4, Turhan Kitabevi, 2. Baskı Ankara, 2006, s.70, Ahmet Hamdi Topal, “Uluslararası Uyuşmazlıkların Yargı Dışındaki Barışçı Çözüm Yolları”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999, s.13.

²⁸BM Şartı m.34 “Güvenlik Konseyi, herhangi bir uyuşmazlık veya uluslararası bir anlaşmazlığa yol açabilecek ya da uyuşmazlık doğurabilecek bir durum konusunda, bu uyuşmazlık ya da durumun süregitmesinin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürme eğiliminde olup olmadığını saptamak için soruşturmada bulunabilir.”

²⁹ Pazarcı, C.4, s.70.

³⁰ Pazarcı, C.4, s.70.

³¹Aksi belirtilmediği müddetçe, tezde uyuşmazlık olarak geçen yerleri uluslararası uyuşmazlık şeklinde anlamak gerekmektedir.

veya çıkarlar arasındaki zıtlık ve çatışma durumunu ifade etmektedir. Uluslararası uyuşmazlıklar çok değişik şekillerde karşımıza çıkabilmektedir; devletler arasındaki sınır uyuşmazlıkları, bir devlet uyuşmazlığındaki gerek savaş uçağının, gerekse savaş gemisinin bir ülkenin hava sahası ya da karasularını ya da iç sularını izin almadan kullanması, sınır devletlerdeki terör örgütü veya örgütlerinin sınır ihlâli yaparak terör faaliyetlerinde bulunması, mevcut antlaşmalara riayet edilmemesi vb.³²

II. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARIN SINIFLANDIRILMASI

Uyuşmazlıklar; konularına, uyuşmazlıkların yargı yoluna taşınıp taşınamamasına, uyuşmazlık taraflarının sayısına ve uyuşmazlığın önem dercesine göre çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır.³³ Bu sınıflandırmalardan en önemlisinin uyuşmazlıkların konusuna göre yapılan ayırım olması hasebiyle, bu başlık altında hukukî ve siyasî uyuşmazlıklar hakkında bilgi verilmektedir.

Doktrinde ve uygulamada, uyuşmazlıklar konuları bakımından hukukî ve siyasî uyuşmazlıklar olarak ikiye ayırmaktadır. Hukukî ve siyasî uyuşmazlık ayırımı şu noktada önem arz etmektedir; bir uyuşmazlık vuku bulduğunda taraflar istedikleri çözüm yolunu seçmekte serbest olmaktadır. Ancak; uyuşmazlık taraflarının genellikle, siyasî uyuşmazlık olarak nitelendirilen uyuşmazlıkların çözümünde diplomatik çözüm yollarına başvurduğu, hukukî uyuşmazlıkların çözümünde ise; hakemlik ya da yargı yolu ile çözüm arayışlarına girdiği görülmektedir.³⁴ Lakin; bu şekilde bir sınıflandırmanın, hukukî güvenlik açısından önemi göz ardı edilmemekle birlikte, bu ayırımın artık çözüm yollarından hangisinin seçileceği hususunda belirleyici bir rol oynadığını söylemek pek doğru görünmemektedir. Çünkü; günümüzde, bir çok hukukî uyuşmazlığın siyasal yollar olan diplomatik yollar ile çözüme kavuşturulduğu, yine

³²Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk –II–*, Seçkin Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul, 2013, s.218.

³³Yasin Poyraz, “Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yollarından Diplomatik Yollar”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Devletler Umumî Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1995, s.4-10.

³⁴Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.322.

birçok siyasî uyuşmazlığında yargısal yollar aracılığıyla çözüldüğünü göz önünde bulundurmak gerekmektedir.³⁵

A) Hukukî Uyuşmazlık

Tarafların uluslararası hukuka dayandırdıkları iddia ve istemlerine hangi uluslararası hukuk kuralının uygulanması veya bir hukuk kuralının nasıl yorumlanması³⁶ gerektiği hususunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar hukukî uyuşmazlık olarak tanımlanmaktadır.³⁷ Yani; hukukî uyuşmazlık, uluslararası hukukun düzenlediği bir husus hakkında vuku bulan uyuşmazlıklardır. Söz konusu uyuşmazlık, var olan hangi kuralın uygulanacağı ya da var olan kuralın nasıl uygulanacağı şeklinde olabilirken; var olan kuralın nasıl yorumlanması gerektiği hususunda da olabilmektedir.³⁸

B) Siyasî Uyuşmazlık

Siyasî uyuşmazlık; uluslararası hukuk tarafından hiç düzenlenmemiş bir hususta veya hali hazırda mevcut olan bir uluslararası hukuk kuralının değiştirilmesi şeklinde ya da uluslararası hukuk süjelerinin bağımsızlığını oldukça yakından ilgilendiren, ulusal yetki alanına giren anlaşmazlık, görüş ayrılığı olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁹ Mesela; İkinci Dünya Savaşı akabinde, Sovyetler Birliği'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin bazı hükümlerinin değiştirilmesi istemiyle Sovyetler Birliği ve Türkiye arasında ortaya çıkan uyuşmazlık siyasî uyuşmazlık olarak nitelendirilmektedir.⁴⁰

III. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI

Uluslararası hukuk aktörlerince, uluslararası uyuşmazlıklar; barışçı çözüm yolları ve savaşa varmayan zorlama yolları olmak üzere iki şekilde çözümlenmektedir.

³⁵Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, Beta Yayıncılık, Tıpkı 6.Baskı, İstanbul, 2013, s.290.

³⁶Sur, s.290.

³⁷Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.321.

³⁸Meray, *Devletler Hukukuna Giriş* C.2, s.321.

³⁹Meray, *Devletler Hukukuna Giriş* C.2, s.321.

⁴⁰Sur, s.290.

Barışçı çözüm yolları başlıca; diplomatik yollar, yargısal yollar ve uluslararası örgütlerce çözüm olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkarken; savaşa varmayan zorlama yolları da klasik ayrıma göre misilleme, müdahale ve zararlar karşılık şeklinde kendini göstermektedir.

A) Barışçı Çözüm Yolları

Bugün artık kuvvet kullanma tehdidi ve kuvvet kullanma yasağı ilkesinin en doğal sonucu olarak uluslararası hukuk sükeleri açısından uyuşmazlıkların barışçı yollar ile çözümü zorunluluğu söz konusu olmaktadır.⁴¹ BM Şartı m.2/3 devletlerin barışçı çözüm yollarına başvurma yükümlülüğünü; “Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler.” şeklinde düzenlemektedir. Şart’ ın 33.maddesinde de bu yollar şu şekilde belirtilmektedir; “1.Süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır.” Söz konusu düzenlemeden de anlaşılacağı üzere devletler Şart’ ta belirtilen yollardan herhangi birine başvurabilecekleri gibi, başka bir barışçı çözüm yolu belirlemek hususunda da serbestiye sahip bulunmaktadır.⁴² Yine, aynı şekilde; belirli sıra ile bu yolların tüketilmesi gerekmekte, hatta uluslararası hukuk aktörleri seçecekleri birkaç yolu aynı anda işletebilmektedirler. Uluslararası hukuk aktörleri, bir yandan görüşme yolunu kullanırken; bir yandan da yargısal süreci aynı anda harekete geçirebilmektedirler.⁴³

Uygulamaya baktığımızda; uyuşmazlıkların genellikle diplomatik yollar aracılığıyla çözüme kavuşturulduğu görülmektedir. Devletlerin uluslararası yargı organlarının zorunlu yargı yetkisini kabul etmekten imtina etmeleri, uyuşmazlığın kendi inisiyatiflerinden çıkarak bir hakemlik ya da yargı kararı ile çözülmesi fikrine sıcak bakmamaları, bu yöntemlerle alınan kararların diplomatik yolların aksine bağlayıcılık

⁴¹Sur, s.291.

⁴²Pazarcı, C.4, s.4.

⁴³Sur, s.291.

teşkil etmesi, hukukî yolların uluslararası hukuk süjelerince az tercih edilmesine neden olmaktadır.⁴⁴

Barışçı     m yolları; diplomatik yollar, yargısal yollar ve uluslararası     terce     m olarak üç başlık altında karşımıza çıkmaktadır.

1) Diplomatik Yollar

Uluslararası uyuşmazlıkların oldukça büyük bir kısmı diplomatik yollar vasıtasıyla     me kavuşturulmaktadır.⁴⁵ Söz konusu diplomatik yollar; görüşme, dostça girişim, arabuluculuk, soruşturma komisyonları ve uzlaştırma komisyonları şeklinde sıralanmaktadır.

a) Görüşme

Uluslararası uyuşmazlıkların barışçı yollarla     m  denildiğinde şüphesiz ilk akla gelen ve bütün     m yollarının ve uluslararası ilişkilerin temeli diye addedebileceğimiz yol görüşme yoludur.⁴⁶ Bir uluslararası hukuk terimi olarak görüşme; iki ya da daha çok taraf arasında, yetkili temsilciler vasıtasıyla sözlü ya da yazılı bir uyuşmazlığın, isteğın, bir sorun karşısında alınabilecek ortak tavrın belirlenmesi vb. durumların taraflarca birlikte incelenip, tartışılması, görüş alışverişinde bulunulması olarak tanımlanmaktadır.⁴⁷

Uyuşmazlık taraflarınca açıklanan görüşler neticesinde ulaşılabilecek bir     m, tüm tarafları memnun edebileceğ  gibi, bütün görüşmelerin mutlaka bir     m ile sonuçlanacağını ve uyuşmazlığın sona ereceğini düşünmek oldukça iyimser bir yaklaşımdır. Burada mühim olan husus, tarafların     m isteme konusunda ne kadar ciddi oldukları, kendi görüşlerinde direktip direktmeme noktasındaki tutumları ve taleplerinden taviz verip vermeyecekleridir. Yapılan görüşmeler neticesinde uyuşmazlıklar; tarafların birkaç defa görüşmesiyle sona erdirilebildiğ  gibi, uzun

⁴⁴ Aksar, s.219.

⁴⁵ Aksar, s.219.

⁴⁶ Suat Bilge, "Milletlerarası Uyuşmazlıkların Diplomatik Yollar ile     lmesi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.17, S.2, 1962, s.198.

⁴⁷ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s.447.

zamandır yürütülen görüşmeler olmasına karşın, bir sonuca ulaşılamamış uyuşmazlıklar da söz konusu olabilmektedir. Yine de; bütün çözüm yollarının başlangıcı olması hasebiyle, görüşmenin önemini göz ardı etmemek gerekmektedir.⁴⁸

Görüşmede; birtakım protokol kuralları dışında, uyulması zorunlu uluslararası hukuk kuralları bulunmadığından, uyuşmazlığa taraf devletler uyuşmazlığın çözümünde diledikleri gibi davranma serbestisine sahip bulunmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere; görüşmeler, sözlü olabileceği gibi, yazılı da olabilmektedir. Yetkili temsilciler vasıtasıyla yürütülen görüşmeler gizli olarak yapılmakta ve bu görüşmelerin sonuçları bildiri ya da antlaşma biçiminde daha sonra açıklanmaktadır.⁴⁹ Görüşmelerde kural olarak; sadece uyuşmazlık tarafları yer almakta, ne öncesinde ne görüşme yapılırken ne de sonrasında üçüncü kişilerin görüşmelere müdahalede bulunabilmesi söz konusu olmamaktadır.⁵⁰

Uluslararası alanda, sadece BM Şartı m.33'te belirtilen yollara başvurmak bir zorunluluk teşkil etmemekle birlikte, herhangi bir uyuşmazlık için uluslararası yargı yolu harekete geçirilmeden önce, taraflarca görüşme yolunun kullanılmış olması bir zorunluluk teşkil edebilmektedir.⁵¹ UAD bu durumun en tipik örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Divan, tarafların, Divan'ın yargı yetkisine başvurmadan önce görüşme çözüm yolunu denemiş olmaları ve görüşmenin etkin bir şekilde gerçekleşmiş olması koşullarını aramaktadır. Divan'ın yargı yetkisine başvuru için, taraflarca etkin bir görüşmenin yapılmış olması gerekmeyle birlikte; görüşmeler neticesinde tarafların anlaşmaya varma yükümlülüğü bulunmamaktadır.⁵²

b) Dostça Girişim

Dostça girişim; uluslararası nitelikteki bir uyuşmazlığın çözümü sırasında çeşitli sebeplerle görüşmeleri kesintiye uğrayan ya da baş başa görüşme imkanı bulamayan taraflara görüşme zemini oluşturmak ya da görüşmelerin devamını sağlamak niyetiyle,

⁴⁸Yücel Acer-İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, Usak Yayınları, Ankara, 2010, s.309.

⁴⁹Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.324.

⁵⁰Aksar, s.219.

⁵¹Pazarcı, C.4, s.7.

⁵²Acer-Kaya, s.309.

genellikle üçüncü bir ya da birkaç devletin veya bir uluslararası örgütün uyuşmazlıkların sonlandırılması ya da çözümü amacıyla dostça hizmetlerini ölçülü olarak ika etmesi olarak tanımlanmaktadır.⁵³ Dostça girişim çözüm yolu teamül yoluyla gelişen, 1907 La Haye Sözleşmeleri ile yazılı hale gelen bir barışçı çözüm yoludur.⁵⁴

Barış zamanında da savaş zamanında da dostça girişimde bulunmak mümkündür. Barış zamanında girişilen bu çözüm yolunun amacı; uyuşmazlığın barışçı yollardan çözümünü sağlamaktır. Savaş ya da kuvvet kullanımı durumunda ise amaç; mevcut durumun sona erdirilmesi ve söz konusu uyuşmazlığın barışçı yollarla çözümüdür.⁵⁵ Devletlerin ve diğer uluslararası hukuk kişisi olarak kabul edilen uluslararası hukuk aktörlerinin keyfi olarak birbirlerinin iç işlerine müdahalesinin önüne geçilebilme gayesiyle; barış zamanında dostça girişimde bulunulabilmesi için, uyuşmazlığın ağır ve zorlu bir uyuşmazlık olması gerektiği 1907 ve 1 sayılı Lahey Sözleşmesi m.2' de açıkça vurgulanmaktadır.⁵⁶

Üçüncü bir devlet ya da diğer uluslararası hukuk aktörleri dostça girişim teklifinde bulunabileceği gibi, uyuşmazlığın tarafları da üçüncü bir kişiden dostça girişimde bulunmasını talep edebilmektedir. Ancak; dostça girişim görevinin fiilen başlayabilmesi için uyuşmazlığın taraflarının bu konuda rızası gerekmekte ve tarafların rızaları sona erdiğinde de, üçüncü kişilerin dostça girişim görevi sonlanmaktadır.⁵⁷ Üçüncü kişiler için dostça girişimde bulunmak uluslararası hukukun tanımış olduğu bir hak olmakla birlikte, bu kişiler özel bir anlaşma ile dostça girişimde bulunma yükümlülüğü altına girmemişse; dostça girişim üçüncü kişiler bakımından bir yükümlülük teşkil etmemektedir.⁵⁸

Dostça girişim çözüm yolunda üçüncü kişinin rolü; görüşmelere başlanması noktasında uyuşmazlık taraflarına davette bulunma, gerekirse toplantı yapılacak yeri, tarafların ulaşımını ve konaklamasını sağlamaktır. Dostça girişim faaliyetinde bulunan

⁵³Pazarcı, C.4, s.7.

⁵⁴Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.248

⁵⁵Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.248

⁵⁶Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s. 326.

⁵⁷Pazarcı, C.4, s.7.

⁵⁸Meray, s.327.

kişi, uyuşmazlığın özüne ilişkin hususlara dahil olmamakta ve uyuşmazlık taraflarının bir araya gelmesi ile üçüncü kişinin dostça girişim görevi sona ermektedir.⁵⁹

Üçüncü kişiler, dostça girişimin uyuşmazlığın taraflarınca talep edilmesini bekleyebilmektedir. Bazı durumlarda; dostça girişimde bulunulmadan önce, sınır uyuşmazlıkları gibi bazı durumlarda; var olan mevcut durumun olduğu şekliyle korunması şeklindeki birtakım şartların uyuşmazlık taraflarınca kabulünü öne sürülebilmektedir.⁶⁰

Dostça girişim taraf iradelerine bağlı bir barışçı çözüm yolu olduğundan, dostça girişim kapsamında üçüncü kişiler tarafından sunulan herhangi bir öneri, taraflarca aksine bir antlaşma mevcut değilse; tavsiye niteliğinde olup, 1899 ve 1907 La Haye Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü Sözleşmeleri m.6'ya göre bağlayıcı gücü bulunmamaktadır.⁶¹

c) Arabuluculuk

Arabuluculuk; üçüncü bir devlet, bir uluslararası örgüt ve kimi zamanda özel kişinin yani uluslararası hukuk süjelerinin, uluslararası uyuşmazlığın tarafı olan devletleri yalnızca buluşturmakla yetinmediği, tarafların görüşmelerine ve söz konusu uyuşmazlığı çözmelerine yardımcı olduğu, görüşmelere kendisi de katılarak taraflara uluslararası uyuşmazlığın çözümünde öneriler ileri sürdüğü, dostça girişimden bir adım daha ileri bir barışçı çözüm yolu olarak tanımlanmaktadır.⁶² Dostça girişimde; uyuşmazlık taraflarının bir araya gelmesiyle yetinilirken; arabuluculukta hem tarafları bir araya getirme hem de görüşmelere katılarak uyuşmazlık taraflarına çözüm önerisi sunabilme imkanı bulunmaktadır.

Üçüncü bir kişinin kendiliğinden arabuluculuk teklifi söz konusu olabileceği gibi, uyuşmazlık tarafları da üçüncü bir kişiden arabuluculuk faaliyetinde bulunmasını isteyebilmektedir. Aksine bir antlaşma olmadıkça; ne üçüncü kişinin kendiliğinden

⁵⁹ Acer-Kaya, s.311.

⁶⁰ Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.327.

⁶¹ Pazarcı, C.4, s.7-8.

⁶² Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.327, Pazarcı, C.4, s.8-9.

arabuluculuk teklifini tarafların, ne de tarafların arabuluculuk teklifini üçüncü kişilerin kabul etme zorunluluğu bulunmamaktadır.⁶³

Arabuluculuk çözüm yöntemine başvurulması aksine bir antlaşma yok ise, zorunlu değildir. Arabulucu tarafından sunulan uyuşmazlık çözüm önerilerini, taraflar kabul etmek zorunda değildir. Bizzat arabuluculuk yönteminin taraflarca kabulü ise, uyuşmazlığın uluslararası mahiyette olduğunun uyuşmazlığın taraflarınca kabul edildiğine karine teşkil etmektedir.⁶⁴

d) Soruşturma Komisyonları

Birçok uyuşmazlığın temelinde olayın meydana geliş şekline veya maddî bir gerçeğe ilişkin münakaşalar yer alması; özellikle teknik uzmanlık gerektiren alanlarda bağımsız bir makam tarafından argümanların toplanmasının ve konunun soruşturulmasının önemini ortaya koymaktadır. Soruşturma komisyonlarını, ayrı bir çözüm yolu olarak adlandırmaktan ziyade; taraflara, uyuşmazlıklarını çözmek için seçecekleri yolda kullanacakları bilgileri sunan, teknik bir aşama olarak değerlendirmek daha doğru görülmektedir.⁶⁵

Soruşturma komisyonları; bir antlaşmaya, mutabakata varmadan önce, uyuşmazlığa neden olan vakıaların, durumun ne olduğunun, nesnel öğelerinde ortaya çıkan çatışan iddiaların açık ve kat'i olarak belirlenmesi ve bu işlemler neticesinde uyuşmazlık çözümünün daha kolay olabileceği fikriyle doğan, kendi başına bir barışçı çözüm yolu olarak değil; çözümü kolaylaştıracak bir yol olarak tanımlanmaktadır.⁶⁶ Soruşturma komisyonlarının, çeşitli antlaşmalarla genellikle uyuşmazlığın her bir tarafının ikişer kişi seçerek, bu dört kişinin de beşinci kişiyi ataması şeklinde

⁶³Pazarcı, C.4, s.9.

⁶⁴Mengiler, s.53.

⁶⁵Acer-Kaya, s.313.

⁶⁶İlhan Lütem, *Devletler Hukuku Dersleri*, C.2 (Yetkiler-Alanlar-Yetkilerin Kullanılması-Barış ve Güvenliğin Sağlanması), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1956, s.611-615, Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.330, Zeki Mesud Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, (Milletlerarası Camianın Düzenlenmesi), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1951, s.269-271.

oluşturulduğu görülmektedir.⁶⁷ Komisyon başkanının tarafsız olmasına özen gösterilmesi gerekmektedir.⁶⁸

Soruşturma komisyonları; uyuşmazlığa yol açan olayın nesnel öğeleriyle ilgili objektif, tarafsız bir soruşturma yapmak ve soruşturma sonucunda elde edilen verileri, herhangi bir çözüm yolu önermeksizin bir raporda belirtmekle görevlidir.⁶⁹ Komisyon tarafından hazırlanan raporun aksine bir antlaşma olmadıkça; taraflar açısından bağlayıcı gücü bulunmamasına karşın, siyasî bir ağırlığa sahip olduğu söylenmektedir.⁷⁰

Örneğin; İngiltere - Danimarka arasında uyuşmazlığa sebebiyet veren Red Crusader olayında, 29 Mayıs 1961 tarihinde Danimarka makamlarınca yasak bölge olarak nitelendirilen bir bölgede balık avlayan İngiliz bandıralı bir tekneye ateş açılmıştır. Danimarkalı yetkililerin sınır aşan ölçüde kuvvete başvurup başvurmadığı hususunda çıkan uyuşmazlık için, taraflar üç kişiden oluşan bir soruşturma komisyonu kurma yoluna giderek, uyuşmazlığı bu yöntemle çözüme yolunu tercih etmiştir.⁷¹

e) Uzlaştırma Komisyonları

Uzlaştırma kavramı; her ne kadar genel manada tüm diplomatik ya da siyasî çözüm yollarını anlatmak için kullanılan bir kavram olsa da, uluslararası hukuk bağlamında uzlaştırma komisyonları; soruşturma komisyonlarının bir adım ötesine giden, soruşturma komisyonlarının sadece; uyuşmazlığın nesnel öğelerini saptama görevine ilaveten, uyuşmazlığın çözümü konusunda da önerilerde bulunabilmeyi içeren bir barışçı çözüm yolu olarak tanımlanmaktadır.⁷² Gerek siyasî gerekse de hukukî uyuşmazlıklar için işletilen bir yol olan uzlaştırma komisyonları çözüm yolunun, yargısal yollardan ve özellikle hakemlik çözüm yollarından farkı nedir sorusu akla gelebilmektedir. Uzlaştırma komisyonları çözüm yolu, kararlarının bağlayıcılık teşkil

⁶⁷Pazarıcı, C.4, s.15.

⁶⁸Acer-Kaya, s.313.

⁶⁹Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.330.

⁷⁰Acer-Kaya, s.313.

⁷¹Mengiler, s.53.

⁷²Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.335.

etmemesi nedeniyle, bağlayıcı güce sahip yargısal yollardan⁷³ ve hakemlik çözüm yolundan ayrılmaktadır.⁷⁴

Uzlaştırma komisyonlarının nasıl kurulacağı, görevlerini nasıl ifa edecekleri, yetkilerinin kapsamı vb. kurallar uzlaştırma sözleşmelerinde belirtilmektedir. Komisyonların genellikle bu konularda uzman 3 ya da 5 üyeli ve genellikle sürekli komisyon şeklinde görevlerini ifa ettikleri görülmektedir.⁷⁵ Uzlaştırma komisyonu üyeleri kendilerini seçen devletlerden bağımsız hareket etmek zorunda olmakla birlikte, uzlaştırma usulü de gizli olarak yapılmaktadır.⁷⁶

Uygulamada genellikle uzlaştırma antlaşması yapılırken; uzlaştırma antlaşmasının yürürlük tarihinden önceki, üçüncü devletlerle olan ve ulusal yetki alanına giren, egemenlik hakkı kapsamındaki uyuşmazlıklarla ilgili çekinceler koyma yoluna gidildiği görülmektedir.⁷⁷

Tanımdan da anlaşılacağı üzere; taraflar arasında yapılan uzlaştırma antlaşmalarına göre değişebilmekle birlikte; genel olarak uyuşmazlığı inceleyerek, vakıaları saptayarak, uyuşmazlık taraflarına bir çözüm önerisinde bulunmakla görevli uzlaştırma komisyonlarının yapmış olduğu önerilere, taraflarca yapılan antlaşmalarda uzlaştırma komisyonlarına başvurma zorunluluğu getirilmiş olsa dahi, yapılmış olan antlaşmada aksine bir kayıt bulunmadıkça, bu önerilere tarafların uyma zorunlulukları bulunmamaktadır.⁷⁸

Uzlaştırma çözüm yoluna ilişkin uygulamadan bir örnek verecek olur isek; 1952'de Belçika-Danimarka arasında vuku bulan, Danimarka bandıralı Gorm ve Svava adlı ticaret gemilerinin, Belçika'nın 1940 yılında Almanya tarafından işgal edilmesi, bu sırada söz konusu gemilerin Belçika'nın Anvers limanında demirliyken kaybolması ve Belçika'nın tazminat ödemesi gerekip gerekmediği hususundaki tazminat

⁷³Acer-Kaya, s.311.

⁷⁴Mengiler, s.60.

⁷⁵Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.338, Pazarcı, C.4, s.11.

⁷⁶Pazarcı, C.4, s.12.

⁷⁷Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.338

⁷⁸Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.338.

uyuşmazlığında; taraflarca oluşturulan uzlaştırma komisyonunun Belçika'nın Danimarka'ya belli bir miktarda tazminat ödemesine hükmettiği görülmektedir.⁷⁹

2) Yargısal Yollar

Yargısal yollar; diğer barışçı çözüm yollarında olduğu gibi, asıl iradenin taraflara bırakıldığı, uluslararası hukuk kurallarının uygulandığı ve bağlayıcı kararlar alınabilen bir barışçı çözüm mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁰ Yargısal yollar, uluslararası hakemlik ve uluslararası yargı yoludur.

a) Uluslararası Hakemlik

Uluslararası hakemlik ve uluslararası hakemliğin amacı; 1907 tarihli ve 1 sayılı La Haye Sözleşmesi m.37'de *“Devletler arasındaki uyuşmazlıkların, Devletlerin kendi seçecekleri yargıçlarla ve hukuka uygun olarak çözülmesidir.”* şeklinde düzenlenmektedir.⁸¹ Doktrinde; söz konusu tanım ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bazı yazarlar; *“hukuka uygun olarak”* ibaresi üzerinde durarak, hakemliğin kesinlikle hukuksal bir yol olma koşulunu taşımasının gerekli olmadığını, bu ifade yerine; *“Devletlerin kendilerinin saptayacağı ilke ve kurallarla”* ibaresi kullanılması gerektiğini ve ancak bu şekilde hakemliğin, hukuka dayanması zorunluluğu bulunmayan, yargısal karar öğeleri de ihtiva eden, ter türlü barışçı çözümü kapsayan bir kavram olabileceği görüşünü taşımaktadır.⁸² Yine doktrinde; hakemliğin niteliği gereği, sözleşmede yer aldığı gibi dar manada değil, aksine; taraflarca kabul edilen, uluslararası hukuka dayandırılmayan çözüm şekillerini de içine alarak, geniş bir şekilde ele alınması görüşü de ilk görüşü destekler niteliktedir.⁸³

Hakemlik; uyuşmazlık taraflarının, gerek herhangi bir uyuşmazlık vuku bulduktan sonra yapacakları bir hakemlik sözleşmesiyle, gerek önceden yapmış

⁷⁹Mengiler, s.60.

⁸⁰Pazarcı C.4, s.16.

⁸¹Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.350-351, Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.262.

⁸²Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.351.

⁸³Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.262.

oldukları antlaşmalara ayrı bir hakemlik kaydı koyarak, gerekse önceden müstakil bir hakemlik sözleşmesi yaparak başvurdıkları bir yoldur.⁸⁴

Uluslararası hakemlik kavramını daha net ortaya koymak adına; hakemliği diğer barışçı çözüm yollarından ve özellikle de uluslararası yargı yolundan ayıran kıstaslara değinmek gerekmektedir. Uluslararası hakemliği, uluslararası diplomatik çözüm yollarından ayıran özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür;⁸⁵

1) Hakemlik; taraflar arasındaki uyuşmazlık hususunda, hem uyuşmazlık konusunun hem de uygulanacak hukuk kurallarının ne olacağının belirlendiği(Taraflar arasında akdedilmiş ve yürürlükte olan antlaşmalar, uluslararası hukukun diğer kaynakları⁸⁶), yargılama usulüne ilişkin kurallar belirlenmediği takdirde; usul kurallarını hakemlerin kararlaştırdığı, söz konusu, tarafların görüş birliğini ve rızasını yansıtan bir hakemlik sözleşmesi yapılmasını gerektiren bir barışçı çözüm yoludur.

2) Uyuşmazlık taraflarınca, hakemlerin seçilmesi ya da var olan hakemlerin kabul edilmesi gerekmektedir.

3) Ve son olarak diplomatik çözüm yollarının aksine; verilen kararların kesin olması, herhangi bir üst makama başvuru imkanına sahip olunmaması sebebiyle, hakemlik kararlarına taraflarca uyulması zorunluluk arz etmektedir.

Peki uluslararası hakemlik ve uluslararası yargı yolu arasında ne gibi farklar vardır? Bu farkları da, çok kesinlik arz etmemekle birlikte şu şekilde sıralamak mümkündür;⁸⁷

1) Uluslararası hakemlikte; hakemler, uyuşmazlık taraflarınca atanırken, uluslararası yargı yolunda önceden belirli yargıçlar yer almaktadır.

2) Hakemlikte uygulanacak ve hakemlik kararlarının dayanağını teşkil edecek kurallar, uyuşmazlık taraflarınca kararlaştırılırken; uluslararası yargı yolunda mahkemelerin önceden belirli bir yöntemi, yeri bulunmaktadır.

⁸⁴Mengiler, s.64.

⁸⁵Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.351.

⁸⁶Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, C.2, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987, s.352, Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.263.

⁸⁷Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.352.

Hakemlik başvurusunun ihtiyari bir yol olduğu, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın 1924 tarihli Mavromantis Davası'nda şu şekilde belirtilmiştir; *''devletlerin diğer devletlerle olan uyuşmazlıklarını, arabuluculuğa, hakemliğe ya da herhangi bir barışçı çözüm yoluna, kendi muvafakatleri olmaksızın, sunmaya zorlanamayacakları esaslı devletler hukukunda iyice yerleşmiştir.*'⁸⁸ Dolayısıyla; taraflar şayet isterlerse, uyuşmazlıklarını hakemlik yoluna götürerek, çözüm arayışına girmektedir.

Hakemlik kararları; hakemlerin çoğunluğu ile alınan genel olarak gerekçeli kararlardır. Bu kararlar, kesinlik teşkil eden (yani; hakemlik sözleşmesinde aksi belirtilmedikçe herhangi bir üst mercie başvuru olanağı olmayan), uyuşmazlık tarafları için bağlayıcı güce haiz ve doğrudan uygulanabilir nitelik taşıyan kararlar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁹ Hakemlik kararlar yalnızca; söz konusu uyuşmazlık ve bu uyuşmazlığın taraflarınca geçerlilik ve kesinlik taşımaktadır. Benzer kararlar için emsal teşkil etmemektedir.⁹⁰

Yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde; kuralın, hakemlerin uyuşmazlığı taraflarca belirlenen kurallar ve taraflarca verilmiş olan yetki dahilinde çözme zorunluluğu olduğunu belirttik. Peki, "Hakemler, yetkilerini aşarak karar verir ise; hakemlerin vermiş olduğu kararlar yine de geçerli midir ve taraflar yine de bu kararlara uymak zorunda mıdır?" soruları akla gelebilmektedir. Aşağıdaki durumlardan biri ya da bir kaçısı mevcut ise;⁹¹

- 1) Hakemlerin iradesi ikrah, hile, hata, rüşvet vb. sebeplerle fesada uğramışsa,
- 2) Hakemlik usulüne bütünüyle aykırı davranılmışsa veya
- 3) Taraflardan biri lehine kayırma durumu söz konusu olmuşsa verilen hakemlik kararı bağlayıcılık gücü taşımayacaktır.

Dolayısıyla, yukarıda izah edilen üç durumdan biri mevcut olduğu takdirde; hakemlik kararının geçerliliğinden ve bu kararın taraflar için bağlayıcılığından bahsetmek mümkün görünmemektedir.

⁸⁸Çelik, C.2, s.346, Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.262.

⁸⁹Pazarcı, C.4, s.37-41.

⁹⁰Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.264.

⁹¹Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.264.

b) Uluslararası Yargı Yolu

Uluslararası uyuşmazlıkların yargı yolu ile çözülmesi; iki ya da daha çok sayıda devletin aralarındaki uyuşmazlıklarını, bağımsız, uzman ve sürekli bir organ olan mahkeme aracılığıyla, hukuk kuralları çerçevesinde çözme yolunu seçtiği bir barışçı çözüm yolu olarak tanımlanmaktadır.⁹² Bu çözüm yolu ile hakemlik arasındaki farkları daha ayrıntılı değerlendirerek, iki çözüm yolunu net bir şekilde ortaya koyarsak, şöyle bir gruplandırma yapılabilmektedir;⁹³

1) *Organın sürekliliği bakımından ayırım:* Uluslararası yargı yolunda; uyuşmazlığın olduğu davaya bakma yetkisini haiz organ olan mahkeme, uyuşmazlık ortaya çıkmadan önce kurulan, sürekli bir organken; uluslararası hakemlikte, sürekli hakemlik⁹⁴ kurumu da bulunmakla birlikte genellikle, her uluslararası uyuşmazlık neticesinde ayrı bir hakemlik organı kurulmakta, verilen karar neticesinde de hakemlerin görevi ve varlığı sona ermektedir. Yani; hakemlik, uluslararası yargı yolundaki gibi, önceden ve sürekli bir organ niteliğini haiz değildir.

2) *Yargıç seçimi bakımından ayırım:* Uluslararası yargı yolunda; yargıçlar, uluslararası toplum ya da devletler eliyle belirlenmiş, önceden ve soyut kurallara göre seçilmekteyken; uluslararası hakemlikte, uyuşmazlık taraflarınca seçilen hakemlerle işleyen bir süreç söz konusu olmaktadır.

Uluslararası yargı ve hakemlik arasındaki farklar bu şekilde izah edildikten sonra; uluslararası yargı organı olan; Uluslararası Adalet Divanı üzerinde durmak gerekmektedir. Uluslararası alanda bir yargı organı olma özelliğini taşıyan, sürekli bir mahkeme kurulması Milletler Cemiyeti Misakı ile vuku bulmuş ve söz konusu mahkeme Misak'ın 14. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir; '*Konsey, bir Uluslararası Sürekli Adalet Divanı tasarısı hazırlamakla ve bu tasarımı Cemiyet Üyelerine sunmakla görevlendirilmiştir. Bu Divan, Tarafların kendisine sunacakları uluslararası nitelikte her türlü anlaşmazlıklara bakacaktır. Divan, Konseyin ya da*

⁹²Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.376.

⁹³Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.376.

⁹⁴Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.264.

Genel Kurulun kendisine göndereceği her türlü anlaşmazlık ya da sorun üzerinde danışma görüşleri [istişarî mütalaalar] de verecektir.'⁹⁵

II. Dünya Savaşı akabinde; Milletler Cemiyeti'nin yerini alan Birleşmiş Milletler Örgütü'nün bir organı olan, Uluslararası Adalet Divanı, daha önce kurulan Uluslararası Sürekli Adalet Divanı⁹⁶ esas alınarak oluşturulmuş, uluslararası bir yargı organı olarak uluslararası alanda yerini almıştır.⁹⁷ Dolayısıyla, bugün artık Uluslararası Sürekli Adalet Divanı uluslararası alanda yer almadığından, açıklamalar Uluslararası Adalet Divanı ile ilgili olacaktır. Öncelikle, Divan'ın kaç hakimden oluştuğu, Divan'a kimlerin başvuru hakkının bulunduğu konuları üzerinde durmak gerekmektedir. Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul tarafından dokuz yıl için seçilen, on beş hakimden oluşan UAD; şüphesiz uluslararası yargı yollarının barışçı çözüm noktasında en tipik örneği olması hasebiyle önem arz etmektedir. Divan'a, yalnızca devletler başvuruda bulunabilmektedir. Diğer uluslararası hukuk sükelerinin Divan'ın yargı yetkisini harekete geçirebilme olanakları bulunmamaktadır.⁹⁸ Yani; bireylerin ya da uluslararası örgütlerin, Divan önünde bir davada; davalı ya da davacı olma ehliyetleri bulunmamaktadır.

Peki, Divan'a BM üyesi olsun ya da olmasın bütün devletler başvuruda bulunabilir mi? BM Şartı'nı kabul etmesi hasebiyle Divan'ın Statüsü'nü kendiliğinden kabul etmiş sayılan devletler, BM üyesi olmayan lakin; Divan'ın statüsüne taraf olan devletler (Divan'ın Statüsü' nü, BM Şartı uyarınca, Divan'ın kararlarına uyma ve Divan'a yıllık aidatlarını ödeme koşullarıyla kabul etmişler ise) ve ne BM'ye taraf olan ne de Divan'ın statüsüne taraf olan ancak; Divan'ın yargı yetkisini önceden kabul etmiş bir devlette (Uyuşmazlığın tarafı olması ve BM Şartı'nda öngörülen barışçı yollarla çözme yükümlülüğünü söz konusu uyuşmazlık için önceden kabul etme koşuluyla) UAD' de davalara taraf olabilme hakkını elde etmektedir.⁹⁹ Yani; 1)BM Şartı'nı kabul eden ve Divan'ın Statüsü' nü de kendiliğinden kabul etmiş sayılan devletler, 2)BM üyesi olmayan fakat; belirli şartları kabul ederek, yalnızca Divan'ın Statüsü' ne taraf olan devletler ve son olarak da 3)Belirli şartları taşıyarak, BM'ye de, Divan'ın Statüsü'

⁹⁵Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.264.

⁹⁶Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Pazarcı C.4, s.42-62.

⁹⁷Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.264.

⁹⁸Mengiler, s.65.

⁹⁹Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.392-393, Pazarcı, C.4, s.51.

ne de taraf olmayıp, sadece Divan'ın yargı yetkisini önceden kabul eden ve uyuşmazlığın tarafı devletler Divan'a başvuru da bulunabilme imkanını haizdir.

Yargılama usul ve esasları kendi statüsü ve iç tüzük hükümleriyle düzenlenmiş olan Divan'ın, bir olayı re'sen ele alması mümkün değildir. Uyuşmazlık tarafları Divan'ı şu şekilde harekete geçirebilmektedir¹⁰⁰;

1) Uyuşmazlık taraflarınca, uyuşmazlık vuku bulduktan sonra, konu ve taraflarının bildirildiği bir tahkimname düzenlenmesi.

2) Uyuşmazlık vuku bulmadan önce yapılan uluslararası antlaşmalarla, devletlerin aralarında çıkacak uyuşmazlıkları Divan'a taşıma yükümlülüğü altına girmiş olması.

3) Devletlerin, Divan'ın yargı yetkisini kabul etmiş devletlere karşı, tek taraflı olarak yapacakları bir bildirimle; yargı yetkisini kabul etmiş olduklarını, karşılıklılık koşulu kaydı koyarak ya da koymayarak, süreli ya da süresiz bildirmesi halinde.

4) Uyuşmazlık taraflarından birinin, uyuşmazlığı tek taraflı olarak; Divan önüne getirmesi sonucu; diğer devletin Divan'ın yargı yetkisine açıkça itiraz etmemesi veya yetkiye ilişkin bir itirazda bulunmaksızın, uyuşmazlığın esasına ilişkin itirazlarını belirtmesi ya da Divan'ın yargı yetkisini bu aşamada açıkça kabul etmesi halinde.

Divan'ın önüne gelen uyuşmazlıklar için yararlanacağı kaynaklar da, UAD Statüsü m.38'de asli ve tali kaynaklar olarak¹⁰¹ şu şekilde belirtilmektedir;

1) Uyuşmazlık taraflarınca açıkça kabul edilmiş gerek genel gerekse özel nitelikli antlaşmalar,

2) Uluslararası örf-adet kuralları,

3) Hukukun genel ilkeleri,

4) Uluslararası yargı kararları,

¹⁰⁰Pazarcı, C.4, s.51-53.

¹⁰¹Ayrıntılı bilgi için bkz. Charles Crozat, *Devletler Umumi Hukuku* (çev. Edip F. Çelik), C.1, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1950, s.111-158, Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, C.1, Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara, 1992, s.105-287.

5) Doktrin.

Burada belirtilen kaynaklardan ilk üçü; aslî kaynak iken, doktrin ve uluslararası yargı kararları yardımcı kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine m.38/2’de de belirtilmiş olduğu üzere; tarafların görüş birliğine varmaları halinde Divan tarafından hak ve nısfete göre karar verilmesi yoluna da gidilebilmektedir.¹⁰²

Divan yargılama yapma yetkisinin yanı sıra, danışma yani; istişarî nitelikte kararlar alma yetkisini de haizdir.¹⁰³ Divan’ın istişarî görüş verme yetkisine gelince; bu yolu harekete geçirecek olan devletler hariç, diğer uluslararası hukuk süjeleridir. UAD; Genel Kurul’a, Güvenlik Konseyi’ne ve Genel Kurul tarafından BM Örgütü’nün diğer organları ile BM uzmanlık kuruluşlarına her türlü hukukî sorun hakkında istişarî görüş isteyebilme hakkı tanımaktadır.¹⁰⁴

Uluslararası Adalet Divanı yanında, II. Dünya Savaşı neticesindeki savaş suçlarını yargılamak üzere oluşturulmuş Nuremberg ve Tokyo Mahkemeleri¹⁰⁵, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi¹⁰⁶, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı uluslararası yargı alanında yer alan diğer mahkemeler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁷

3) Uluslararası Örgütlerce Çözüm

I. Dünya Savaşı sonlarına kadar, uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde kullanılan barışçı yollar diplomatik yollar ve hakemlikten ibaretti.¹⁰⁸ Ancak; I. Dünya Savaşı’na kadar uygulanan barışçı çözüm yöntemleri uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde şu gerekçelerle yeterli görülmemiştir¹⁰⁹;

1) Uluslararası uyuşmazlıkların, sadece uyuşmazlık taraflarını ilgilendirdiği görüşü kabul edilmektedir, ancak; 3. devletlerin barışçı çözüm yollarından diplomatik

¹⁰²Pazarcı, C.4, s.55.

¹⁰³Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.265.

¹⁰⁴Pazarcı, C.4, s.54.

¹⁰⁵Ayrıntılı bilgi için bkz. Pazarcı, C.4, s.350-351.

¹⁰⁶Ayrıntılı bilgi için bkz. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.630-637.

¹⁰⁷Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.404.

¹⁰⁸Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.339.

¹⁰⁹Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.339.

yollara başvurmakta pasif davranmasının, bu yolların hiçbir zaman dostça olmayan bir davranış sayılmaması gerektiği fikrini özel olarak belirtme ihtiyacını doğurması.

2) Uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde, tarafların barışçı çözüm yoluna başvurup başvurmada tam bir serbestiye sahip bulunması.

3) Hakemlik haricindeki diğer çözüm yollarına başvuru sonucu elde edilen kararların, bağlayıcı gücü olmadığından, uyuşmazlığın çözümü noktasında bir güvence teşkil etmemesi.

Bu gerekçelerle; uluslararası uyuşmazlıkların, yalnız uyuşmazlık taraflarını değil; uluslararası toplumu da ilgilendirdiğini belirten ve bu uyuşmazlıklarla ilgilenebilecek bir örgüt eksikliğini gidermeye çalışan Milletler Cemiyeti¹¹⁰ 1919-1939 dönemleri arasında ve sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü¹¹¹ 1946 ve sonrası dönemde uluslararası uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümünde yeni yöntemler öngörmüşlerdir.¹¹² Ancak; uyuşmazlık taraflarınca barışçı çözüm yollarına başvurulduğu takdirde, 1919-1939 dönemlerinde Milletler Cemiyeti, 1946 ve sonrasında Birleşmiş Milletler Örgütü uyuşmazlığa, uyuşmazlığın devam etmesi uluslararası barış ve güvenliği tehdit eder boyutlara ulaşınca kadar müdahalede bulunmamaktadır.¹¹³

Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler Örgütü gibi evrensel örgütlerin yanı sıra bölgesel nitelikte faaliyet gösteren ya da evrensel niteliğe henüz ulaşamamış örgütlerin de farklı çözüm mekanizmalarıyla uluslararası barışa katkı yaptıkları söylenebilmektedir.¹¹⁴ BM Örgütü'nün barışçı çözüm yükümlülüğü hakkında, BM Örgütü tarafından başvuru zorlama yolları başlığı altında daha ayrıntılı bilgi verileceğinden, bu başlık altında bu kadar bilgi verilmekle yetinilmektedir.¹¹⁵

¹¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.170-188.

¹¹¹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş* C.2, s.189-256.

¹¹² Meray, *Devletler Hukukuna Giriş* C.2, s.340, Pazarcı, c.4, s.68.

¹¹³ Meray, *Devletler Hukukuna Giriş* C.2, s.340.

¹¹⁴ Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.266. Örneğin; Avrupa Birliği, NATO, Afrika Birliği, Amerikan Devletler Topluluğu, İslam İşbirliği Teşkilatı, AGİT vb.

¹¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. s.77-114.

B) Zorlama Yolları

Uluslararası uyuşmazlıkların ikinci çözüm yolu olan zorlama yolları; uluslararası hukuka saygının artırılması, uluslararası hukuka riayet etmeyenlere karşı uluslararası hukuka uyulmasının zorla sağlanması veya uluslararası hukuka aykırı fiil ika eden uluslararası hukuk süjelerini cezalandırma gayesi güden yollar olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁶ Klasik devletler hukuku ayırımına göre de zorlama yolları; savaş ve savaşa varmayan zorlamalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹¹⁷

1) Savaş

Savaşın bir hak olarak nitelendirildiği dönemlerde, klasik devletler hukuku doktrinde savaş; egemen devletlerin temel haklarından biri olarak değerlendirilmekteydi. I. Dünya Savaşı sonlarına kadar bu şekilde kabul edilen savaş hakkı; bir devletin kendi sübjektif değerlendirmesinden yola çıkarak bir hakkının ihlal edildiği ya da bir çıkarının zedelendiği veya bir menfaat elde etme durumuna ulaşması sonucu, başvurmayaya karar verdiği silahlı ve çok geniş kapsamlı bir zorlama yolu olarak tanımlanmaktaydı.¹¹⁸ Uluslararası hukukta, uzun müddet (ta ki yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar) meşruluğu tartışılmayan savaş hakkının, sadece kullanım kuralları üzerinde durulmuştur. 1928 yılında imzalan Briand-Kellogg Paktı ve akabinde imzalanan Birleşmiş Milletler Şartı ile kuvvet kullanımının yasaklanmasıyla birlikte hukukî yönden savaş; uluslararası bir suç haline dönüşmüştür.¹¹⁹

Klasik devletler hukuku doktrini savaş ve barış durumlarını ayrı ayrı ele alıp, her iki duruma da farklı hukukî sonuçlar bağlamaktadır. Savaşın hukuken yasak olması ayrı, fiili savaş ayrı bir durumdur. BM Şartı her ne kadar her türlü kuvvet kullanımını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını yasaklamış olsa da; fiilen ve hukuken savaş olgusu varlığını korumaktadır.¹²⁰ Hal böyle iken savaş kavramını tanımlamak, savaş

¹¹⁶Pazarcı, C.4, s.203.

¹¹⁷Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.267.

¹¹⁸Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.457.

¹¹⁹Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.457.

¹²⁰Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma Ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı, Ankara, 1998, s.74.

durumunda uygulanacak kuralları¹²¹ belirlemek savaşın olası etkilerini azaltmak adına oldukça büyük bir önem arz etmektedir.¹²²

Savaşın tam bir tanımı yapılamamakla birlikte, doktrindeki hakim görüşe göre savaş; devletler arasında silahlı çatışma olgusunun var olduğu ve taraflardan en az birisinin savaş niyeti taşıyarak işlediği silahlı fiil olarak tanımlanmaktadır.¹²³ Yine de bir fiilin savaş olarak nitelendirilebilmesi için şu unsurları ihtiva etmesi gerektiği belirtilmektedir¹²⁴;

1) Savaş için, silahlı kuvvetlerle yapılan şiddetli bir çatışma gerekmektedir. Bir devlet tarafından diğer bir devlete karşı, tek taraflı ika edilen silahlı zorlamalar savaş olarak nitelendirilmemektedir; meğer ki; ilk devlet tarafından söz konusu fiil savaş hareketi olarak ilan edilmiş ve diğer devlet tarafından da aynı şekilde karşılık verilmiş olsun.

2) Söz konusu silahlı çekişmenin aktörlerinin devletler olması gerekmektedir. Bir devletin silahlı kuvvetleriyle, başka silahlı bireyler arasındaki silahlı çatışmalar ya da deniz haydutluğu yapanlara karşı girişilen hareketler, hukukî anlamda savaş olarak nitelendirilmemektedir. Yine iç savaşta, bu kapsama girmediğinden uluslararası anlamda bir savaş olarak kabul edilmemektedir.

3) Savaş için, doğaldır ki devletlerin silahlı kuvvetleri aracılığıyla ika ettikleri bir silahlı çatışma biçimi gerekmektedir. Sadece; devletin doğrudan ya da dolaylı silahlı kuvvetlerinin parçası olarak kabul edilen kişiler, saldırıda bulunabilmekte ve kendilerini savunabilmektedir. Bu durumu J.J. Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi kitabında da görmek mümkündür, Rousseau savaş ve savaşı tarafları şu şekilde belirtmektedir; *“Öyleyse savaş insanın insanla değil, devletin devletle olan bir ilişkisidir ve bu ilişkide tekler birbirlerine yalnız rasgele düşmandırlar, insan ve yurttaş olarak değil, asker olarak; yurdun üyeleri olarak değil, koruyucuları olarak. Son olarak, devletin düşmanı*

¹²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Pazarcı, C.4, s.112-360, Michael Walzer, *Haklı Savaş Haksız Savaş* (çev.Mehmet Doğan), 1. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010, s.64-437.

¹²² Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.267.

¹²³ Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku* (De Iure Belli Ac Pacis) (çev. Seha L. Meray), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967, s.17, Pazarcı, C.4, s.140-141, H. Serdar Hoş, *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, XII Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s.96.

¹²⁴ Meray, *Devletler Hukukuna Giriş* C.2, s.468-469.

insanlar değil, yine başka devletlerdir; çünkü özlery birbirinden ayrı olan şeyler arasında gerçek ilişki kurulamaz.''¹²⁵

4) Savaş için, devletlerin uluslararası hukuk kurallarına riayet ederek bir silahlı çatışmada bulunmaları gerekmektedir.

5) Son ve en önemli şart ise; taraflar savaş niyeti taşımak zorundadır. Her iki devlet de, bu niyeti açıkça belirtmiş olabileceği gibi, tek bir devletin böyle bir niyeti açıkça belirttiği durumlar da olabilmektedir. Yine, doktrindeki bazı görüşlere göre; açıkça böyle bir niyetle başlamayan, ilerleyen fiilî çatışma durumunun da savaş olarak nitelendirildiği görülmektedir.

2) Savaşa Varmayan Zorlama Yolları

Savaşa varmayan zorlama yolları, klasik devletler hukuku doktrinine göre; misilleme, müdahale ve zararlar karşılık olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu konu, ikinci bölümde detaylı inceleneceğinden; burada sadece bu kadar bilgi verilmekle yetinilmektedir.

¹²⁵J.J. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi* (çev. Vedat Günyol), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s.10, Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.468-469.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETLER TARAFINDAN MÜNFERİDEN BAŞVURULAN SAVAŞA VARMAYAN ZORLAMA YOLLARI

I. SAVAŞA VARMAYAN ZORLAMA YOLLARININ HUKUKÎ NİTELİĞİ

Uluslararası hukuk açısından belli şartlar dahilinde devletlerin (uluslararası hukuk süjelerinin) çeşitli zorlama yollarına başvurdukları görülmektedir.¹²⁶ Devletler, subjektif değerlendirmelerine göre başka bir devlet tarafından ika edilmiş bir haksızlığın kendi güçleriyle düzeltilmesini sağlamak ve bir başka devlete hukuki yollardan kabul ettiremeyecekleri isteklerini zor kullanma yollarına başvurarak kabul ettirmek amacıyla zorlama yollarına başvurmaktadır. Böylelikle, klasik Devletler hukukunda, barış –savaş - tarafsızlık hukukları yanında bir de savaşa varmayan zorlamalar hukuku doğmuştur.¹²⁷

Uluslararası hukuka aykırı bir fiilin varlığı durumunda bu fiilin sona erdirilmesi gayesiyle devletler ya da uluslararası örgütlerin birçok zorlayıcı önleme başvurduğu yadsınamaz bir gerçektir. Lakin; başvuru olan önlemlerin her zaman söz konusu fiilin etkisini doğrudan ortadan kaldırdığı ya da tek başına düzensizliği sona erdirdiğini söylemek zor olduğundan, teknik anlamda; hukuksal yaptırımdan bahsetmek pek de mümkün görünmemektedir. Yine de, bu önlemlerin caydırıcı bir etkiye sahip olduğu, gözden uzak tutulmaması gereken mühim bir husustur.¹²⁸

Savaşa varmayan zorlama yollarının tanımını yapmak, kavramı daha net ortaya koymak için savaş kavramından yola çıkmak gerekmektedir. Yukarıda da değinilmiş olduğu üzere; savaşın tanımı noktasında gerek uluslararası mahkeme kararlarında, gerek doktrinde genel - geçer bir tanım mevcut değildir.¹²⁹ Meray, savaşı şu şekilde tanımlamaktadır; “savaş, iki ya da daha çok Devlet arasında, Tarafların birbirlerine isteklerini(iradelerini) kabul ettirmek amacıyla ve Devletler hukukunca düzenlenmiş

¹²⁶Berki, s.110.

¹²⁷Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.409.

¹²⁸Pazarcı, C.3, s.191.

¹²⁹Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.267.

kurallar uyarınca yapılan silahlı çatışma”dır.¹³⁰ Daha önce izah edildiği üzere, bir fiilin savaş sayılıp sayılmamasındaki temel ölçüt; objektif değil, bu fiili ika eden devletlerin sübjektif değerlendirmelerine, yani; tarafların savaşıma niyeti taşıyıp taşımadığına göre belirlenmektedir. Ve haliyle devletlerin savaşıma niyeti taşımadığı fiiller, savaşa varmayan zorlama yolları olarak kabul edilmektedir. Yine, çatışan iki taraf olmasına rağmen; bu kişiler haricindeki üçüncü bir kişinin bu fiili, tarafların savaş olarak nitelendirmemesine karşın, savaş olarak nitelendirmesi, söz konusu fiili savaş kapsamına sokmaya yetmemektedir. BM Şartı gereğince de, VII. Bölüm kapsamında Güvenlik Konseyi tarafından uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğinin, bozulduğunun ya da bir saldırıya maruz kaldığının saptanması, bir savaş durumunun vuku bulduğu şeklinde yorumlanmamaktadır.¹³¹

Savaşa varmayan zorlama yolları ile savaşın farkına değinmek de kavramı daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Savaşta karşı tarafın tamamen etkisiz hale getirilmesi amaçlanırken; savaşa varmayan zorlama yollarında bu yollara başvuran devletin amacının oldukça sınırlı belirli hak ve çıkarlara yönelik olduğu, amaç sınırlı olunca, araçlar da sınırlı olmakta; zorlama yollarının ve bu bağlamdaki kuvvet kullanımının düşük derecede kaldığı söylenmektedir.¹³² Yine, savaşa varmayan zorlamalarında, kuvvet kullanımını içermekte olduğu belirtilmekte ve zorlama yoluna maruz kalan ya da bu yola başvuran devletlerin bu fiilleri savaş nedeni sayabilmesi potansiyelini taşımaktadır. Ancak; zorlama fiilleri, genellikle savaş fiili olarak nitelendirilmemektedir. Hatta, savaşa varmayan zorlama yollarının en sertine başvurulduğunda dahi, sadece bir zorlama yoluna gidildiğinden bahsedilmektedir. Savaş durumunda ise, taraflar uluslararası hukukça yasaklanmamış bütün yollara başvurulabilmektedir. Son olarak; savaşa varmayan zorlama yolunu ika eden devlet, karşı tarafı uyuşmazlığın çözümüne ikna ettiği takdirde bu yolun uygulanmasına son vermektedir. Ancak; savaş durumu söz konusu olduğunda, taraflar istediği zaman savaş fiiline son vermekte ve yenilen tarafa gerek savaş öncesi gerekse savaş sonrası bütün isteklerini kabul ettirebilmektedir.¹³³

¹³⁰Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.468.

¹³¹K. Skubiszewski, “Peace And War”, Encyclopedia, Vol. IV, s.75-76’dan aktaran, Pazarcı C.4, s.140-142.

¹³²Keskin, s.81, Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.268.

¹³³Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.411.

Savaşa varmayan zorlama yollarının ne şekilde sınıflandırıldığı konusuna bakacak olur isek; doktrinde, bu konuda uluslararası hukukta yaptırım adı altında, çeşitli sınıflandırmalara gidilmektedir. Bu sınıflandırmaların bazıları alınan önlemlerin konularını, bazıları önlemlerin konu ve uygulama araçları yanında doğurdukları sonuçları, bazıları da uluslararası hukuka uyulmasını sağlamada başvuru alan uygulanma amaçlarını temel alarak bir sınıflandırma yapmaktadır.¹³⁴ Yine, bir hakkının ihlal edildiğini veya çıkarlarının zedelendiğini öne süren devletlerin alabileceği bazı savaşa varmayan önlemleri müeyyide olarak nitelendirilmekte ve buna göre bir gruplandırma yapılmaktadır.¹³⁵

Özman müeyyideleri şu şekilde gruplandırmıştır;

- 1)Dar Anlamda Hukukî Müeyyideler,
- 2)Ekonomik ve Malî Müeyyideler,
- 3)Askerî Müeyyideler,
- 4)Diplomatik Müeyyideler,
- 5)Manevî Müeyyideler,
- 6)Cezaî Müeyyideler.¹³⁶

Pazarcı ise, uluslararası hukukta yaptırım başlığı altında, uluslararası hukuka riayetin sağlanmasına matuf gayeyi ölçüt almaktadır. Ve şu şekilde bir gruplandırma yapmaktadır;¹³⁷

- 1)Hukukî Önlemler,
- 2)Baskı ve Vazgeçirme Önlemleri,
- 3)Karşı Önlemler ve Zorlama Yolları.

¹³⁴Pazarcı, C.3, s.191.

¹³⁵Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.268.

¹³⁶Özman, Aydoğan; “Devletler Hukukunda Müeyyide” (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), Ankara, 1974, s.64’den aktaran, Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.268.

¹³⁷Pazarcı, C.3, s.191-192.

Pazarcı'ya göre; hukukî önlemler, uluslararası hukuka aykırı fiilin hukukî anlamda etki doğurmasının önüne geçmeyi amaçlayan önlemlerdir. Baskı ve vazgeçirme önlemleri; siyasî yollara başvurmak suretiyle, hukuksal sonuca ulaşma gayesi güden ancak; hukuksal sonuca ulaşmanın karşı tarafın iradesine bağlı olduğu önlemlerdir. Karşı önlemler ve zorlama yolları ise; uluslararası hukuka aykırı fiil ika edenleri cezalandırma amacı güden önlemler olarak tanımlanmaktadır..¹³⁸

Bozkurt – Kütükçü - Poyraz' a göre de savaşa varmayan zorlama yolları; klasik devletler hukuku doktrininde olduğu gibi; misilleme, zararlar karşılık ve müdahale şeklinde gruplandırılmaktadır.¹³⁹

Uygulamada da, savaşa varmayan zorlamaların Bozkurt – Kütükçü – Poyraz' ın sınıflandırmasında olduğu gibi başlıca üç şekilde karşımıza çıktığı söylenebilir. Bunlar;

1)Müdahale,

2)Misilleme ve

3)Zararla Karşılık' tır.¹⁴⁰

Savaşa varmayan zorlama yollarının sınıflandırılması bu şekilde izah edildikten sonra, bu çalışma da hangi sınıflandırma esas alınarak bir inceleme yapılacak der isek; Pazarcı' nın yapmış olduğu sınıflandırma esas alınmıştır. Ancak; Pazarcı' nın yapmış olduğu ayrımında; “Karşı Önlemler ve Zorlama yolları” ifadesi “Zorlama Yolları” şeklinde değiştirilmiştir. Pazarcı'nın, karşı önlemler kısmında; klasik zorlama yollarına ve zorlama önlemleri başlığı altında da; BM Şartı uyarınca başvurulacak silahlı zorlama yollarına değinmiş olmasına karşın; karşı önlemler başlığı yerine, uygulamada da belirtildiği üzere zorlama yolları başlığı kullanılmış, Pazarcı' nın zorlama önlemleri başlığı altında değinmiş olduğu, BM'nin almış olduğu zorlama önlemlerine de; ayrıca uluslararası örgütlerce başvurulacak zorlama yolları başlığı altında değinilmiştir. Yani, hukukî önlemler¹⁴¹ ile baskı ve vazgeçirme önlemleri de savaşa varmayan zorlama yolu

¹³⁸Pazarcı, C.3, s.191-192.

¹³⁹Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.268.

¹⁴⁰Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.268.

¹⁴¹Burada hukukî önlemler derken kastedilen, bu başlık altındaki önlemlerin hukukî olması ancak; diğer bütün savaşa varmayan zorlama yollarının hukuka aykırı olması değildir. Yukarıda da değinilmiş olduğu üzere, bu ayrım yapılırken; uluslararası hukuka uyulmasının sağlanması ölçütü kabul edilmiş ve hukukî önlemler ile uluslararası hukuka aykırı fiilin hukuksal anlamda etki doğurmasının önüne geçilmek

olarak kabul edilebildiğinden, uluslararası hukukta savaşa varmayan zorlama yolları şu şekilde sıralanacaktır;

- 1)Hukukî Önlemler,
- 2)Baskı ve Vazgeçirme Önlemleri
- 3)Zorlama Yolları.

II) SAVAŞA VARMAYAN ZORLAMA YOLLARI

A) Hukukî Önlemler

Hukuksal önlemler aracılığıyla uluslararası hukuka aykırı bir fiilin hukuksal etki doğurmasının önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu yola başvurulması durumunda; bazı hukuksal önlemler uluslararası hukuka aykırılık teşkil eden fiilin hukuksal etkisinin belirli devletlere karşı ileri sürülememesi, bazı hukuksal önlemler ise; uluslararası hukuka aykırı fiilin bir süre ya da kesin olarak geçersiz sayılması sonucunu doğurmaktadır.¹⁴² Söz konusu hukuksal önlemler; fiilin hukuksal etki doğurmasını engelleyen önlemler ve antlaşmaların hukuksal geçerliliğini durduran ya da ortadan kaldıran önlemler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1) Fiilin Hukuksal Etki Doğurmasını Engelleyen Önlemler

Bir devlet, tanımama ya da kınama şeklindeki tek taraflı hukuksal işlemleri vasıtasıyla, diğer bir devletin uluslararası hukuka aykırı bir fiilinin, kendisine karşı ileri sürülmesinin önüne geçebilmektedir. Yine, gerekli hukuksal başvuru koşulları olduğu takdirde de, uluslararası hakemlik ya da yargı mercileri aracılığıyla elde edeceği bağlayıcı kararlarla da uluslararası hukuka aykırı fiil ika eden devlete yaptırım

istendiğinden, böyle bir isim kullanılmıştır. Yine, baskı ve vazgeçirme önlemleri de; uluslararası hukuka aykırı davranan, uluslararası hukuk süjesinin üzerinde siyasi baskı kurarak, uluslararası hukuka uygun davranılmasının sağlanmasıdır. Zorlama yolları da, uluslararası hukuka aykırı fiil ika eden süjeyi cezalandırma amacı güden önlemlerdir.

¹⁴²Pazarcı, C.3, s.192.

uygulanmasını sağlayabilmektedir.¹⁴³ Fiilin hukuksal etki doğurmasını engelleyen önlemler; tanımama, kınama ve yargı kararıyla hukuksal etkinin reddi olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

a) Tanımama

Tanımama¹⁴⁴; bir uluslararası hukuk süjesinin, kendisi dışında vuku bulan belli bir olayı, durumu, belgeyi ya da iddiayı kendisi için hukukî kabul ettiğini ve hukuksal ilişkilerini bu işlem neticesinde kabul edilen veriler üzerine kuracağını bildirdiği tek taraflı hukukî işlemidir.¹⁴⁵ Bu tanımın mefhumu muhalifinden çıkacak sonuçta, bize tanımama işleminin tanımını vermektedir.¹⁴⁶ Tanımama işlemi de; yine bir uluslararası hukuk süjesinin, kendisi haricinde meydana gelen bir olayı, durumu, belgeyi ya da iddiayı kendisi açısından hukukî kabul etmediğini ve hukukî ilişkilerini de sanki söz konusu olay, durum, belge ya da iddia yokmuşçasına yürüttüğü tek taraflı bir hukukî işlemi olarak tanımlanmaktadır.

Tanımama işlemiyle bir devlet, uluslararası hukuka aykırı bulduğu herhangi bir fiilin ve bu fiile dayalı diğer işlemlerin kendisine karşı hukuken ileri sürülmesinin önüne geçebilmektedir. Bu kuralın istisnası ise; bir fiili bu şekilde tanımayan devlet ile fiili ika eden devletin taraf olduğu bir davada, hakemlik ya da yargı organının verdiği karara tanımama işleminin aykırılık teşkil etmesi halidir, bu takdirde tanımama işlemi söz konusu kararlara aykırı olduğu ölçüde geçersiz kabul edilmektedir.¹⁴⁷

b) Kınama

Kınama; hukuksal kişiliği haiz bir kişinin belirli bir durumu, davranışı ya da ortaya atılan bir iddiayı hukukî bulmadığını belirtmek suretiyle; ihlal edilen ya da ihlal edilme tehlikesiyle karşı karşıya olan haklarını saklı tutma gayesini güttüğü tek taraflı hukuksal işlemi olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁸ Doktrindeki hakim görüşe göre; tek taraflı

¹⁴³Sur, s.92; Pazarcı, C.3, s.192.

¹⁴⁴Ayrıntılı bilgi için bkz. Pazarcı, C.1, s.267-269.

¹⁴⁵Pazarcı, C.3, s.192.

¹⁴⁶Pazarcı, C.3, s.192.

¹⁴⁷Pazarcı, C.3, s.193.

¹⁴⁸Sur, s.92-93; Pazarcı, C.1, s.270.

hukuksal bir işlem olan kınamanın herhangi bir şekli yoktur. Kınama açıkça olabileceği gibi üstü kapalı da olabilmektedir.¹⁴⁹

Uluslararası hukuka aykırı her fiile karşı, kınama işleminin yapılıp yapılmaması konusunda bir zorunluluk var mı sorusuna gelecek olursak; doktrinde bu işlemin isteğe bağlı bir işlem olduğu ancak; sukûtun ikrardan geldiği şeklinde yorumlanabilecek durumlar açısından kınama işlemini gerçekleştirmenin zorunluluk teşkil ettiği kabul edilmektedir.¹⁵⁰

Kınamanın hukuksal işlevi ise; kınama işlemiyle birlikte, uluslararası hukuka aykırı fiilin ya da o fiili dayalı diğer işlemlerin; kınamada bulunan uluslararası hukuk süjelerine karşı ileri sürülebilmesi olanağının ortadan kalkmasıdır. Kınama fiili de tanımama fiilinde olduğu gibi, aksi bir uluslararası yargı ya da hakemlik kararına kadar söz konusu ileri sürülemez etkisini göstermektedir.¹⁵¹

c) Yargı Kararıyla Hukuksal Etkinin Reddi

Uluslararası hukuka aykırı bir fiilin hukuksal bir etki doğurmasının önüne uluslararası yargı kararıyla da geçilebilmektedir.¹⁵² Örneğin; İzlanda'nın 5 Nisan 1948 tarihinde "Kıta Sahanelığı Balıkçılığının Bilimsel Korunması Kanunu" çıkarması ile kıta sahanlığı alanlarında balıkçılık koruma bölgelerinin kurulmasına imkan verilmiş ve 19 Mart 1952 tarihinde kıyıların belirli noktaları arasından çizilen düz esas hatlardan itibaren 4 millik münhasır balıkçılık bölgesi oluşturulmuştur. İngiltere bu durumu önce kabul etmez iken sonradan bu bölgeyi tanıdığını bildirmiş ve 1 Eylül 1958 tarihinde ise bu genişlik 12 mile çıkarılmıştır. İngiltere, 12 mil genişliği kabul etmeyerek durumun Uluslararası Adalet Divanı'na taşınmasını öne sürmüş ve İzlanda'nın bunu kabul etmemesi üzerine uyuşmazlık nota teatileri ile çözümlenmiş ve İngiltere İzlanda'nın ekonomisinin büyük oranda balıkçılığa dayalı olmasını göz önünde tutarak 12 millik genişliği kabul etmiştir ve belirli şartlar altında genişletme şartları düzenlenerek, bu genişletmeden doğacak uyuşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanı'na taşınacağı

¹⁴⁹Pazarcı, C.1, s.271.

¹⁵⁰Pazarcı, C.1, s.271.

¹⁵¹Pazarcı, C.3, s.193.

¹⁵²Pazarcı, C.3, s.193.

belirtmiştir. Bu antlaşmadan sonra, İzlanda'nın münhasır balıkçılık bölgesini 50 mile çıkarması üzerine, İngiltere ve Almanya ayrı ayrı bu hususu Uluslararası Adalet Divanı önüne taşımış ve 50 millik genişliğin uluslararası hukuka aykırı olduğunu, söz konusu antlaşma gereğince tek taraflı genişletmenin geçerli olmadığını ve balıkçılık kaynaklarının korunmasının İzlanda'ya bu şekilde bir hak bahsetmediğini belirtmiştir. Bunun üzerine Uluslararası Adalet Divanı, İzlanda'nın 50 millik balıkçılık bölgesini ilanının İngiltere'ye karşı geçersiz olduğuna, İzlanda'nın 12 millik bölgeden sonra, İngiliz balıkçı gemileri hakkında tek taraflı düzenleme yapma yetkisine sahip olmadığına, uyuşmazlık taraflarının uyuşmazlığı birbirlerinin durumlarını da göz önünde tutarak görüşme yolu ile çözmelerine karar vermiştir.¹⁵³

2) Antlaşmaların Hukuksal Geçerliliğini Durduran ya da Ortadan Kaldıran Önlemler

Uluslararası hukuk; antlaşma taraflarından birisinin, ika etmiş olduğu uluslararası hukuka aykırı bir fiili sebebiyle, antlaşmanın temel hükümlerinden birini ihlal etmesi durumunda; antlaşmanın diğer taraflarına, bu antlaşmanın uygulanmasının durdurulmasını isteme ya da antlaşmaya son verme hakkını tanımaktadır.¹⁵⁴

a) Antlaşmanın Uygulanmasının Durdurulması ya da Antlaşmaya Son Verilmesi

Uluslararası bir antlaşmanın taraflarından her biri, karşı tarafın antlaşmayı uygulamaması ya da temel hükümlerini ihlal etmesi durumunda; antlaşmanın kısmen ya da tamamen uygulanmasının durdurulması ya da antlaşmanın sona erdirilmesi haklarını haizdir. Söz konusu ilke 'Exceptio non adimpleticontractus' adıyla anılmakta ve 1969 Viyana antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde de şu şekilde düzenlenmiş bulunmaktadır;¹⁵⁵

¹⁵³Enver Bozkurt, "Uluslararası Hukuk Bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi (UHP)*, Cilt: 2, Sayı: 5, 2006, s. 56-57.

¹⁵⁴Pazarcı, C.3, s.194.

¹⁵⁵Pazarcı, C.3, s.194.

“VAHS. m. 60 - Bir antlaşmanın ihlal edilmesi sonucu sona erdirilmesi veya yürürlüğünün askıya alınması

1. İki taraflı bir antlaşmanın akit taraflardan birisi tarafından esaslı bir şekilde ihlali (material breach), diğer tarafa antlaşmayı sona erdirme veya tamamen veya kısmen yürürlüğünü askıya alma gerekçesi olarak bu ihlale başvurma hakkını verir.

2. Çok taraflı bir antlaşmanın akit taraflardan birisi tarafından esaslı bir şekilde ihlali

a- diğer tarafların oybirliği ile antlaşmanın yürürlüğünü tamamen veya kısmen askıya almalarını veya antlaşmayı,

i- kendileriyle kusurlu Devlet arasındaki ilişkiler bakımından, ya da,

ii- bütün taraflar arasında, sona erdirme hakkını verir.

b- antlaşma ile bilhassa etkilenen bir tarafa, kendisi ile kusurlu Devlet arasındaki ilişkiler bakımından antlaşmanın yürürlüğünü tamamen veya kısmen askıya almasının gerekçesi olarak bu ihlale başvurma hakkını verir.

c- kusurlu Devletten başka herhangi bir tarafa, antlaşmanın yürürlüğünü kısmen veya tamamen kendisi bakımından askıya alma gerekçesi olarak ihlale başvurma hakkı verir; ancak bunun için antlaşma öyle bir nitelikte olmalı ki, bir tarafın antlaşma hükümlerini esaslı bir şekilde ihlal etmesi her bir tarafın antlaşmadan doğan yükümlülüklerini ifa etme durumunu köklü bir biçimde değiştirsin.

3. Bu madde bakımından bir antlaşmanın esaslı bir şekilde ihlali aşağıdakilerden ibarettir:

a- antlaşmanın, bu Sözleşmenin tasvip etmediği bir şekilde inkar edilmesi; veya

b- antlaşmanın konu veya amacının gerçekleştirilmesi için elzem olan bir hükmün ihlal edilmesi.

4. Yukandaki paragraflar bir ihlal halinde uygulanabilecek herhangi bir antlaşma hükmüne halel getirmez.

5. 1-3 ncü paragraflar insani nitelikteki antlaşmalarda yer alıp kişilerin korunmasıyla ilgili hükümlere, bilhassa bu gibi antlaşmalarla himaye edilen kişilere karşı herhangi bir misilleme şeklini yasaklayan hükümlere uygulanmaz.”

b) Antlaşmanın Geçersizliği

Uluslararası hukukta antlaşmaların geçerli addedilebilmesi için, birtakım geçerlilik koşullarını ihtiva etmesi gerekmektedir.¹⁵⁶ Bu geçerlilik koşullarını taşımayan bir antlaşmanın, batıl kılınması şeklinde hukuksal bir yaptırım uygulanması söz konusu olabilmektedir.¹⁵⁷

B) Baskı ve Vazgeçirme Önlemleri

Uluslararası hukuka aykırı fiil ika eden devletlere karşı, söz konusu devletlerin bu davranışlarını düzelterek hukuka uygun davranmalarını sağlama gayesiyle birtakım siyasî ya da ekonomik yaptırımlara başvurulduğu görülmektedir. Bu tür önlemlerin kendi başlarına hukuksal sonuç doğurduğu söylenememektedir. Ancak; bu önlemlere başvurulmasındaki amaçları şu şekilde sıralamak mümkündür;

1)Hukuka aykırı fiil ika eden devleti uluslararası kamuoyu önünde,

2)Uluslararası ilişkilerinde,

3)Ya da tecrit etmek suretiyle zor durumda bırakarak, uluslararası hukuka aykırı fiil ika eden devleti kendi iradesiyle hukuka uygun davranmaya zorlamak.¹⁵⁸

Hukuka aykırı fiil ile doğrudan neden sonuç ilişkisi bulunmayan ve genel olarak manevi yaptırım olarak nitelendirilebilecek bu önlemler, aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Bu önlemlerin bir kısmı niteliği gereği; sadece devletler, bir kısmı sadece uluslararası örgütler, bir kısmı da hem devletler hem de uluslararası örgütler eliyle

¹⁵⁶Ayrıntılı bilgi için bkz. Pazarcı, C.1, s.162-172.

¹⁵⁷Pazarcı, C.3, s.195.

¹⁵⁸Pazarcı, C.3, s.195.

gerçekleştirilebilmektedir.¹⁵⁹ Baskı ve vazgeçirme önlemleri, hukuka aykırı fiilin duyurulması, uyarı ve kınama, uluslararası örgütlere üye kabul etmeme, uluslararası örgütlerde üyelik haklarının dondurulması veya üyelikten çıkarma, ekonomik ve teknik yardımın askıya alınması veya kesilmesi ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi olarak altıya ayrılmaktadır.

1) Hukuka Aykırı Fiilin Duyurulması

Bir devletin, uluslararası hukuka aykırı bir fiil ika ettiğinin resmî olarak saptanması ve bu durumun bir rapor, bildiri ya da bir kararda açıklanması, söz konusu devletin uluslararası hukuka uymasının sağlanmasında başvurulacak baskı yollarından en önemlilerinden birini teşkil etmektedir. Bu yaptırım, her ne kadar kendi başına hukuksal sonuç doğurmasa da kamuoyunu etkileme gücü nedeniyle; Anglo - Sakson yazarlar tarafından uluslararası hukukun aslî ve hatta tek yaptırımı olarak addedilirken; Kıta Avrupası yazarları tarafından sadece manevî yaptırım önlemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak; bu tür açıklamaların ve duyuruların kamuoyunu etkileme gücüne sahip olmasının ön koşulu, bunların uluslararası kamuoyunda belli bir ağırlığı ve prestiji olan birimler tarafından yapılmış olmasıdır.¹⁶⁰

2) Uyarı ve Kınama

Uluslararası hukuka aykırı bir fiil ika eden devletin, bu fiili nedeniyle uyarılması ya da kınanması, siyasal nitelikte olayla doğrudan ilişkisi olmayan uluslararası örgüt organlarınca yapılabileceği gibi, uluslararası örgüt organlarının görevleri çerçevesinde de yapılabilmektedir.¹⁶¹

¹⁵⁹Pazarcı, C.3, s.196.

¹⁶⁰Pazarcı, C.3, s.196.

¹⁶¹Pazarcı, C.3, s.197.

3) Uluslararası Örgütlere Üye Kabul Etmeme

Bazı uluslararası örgütlerin de, uluslararası hukuk kurallarını ihlâl eden devletleri üyeliklerine kabul etmeyerek, bu devletleri uluslararası hukuka saygıya zorladıkları belirtilmektedir.¹⁶²

4) Uluslararası Örgütlerde Üyelik Haklarının Dondurulması ve Üyelikten Çıkarma

Bazı uluslararası örgütlerin kurucu antlaşmanın; aslî yükümlülüklerini ika etmeyen üye devletleri, üyelik sıfatının sağladığı hak ve ayrıcalıkları kullanmaktan belirli süre ile men etme ya da bir adım daha ileri giderek bu üye devlet veya devletleri üyelikten çıkarma yolunu tercih ettiği görülmektedir.¹⁶³

Mesela; BM Şartı m.5'te bu nitelikte bir önlem şu şekilde düzenlenmektedir; *“Güvenlik Konseyi tarafından aleyhinde bir önleyici ya da zorlayıcı önlem alınmış bulunan bir Birleşmiş Milletler üyesi, üyelik sıfatından doğan hak ve ayrıcalıklarını kullanmaktan, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından alıkonabilir. Güvenlik Konseyi bu hak ve ayrıcalıkların kullanılmasına yeniden izin verebilir.”*¹⁶⁴

5) Ekonomik ve Teknik Yardımın Askıya Alınması veya Kesilmesi

Ekonomik ve teknik yardımın kesilmesinden maksat; bir devlete kalkınması için verilen krediler ve hibeler veya bilgi ve tecrübenin aktarıldığı teknik yardımların kesilmesidir. Uluslararası hukuka aykırı bir fiil ika eden devlete karşı, hem diğer

¹⁶²Pazarcı, C.3, s.198.

¹⁶³Pazarcı, C.3, s.198.

¹⁶⁴Enver Bozkurt, Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı, İlaveli 3. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2013, s.520, Selami Kuran - Derya Aydın Okur - Meltem Sarıbeyoğlu - Reşat Volkan Günel, *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2.Baskı, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2011, s.5, Pazarcı, C.3, s.199.

devletler, hem de uluslararası örgütlerce bu tür bir önlem alınması yoluna gidilebilmektedir.¹⁶⁵

6) Diplomatik İlişkilerin Kesilmesi

Diplomatik ilişkilerin kesilmesi; uluslararası hukuka aykırı fiil ika eden devletin bu fiilinden zarar gören devlet tarafından uygulanacak bir yaptırım olabileceği gibi, bir uluslararası örgütün organları tarafından alınan bir karar neticesinde ortak bir yaptırım şekli olarak da uygulanabilmektedir.¹⁶⁶

C) Zorlama Yolları

Uluslararası hukuka saygıyı sağlama gayesiyle başvuru ve uluslararası hukuka riayeti zorla sağlamaya ya da riayet edilmemesini cezalandırmaya matuf önlemler zorlama yolları olarak nitelendirilmektedir.¹⁶⁷ Uluslararası hukuka saygıyı sağlamak için başvuru bu yöntemlerin işlevi; uluslararası hukuk kurallarına uyulmasının zorla sağlanması veya uluslararası hukuka uyulmamasına karşı bir tür cezalandırma işlevi görmek olarak belirtilmektedir.¹⁶⁸ Söz konusu yollar, misilleme, müdahale ve zararlar karşılık olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

1) Misilleme

a) Kavram

“*Retortion*” olarak adlandırılan misilleme, bir uluslararası hukuk terimi olarak; bir devlete karşı başka bir devletin, uluslararası hukuka aykırı olarak kabul edilmeyen ancak; diğer devletin menfaatini ihlal eden fiiline karşı, uluslararası hukuka aykırı olmayan biçimde cevap vermesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁶⁹ Misilleme için, dostane

¹⁶⁵Pazarcı, C.3, s.200-201.

¹⁶⁶Pazarcı, C.3, s.202.

¹⁶⁷Pazarcı, C.3, s.202.

¹⁶⁸Pazarcı, C.3, s.202.

¹⁶⁹Berki, s.114, Etem Menemencioğlu, *Devletler Umumi Hukuku, I-II*, İstanbul Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s.12, Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, s.412, Pazarcı, C.3, s.202, Ahmet Özel, “İslam

olmayan fiile, dostane olmayan bir fiil ile nezaketsizliğe nezaketsizlikle mukabele etme durumu söz konusudur.¹⁷⁰ Ancak; doktrinde, artık bir devletin uluslararası hukuka aykırı kabul edilen fiiline karşı da, uluslararası hukuka aykırı olmayacak şekilde cevap verilmesi misilleme olarak kabul edilmektedir. Ki misilleme de önemli olan husus; karşı önlem olarak bu yola başvuran devletin fiilinin, uluslararası hukuka aykırı kabul edilmeyen bir fiil olmasıdır. Bu şekilde değerlendirildiğinde; misillemenin de uluslararası hukuka uyulmasını sağlayan bir zorlama yolu olarak kabulü daha doğal bir hal almaktadır.¹⁷¹

Misilleme; uluslararası uyuşmazlıkların barışçı çözüm yollarına en yakın, tam anlamıyla şiddet ve cebir içermeyen, bir zorlama yolu olarak kabul edilmektedir.¹⁷² Misilleme ile amaçlanan; karşı devlete dostane olmayan fiilini duyurmak ve onu bu fiilinden vazgeçirmektir.¹⁷³

Misilleme gerektiren fiil, hukuki anlamda haksız fiil teşkil etmemekte, bu fiili ika eden devlet, bu şekilde davranma yetkisini haiz bulunmaktadır. Söz konusu fiil ile diğer devletin bir hakkına değil, hukuksal açıdan korunmamış bir çıkarına zarar verilmektedir.¹⁷⁴ Ancak, yukarıda da değinmiş olduğumuz üzere; bugün doktrinde klasik devletler hukuku kaidelerinden farklı olarak, bir devletin uluslararası hukuka aykırı fiiline karşı da uluslararası hukuka aykırı olmayan yollarla cevap verilmesinin mümkün olduğu ve bu önleminde bir misilleme olarak tanımlanması gerektiği kabul edilmektedir.¹⁷⁵ Dolayısıyla; bir devletin diğer bir devlete karşı, gerek uluslararası hukuka uygun ancak dostane olmayan fiiline, gerekse de uluslararası hukuka aykırı bir fiiline; uluslararası hukuka uygun ama nezakete aykırı ve dostane olamayan bir fiil ile karşılık verilmesi misilleme olarak nitelendirilmektedir.

Misilleme teşkil eden fiiller çok çeşitli olabilmektedir. Başlıcalarını şu şekilde sıralamak mümkündür; gümrük tarifelerinin artırılması, bazı devletlere tanınan imtiyaz

Hukuku ve Modern Devletler Hukukunda Mukabele Bilmiş/Misilleme/Zararla Karşılık”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.5, 2005, s.54.

¹⁷⁰Louis Le Fur, *Devletler Umumi Hukuku* (Çeviren: Şinasi Z. Devrin, İstanbul Üniversitesi Devletler Hukuku Enstitüsü, Ankara, 1943, s.470, Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.373.

¹⁷¹Pazarcı, C.3, s.203.

¹⁷²Muammer Raşit Seviğ, *Özel Devletler Umumi Hukuku*, Genişletilmiş Ve Yeniden Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1958, s.210.

¹⁷³Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.373.

¹⁷⁴Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.412.

¹⁷⁵Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s.438.

ve ayrıcalıkların ilgili devlete tanınmaması, limanların ilgili devlet gemilerine kapatılması, ilgili devletle ticarî ilişkilerin kesilmesi, ekonomik ve teknik yardımın antlaşmalara aykırı düşmeyecek biçimde kesilmesi, diplomatik ilişkilerin kesilmesi, daha aşağı düzeyde bir temsile indirilmesi, diplomatların istenmeyen kişi ilan edilmesi, karşı devletin yurttaşlarından vize istenmesi ya da ülkeye girişlerinin yasaklanması.¹⁷⁶ Burada örnek kabilinden zikredilen misilleme fiillerin büyük bir kısmı, genel nitelikteki baskı ve vazgeçirme önlemleri arasında da zikredilmektedir. Ancak; aralarındaki önemli farkı dile getirmekte de büyük yarar bulunmaktadır. Misilleme önlemine başvurmak için karşı devletin bir fiilinden bizzat zarar görme şartı aranırken, genel nitelikteki baskı ve vazgeçirme önlemlerine başvurabilmek için doğrudan bir zarar görme şartının gerçekleşmesine gerek olmamaktadır.¹⁷⁷ Devletler doğrudan bir zarara uğramadıkları durumlarda da; baskı ve vazgeçirme önlemlerine başvurmak suretiyle, uluslararası hukuka riayet etmeyen devletleri uluslararası hukuka uygun davranmaya zorlayabilmektedir. Bu duruma örnek verecek olur isek; bir devlet, vatandaşlarının insan haklarının ihlal edildiği gerekçesine dayanarak, ihlali yapan devlete misillemeye bulunabilirken, bazı devletlerin belirli bir devletin, genel olarak insan haklarını çiğnemesi nedeniyle; kendileri bir zarar görmemesine karşın, ihlali yapan devlete karşı birtakım baskı ve vazgeçirme önlemlerine başvurdıkları görülmektedir. Örneğin; ABD'nin Başkan Carter döneminde, insan haklarına uymayan bazı devletlere ekonomik ve teknik yardımı kesmesi baskı ve vazgeçirme örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷⁸

b) Şartları

Misilleme yoluna başvurup başvurmamada takdir, misilleme fiiline başvuracak tarafa aittir ve misilleme fiili ika edilmeden önce karşı tarafa bildirimde bulunmak gerekmemektedir.¹⁷⁹ Hal böyle olmakla birlikte, bir fiilin misilleme olarak nitelendirilebilmesi için şu şartları ihtiva etmesi gerekmektedir;¹⁸⁰

¹⁷⁶Le Fur, s.470, Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.374, Pazarcı, C.3, s.204, İlyas Doğan, *Devletler Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2008, s.127.

¹⁷⁷Pazarcı, C.3, s.204.

¹⁷⁸Pazarcı, C.3, s.205.

¹⁷⁹Pazarcı, C.3, s.204.

¹⁸⁰Pazarcı, C.3, s.204.

- 1) Misilleme olarak addedilen fiilin uluslararası hukuka uygun bir fiil olması,
- 2) Misilleme fiilinin kuvvet kullanımı ya da tehdidini barındırmaması,
- 3) Misilleme fiilinin karşı devletin bir menfaatine zarar vermekle sınırlı olması (Karşı devletin hakkına yönelik olmamalı),
- 4) Misilleme fiilinin söz konusu olabilmesi için gerçekten karşı önlem gerektirecek nitelikte bir fiilin varlığının zorunlu olması gerekmektedir.

Misilleme şartları bu şekilde izah edilmekle birlikte, önlemin aynı ölçüde ve aynı araçlarla ika edilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır. Doktrinde; orantılılık ilkesine dayanarak, misillemenin ölçülü olması gerektiği görüşü de ileri sürülmektedir.¹⁸¹ Söz konusu şartları bünyesinde barındıran misilleme yoluna karşı önlem olarak başvurup başvurmama; misilleme gerektirecek fiile maruz kalan devletin siyasal takdirine bağlı olmakla birlikte; bütün baskı amaçlı misilleme önlemlerinin hukuka uygun bir amaç ihtiva etmesi, bu önlemlerin insan haklarını ihlal edecek boyutlarda olmaması ve salt siyasî amaçlarla bu önlemlere başvurulmaması gerekmektedir. Hukukî amacını aşan önlemler, hakkın kötüye kullanılması kapsamında değerlendirilmekte ve söz konusu fiili ika edenlerin uluslararası sorumluluğu yoluna gidilebilmektedir.¹⁸²

c) Misilleme Şekilleri ve Uygulama Örnekleri

Devletler ulusal kanunları ile belirli konularda başvurulacak misilleme önlemlerini düzenlemektedir. Örneğin; Türkiye Cumhuriyeti, 15.07.1950 tarih ve 5682 sayılı Pasaport Kanununun 9.maddesi ile ‘*’hakimiyetleri veya iradeleri altında bulunan memleketlere Türk vatandaşlarının girmelerini kayıt ve şartlara tabi kılan veya meneden Devletler tebaaları hakkında münasip görülecek kayıt ve şartları koymaya’’* Bakanlar Kurulunu yetkili kılmaktadır.¹⁸³ Dolayısıyla; Türkiye Cumhuriyeti karşılıklılık nispetinde, yabancı devlet vatandaşlarının ülkeye girişlerini kayıt ve şartlara bağlı kılma ya da bu vatandaşların ülkeye girişlerini yasaklama imkânına sahip bulunmaktadır.

¹⁸¹Pazarcı, C.3, s.204.

¹⁸²Doğan, s.128, Pazarcı, C.3, s.204,

¹⁸³Pazarcı, C.3, s.205(Dipnot 39).

Yine, ABD'nin, Myanmar'a karşı, insan haklarına aykırılıklar nedeniyle 1989'dan itibaren; ticarî tercih sisteminden dışlama, özellikle cephanesatımlarının askıya alınması, yardım ve yeni yatırımların yasaklanması gibi ağır tedbirler uygulaması da misilleme önlemi olarak mütalaa edilmektedir.¹⁸⁴

d) Değerlendirme

Doktrinde; misilleme zorlama yolunun, tamamen uluslararası hukuka uygun olduğunu savunanlar bulunmaktadır. Ancak; bir başka görüş de, misillemenin devletler arasındaki nezaket kurallarına, iyi geçinmeye aykırı olduğunu, yani; diğer devlet tarafından ika edilen fiili tasvip etmeyen, nezakete aykırı bulan bir devletin, kendisinin de misli ile mukabelede bulunmasının mantık dışı ve ahlaka aykırı olduğunu belirtmektedir. Yine doktrinde, misillemenin bir ülke içinde kanun birliğini ihlal ettiği, bu intikam fikrinin uluslararası ilişkiler açısından tehlikeli olduğu ve zahiren hukuka uygun görünen bu hareketin hiç olmazsa hakkaniyete aykırılık teşkil ettiği görüşünü taşıyan yazarlar bulunmaktadır.¹⁸⁵ Ancak; misillemenin meşru olup olmadığının saptanması, kesin kriterler belirlenerek saptanması yerine, her somut olayı kendi içerisinde değerlendirmek suretiyle bir sonuca ulaşmak daha doğru bir yol olmaktadır denilebilir.

Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere; misillemenin misilleme gerektiren fiile karşı, mutlaka aynı araçlarla aynı şekilde gerçekleşmesi gerekmemektedir; mühim olan misillemenin uluslararası hukuka aykırı olmayan, uluslararası hukuk tarafından yasaklanmamış ancak; dostça kabul edilemeyecek bir davranış şeklinde ortaya çıkması gerektiğidir.¹⁸⁶

Misilleme şartlarını taşıyan ve uluslararası hukukun yasaklamadığı, aynı zamanda da; kuvvet kullanımı ya da kullanma tehdidi gerektirmeyen bir fiil olarak kabul edilen misilleme uluslararası hukuka uygun ve BM Şartı'na da aykırılık teşkil etmeyen bir zorlama yolu olarak değerlendirilmektedir.¹⁸⁷ Devletler Arasında Birleşmiş

¹⁸⁴Sur, s.261.

¹⁸⁵Le Fur, s.471, Seviğ, s.212.

¹⁸⁶Berki, s.114, Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.412.

¹⁸⁷Berki, s.114, Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.413.

Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri' de¹⁸⁸ (2625(XXV) sayılı 24 Ekim 1970 tarihli Genel Kurul kararıyla kabul edilen), devletlere, kuvvet kullanmasını içeren misilleme hareketlerinden kaçınma görevi yüklenmektedir. Dolayısıyla; hem şart hem de Bildiri birlikte mütalaa edildiğinde; her somut olayın ayrı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla; hem şart hem de Bildiri birlikte mütalaa edildiğinde; her somut olayın ayrı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla; hem şart hem de Bildiri birlikte mütalaa edildiğinde; her somut olayın ayrı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla; hem şart hem de Bildiri birlikte mütalaa edildiğinde; her somut olayın ayrı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

2) Zararla Karşılık

a) Kavram

Önceden herhangi bir ayırım yapılmaksızın misilleme ve zararlar karşılık mukabele-i bilmisil kavramı içerisinde değerlendirilmekteyken, günümüzde misilleme ve zararlar karşılık kavramları ayrı ayrı adlandırılmaktadır.¹⁸⁹ Misilleme kavramına daha önce değinildiğinden burada misilleme kavramı üzerinde durulmayacak zararlar karşılık kavramı ile bu kavramın misillemeyle farklı yönleri üzerinde durulacaktır.

Zararlar karşılık; bir devletin diğer bir devlete karşı uluslararası hukuka aykırı ika ettiği haksız fiiline karşı, bu fiile maruz kalan devletin yine uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiille, haksız fiili ika eden devlete cevap vermesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁹⁰ Bir başka açıdan zararlar karşılığı ise şöyle tanımlamak mümkündür; ‘*Zararlar mukabele tedbirleri bir devlet tarafından diğer bir devletin Devletler Hukuku kaidelerine aykırı olmakla beraber ikinci devleti hukuka hürmete icbar gayesini güden zorlama tedbirleridir.*’¹⁹¹ Zararlar karşılıkta amaç; uluslararası hukuk açısından haksız eylem ika eden devleti uluslararası hukuka uygun davranmaya sevk etmektir.¹⁹²

¹⁸⁸“Bildiride yer alan şart ilkeleri milletlerarası hukukun temel ilkelerini teşkil ederler ve bundan dolayı genel kurul bütün devletlerden milletlerarası davranışlarında bu ilkelere göre hareket etmeleri ve karşılıklı ilişkilerini bu ilkelere harfiyen riayet etme esasına göre geliştirmeleri çağrısında bulunur.” Tam metin için bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflisoz/bm_yeni.html

¹⁸⁹Berki, s.114, Pazarcı, C.3, s.205.

¹⁹⁰Le Fur, s.472, Meray, C.2, s.414, Lütem, C.2, s.659-660, Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.374.

¹⁹¹Lütem, C.2, s.660.

¹⁹²Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.414.

Zararla karşılık fiilleri; silahlı kuvvetler, savaş gemileri, idarî memurlar veya devletlerin özel emri ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu fiillerin ilk çağlarda; özel kişiler aracılığıyla da ika edildiği görülmektedir. Örneğin; İlk çağlarda Atina'da; bir Atinalı'nın yakınlarının yabancı bir memlekette katli halinde, bu şahsın, olayın vuku bulduğu devlet failleri cezalandırmaktan kaçındığı takdirde; üç kişiyi yargılanmaları için Atina'ya getirme hakkı bulunduğu söz edilmektedir.¹⁹³ Yine Orta çağlara gelindiğinde de ; devletlerin; yabancı bir devletin ya da o devlete mensup olanların kendi tebaalarına karşı işlemiş oldukları haksız ve tazmin edilmemiş fiillerine mukabil; vesikalar, mektuplar verdiğiinden söz edilmektedir. Ve bu vesika ya da mektupların, haksız fiile uğrayan ve zararını tazmin edemeyen kişiye; zararını gidermek üzere faaliyetlere başlama müsaadesi veren bir nevi ruhsat niteliği taşıdığı görülmektedir.¹⁹⁴ Sonrasında ise, bireylerin kendi kendilerine hak alma durumunun son bulduğu ve on sekizinci yüzyıl sonuna gelindiğinde bu anlayışın tamamen terkedildiği belirtilmektedir.¹⁹⁵

Bugün, zararlar karşılık; uluslararası hukuk süjelerinden birinin, bir diğerine karşı ika etmiş olduğu haksız fiil neticesinde başvurduğu bütün savaşa varmayan zorlama yollarını ifade etmek için kullanılan bir kavram olmuştur.¹⁹⁶ Zararla karşılık önlemine gerek barış zamanında gerekse de savaş zamanında başvurulabilmektedir. Zararla karşılık, müspet olabileceği gibi menfi bir hareketle de olabilmektedir. Müspet zararlar karşılık; haksız fiil ika eden devletin eşyalarına el koyma şeklinde gerçekleşebilirken, menfi zararlar karşılık; haksız fiil ika eden devlete karşı verilen taahhütlerin ifasından kaçınma şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Her iki zararlar karşılık türünde de amaç; haksız fiil ika eden devlete zarar vermektir.¹⁹⁷

İlk etapta, zararlar karşılık ve misilleme birbiriyle aynıymış gibi görünse de; misilleme ve zararlar karşılığı birbirinden ayıran temel nokta şu şekilde izah edilebilmektedir; zararlar karşılığında her iki devletin fiili de uluslararası hukuka aykırı olduğu halde; zararlar karşılık fiilinde bulunan devletin fiili, diğer devletin haksız fiili

¹⁹³Lütem, C.2, s.662.

¹⁹⁴Lütem, C.2, s.662.

¹⁹⁵Lütem, C.2, s.662.

¹⁹⁶Meray, C.2, s.415.

¹⁹⁷Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.374, Le Fur, s.472, Seviğ, s.211, Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1947, s.562.

sebebiyle meşruluk kazanmaktadır.¹⁹⁸ Yani; zararlar karşılıkta, uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiile yine, uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiille karşılık verme durumu söz konusuyken; misillemelerde her iki devletin fiili de, uluslararası hukuka aykırı uygun ya da ilk devletin fiili uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiil olsa bile, misilleme fiilini ıka edecek olan devletin fiili uluslararası hukuka uygun ancak; dostça sayılmayan fiil olmaktadır.¹⁹⁹ Zararlar karşılık kavramı ve bu kavramın misilleme ile olan farklarına değindikten sonra, bir fiilin zararlar karşılık olarak kabul edilebilmesi için ne gibi şartlar ihtiva ettiğine değinmek icap etmektedir.

b) Şartları

Almanya ile Portekiz arasında vuku bulan ‘‘Nauliaa Olayı’’ hakem kararlarında zararlar karşılığın şartları açıkça belirtilmektedir. Söz konusu olay şu şekilde gerçekleşmiş ve zararlar karşılık şartları şu şekilde belirtilmiştir;

‘‘1914 yılı Ekim ayında, Portekiz Birinci Cihan Savaşında daha tarafsız iken, Alman asker ve subaylarından bir heyet Almanya’nın Güney-batı Afrika sömürgesi hududunu aşarak Angola, Portekiz sömürmesine girmişler ve Alman sömürmesine yiyecek ithali meselesi ile ilgili müzakerelerde bulunmuşlardı.

Alman tercümanın tercümede karşılaştığı güçlükler dolayısı ile iki taraf arasında anlaşmazlık belirmiş ve bir Portekiz subayı Almanlardan birinin atının eğerini sarsması üzerine Alman’dan darbe yemiştir. Bir başka Alman subayının tabancasını çekmesi üzerine ise Portekiz subayı adamlarına ateş etmelerini emretmiştir. Alman memuru ve iki subay ölmüş, tercüman ile bir Alman askeri Portekiz makamları tarafından (enterne) edilmiştir. Güneydoğu Afrika Alman makamları, Portekiz makamları ile irtibat sağlamamakla beraber Alman kuvvetleri zararlar mukabele tedbiri olmak üzere Angola’daki bazı müstahkem mevki ve karakollara hücum etmişlerdir.

¹⁹⁸Hans Kelsen, *Principles of International Law*, The Lawbook Exchange, Ltd., 1952, s.23.<http://books.google.com.tr/books?id=BemxZuVYY6oC&pg=PA24&lpg=PA24&dq=reprisals+examples&source=bl&ots=Ob1eo54Kl1&sig=orQ9MMrBu03sON6-lnYTpsZPJG4&hl=tr&sa=X&ei=zfxQU6KICq-A7QbRv4Eg&ved=0CGAQ6AEwBQ#v=onepage&q=reprisals%20examples&f=false>
(çevrimiçi:18.04.2014)

¹⁹⁹Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.414.

Portekiz sonradan Almanya'ya karşı harbe girmiştir. Harbden sonra, kale ve karakolların tahribi ile ilgili Portekiz taleplerini halletmek üzere üç İsviçre hukukçusundan mürekkep bir hakemler heyeti meseleyi incelemeye başlamış ve hakemler 31 Temmuz 1928 de kararlarını vermişlerdir.

Almanya, hareketinin zararlarla mukabele çerçevesini aşmadığı ve haklı olduğunu ileri sürmüştür.

Mahkeme, Nauliaa mevkiinde Almanların ölmesi hadisesinin gerek sivil gerekse askerî Alman veya Portekiz makamlarına izafe edilebilecek devletler hukukuna aykırı hareketler neticesinde vuku bulmamış olduğunu tamamen arızî bulunduğunu, anlaşmazlıklardan ve Alman memurunun biraz (küstahca) hareket etmiş olmasından meydana geldiğini belirtmiştir. Zararla mukabele hakkında mahkemenin mütalâaları şu şekilde hülâsa edilebilir.

Zararla mukabele, zarara uğramış devletin neticesiz kalmış bir talep sonunda ihlâlde bulunmuş devletin devletler hukukuna aykırı fiiline cevap teşkil eden bir (kendi – kendine yardım) hareketidir. Bunun neticesinde iki devlet arasındaki münasebetlerde devletler hukukunun şu veya bu kaidelerine riayet geçici olarak inkıtaa uğrar. Zararla mukabele tedbirleri insaniyet ve iyi niyet esasları ile sınırlandırılmıştır. Devletler Hukukuna aykırı mukaddem bir fiilin mevcudiyeti olmadığı takdirde haklı gösterilemezler. Gayeleri ihlâl'de bulunan devleti tazmine zorlamak veya yeni suçların ikaini önleyerek meşruiyete dönüşü temindir.

Zararla mukabelede bulunmanın (Sine Qua non) şartı Devletler Hukukuna aykırı mukaddem bir fiilin mevcudiyetidir. Alman temsilcisinin de kabul ettiği bu şartın ademi mevcudiyeti Alman hükûmetinin müdafaa sadedinde öne sürdüklerini bertaraf etmeğe kâfidir. Kaldı ki Almanları haklı çıkarmak için şu hususlarında mevcudiyeti gerekir. Zararla mukabele ancak neticesiz kalmış bir talepten sonra vuku bulduğu takdirde meşrudur. Kuvvet kullanılmasını ona zaruret bulunması vakıası haklı kılabilir...

Zararla mukabele ile ihlâl arasında bir nisbet mevcut olması gerektiği de Alman cevabında kabul edilmektedir. Devletler Hukukunun zararlarla mukabelenin ihlâl ile mütenasiben ölçülmesi gerektiği hususunu şart koşmadığı kabul edilse dahi kendilerine

vücut vermiş fiil ile aralarında büyük müsbetsizlik bulunan zararlarla mukabele tedbirlerinin aşırı ve dolayısıyla haksız addolunacaklarına şüphe yoktur. Bu mesele ile onu takip eden altı zararlarla mukabele fiili arasında açık bir nisbetsizlik mevcuttur. Hakemler, 1914 Ekim, Kasım, Aralık aylarında Alman tecavüzlerinin Naulilaa vak'ası ile veya Portekiz makamlarının sonraki fiilleri ile meşru gösterilemeyeceği neticesine varmış ve Almanya'yı zarar ziyan ödemeğe mâhkum etmişlerdir."²⁰⁰

Devletler Hukuku Enstitüsü tarafından, 1934 Paris Toplantısı'nda zararlar karşılıklı bulunma koşulları şu şekilde belirlenmiştir²⁰¹;

- 1) Haksız fiil ika eden devletten söz konusu fiile son vermesini ya da fiilin düzeltilmesinin talep edilmesi,
- 2) Zararla karşılık fiilinin ilk haksız fiil ika eden devlet fiili ile orantılı ve ölçülü olması,
- 3) Zararla karşılık yoluna, yalnızca; haksız fiil ika eden devlete karşı başvurulması,
- 4) İnsanlık yasalarına ve kamu vicdanına aykırı ter türlü tedbirden kaçınılması,
- 5) Zararla karşılıkta, başlangıçtaki amacın muhafaza edilmesi, bu amaçtan sapılmaması,
- 6) Zararla karşılıkta güdülen amaca ulaşılır ulaşılmaz söz konusu fiilin sona erdirilmesi.

Bir fiilin uluslararası hukuka göre zararlar karşılık olarak addedilebilmesi için, yukarıda zikredilen şartları ihtiva etmesi gerekmektedir. Söz konusu şartlar aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu şartlar kümülatiftir yani; şartlardan birinin eksik olması halinde meşru bir zararlar karşılık fiilinden bahsetmek mümkün olmayacak ve bu fiili ika eden devletin fiili haksız fiil olarak kabul edilerek, uluslararası sorumluluğu yoluna gidilebilecektir.

²⁰⁰Lütem, C.2, s.664-665.

²⁰¹Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.415(Dipnot.20).

(1) Diğer devletin uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiilin bulunması

Zararla karşılık yoluna başvurulabilmesi için ilk şartımız; diğer devlet tarafından işlenmiş uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiilin bulunması gerektiğidir. Uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiil işlenmemişse, devletlerin zararlar karşılık yoluna başvurma hakkı yoktur ve buna rağmen; bu zorlama yoluna başvuran devletin uluslararası sorumluluğunun²⁰² doğacağı kabul edilmektedir.²⁰³ Mesela; antlaşma hükümlerine aykırı davranma, bir ülkenin şeref ve haysiyetinin ihlali, bir ülkeye saldırı fiili ika edilmesi vb. durumlar haksız fiil örnekleri arasında zikredilmektedir.²⁰⁴

(2) Zarar gören devletin zarar düzeltme isteminin kabul edilmemiş olması

Uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiile maruz kalan devletin, diğer devletten zarar düzeltme isteminde bulunmuş olması da; zararlar karşılık yoluna başvurabilmek için ikinci şart olarak kabul edilmektedir.²⁰⁵ Eğer; uluslararası hukuka aykırı haksız fiile maruz kalan devletin zararı, kendi vatandaşına karşı diğer devlet tarafından ika edilen uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiil sebebiyle meydana gelmişse; bu durumda doktrinde genel kabul edilen görüş; zararlar karşılık yoluna başvurmadan önce, bu fiile maruz kalıp, zarar gören kişilerin zarar veren devletin iç hukuk yollarını tüketmesi gerektiğidir.²⁰⁶ Düzeltme istemlerinin diğer devletçe kabul edilmemesi; düzeltme istemlerinin yerine getirilmemesi, diğer devletin hareketsiz kalması, düzeltme istemine cevap verilmesine karşın doyurucu bir sonuç alınamaması, etkili bir yargı mekanizmasının işletilememesi vb. şekillerde gerçekleşebilmektedir.²⁰⁷

²⁰²Uluslararası sorumluluk; uluslararası hukuk süjelerince uluslararası örf-adet kurallarına veya uluslararası antlaşmadan doğan yükümlülüklerle aykırılık durumu söz konusu olduğunda bu fiilli ika eden süjenin sorumluluğunun doğması olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası sorumluluk yoluna gidilebilmesi için; bir uluslararası hukuk kuralının ihlali, zarar ve söz konusu zarar ile uluslararası hukuk süjesinin fiili arasında illiyet bağı bulunması gerekmekte olup, fiilin kusurlu ya da kusursuz olmasının bir önemi bulunmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Doğan, s.311-342, Ünal, s.295-311.

²⁰³Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.415, Sümeyra Altın, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı*, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, s.24-25.

²⁰⁴Lütem, C.2, s.660.

²⁰⁵Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.416.

²⁰⁶Pazarcı, C.3,

²⁰⁷Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.416.

Haksız fiilden zarar gören ve bu fiili ika eden devletin iç hukuk yollarının tüketilip, tüketilmemesi şartına şu örnek dayanak noktası teşkil etmektedir;

“1870’de isyan halinde bulunan bir grup, Yunan asker ve jandarmalarının da yardımı ile Cebelüttarik doğumlu ve Atina’da ikamet etmekte olan Don Pacifico adlı şahsın evine girmiş ve yağma etmişlerdi.

Don Pacifico, Yunan mahkemelerinde hakkını aramamış olmasına rağmen İngiltere hükûmeti Yunanistan’dan tazminat talebinde bulunmuştur. Yunanistan, İngiliz taleplerini reddetmiş ve Don Pacifico’nun önce Yunan mahkemelerine müracaatı gerektiğini haklı olarak öne sürmüştür. İngiltere ısrar etmiş ve 1870²⁰⁸ yılında Yunan limanlarını bloküs’e tâbi tutarak gemilerine el konulması emrini vermiştir.

Uyuşmazlık Yunanistan’ın Don Pacifico’ya 150 Sterling ödemesi ile halledilmiştir.”²⁰⁹

Söz konusu olay neticesinde İngiltere’nin başvurduğu zararlar karşılık önlemi; doktrinde büyük bir çoğunluk tarafından kabul edilen bir yöntem olmamıştır ve çoğunluk Yunan Mahkemeleri’nden gelecek hükmün beklenilmesi gerektiğini ve bu hükmün olumsuz olması halinde Yunan Hükümeti’nden talepte bulunulması gerektiğini belirtmiştir.²¹⁰

(3) Orantılılık

Zararla karşılık yoluna başvurabilmemiz için üçüncü şart; zararlar karşılık yoluna başvuracak devlet tarafından ika edilen fiilin, diğer devlet tarafından ika edilen uluslararası hukuka aykırı fiil ile orantılı olması gerektiğidir.²¹¹ Ancak; söz konusu orantılılıktan kasıt aynı fiillerle ve aynı şekilde karşılık verilmesi gerektiği değildir.²¹² Yine, doktrinde; zararlar karşılık hakkını kötüye kullanan, sınırı aşan devletlere karşı

²⁰⁸Lütem, C.2, s.662’de tarih 1850 olarak yazılmış lakin, söz konusu zararlar karşılık önleminin olayın vuku bulmasından sonra gerçekleşmiş olması mantığa daha uygun düşüncesiyle tarih 1870 olarak düzeltilmiştir.

²⁰⁹Lütem, C.2, s.661-662.

²¹⁰Lütem, C.2, s.662.

²¹¹Pazarcı; Uluslararası Hukuk, s.432.

²¹²Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.270.

uluslararası hukuka aykırı haksız fiili ika eden devletin, sınırı aşan fiile karşı zararlar karşılıklı bulunabileceği kabul edilmektedir.²¹³

(4) Zararla karşılık fiilinin yalnız uluslararası hukuka aykırı haksız fiili ika eden devlete yöneltilmesi

Zararla karşılık fiilinin yalnızca uluslararası hukuka aykırı fiili ika eden devlete yöneltmiş olması gerekmektedir. Üçüncü devletlerin çıkarları zarara uğratılmamalıdır. Yine, üçüncü devletlerinde uluslararası hukuka aykırı haksız fiile maruz kalan devlet adına ya da lehine zararlar karşılık yoluna başvurabilmeleri mümkün değildir.²¹⁴ Haksız fiili ika eden devlete veya o devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bulunan kişilerin sahip oldukları şeylere karşı, zararlar karşılık fiilinde bulunulabilmektedir. Ancak; haksız fiil ika eden devletin memurlarına ya da vatandaşlarına karşı başvurulabilecek zararlar karşılık önleminin sadece tutuklama, alıkoyma, hapsetme ile sınırlı kalacağı kabul edilmektedir. Bu kişilerin; rehine olarak tutulup, cezalandırılma ya da ölüme mahkum edilmeleri mümkün değildir. Yine, ülke dışında bulunan haksız fiili ika eden devletin gerek diplomatik temsilcileri, gerekse devlet başkanları gibi dokunulmazlık ve ayrıcalıklara matuf kişilerine karşı da zararlar karşılık fiilinde bulunulmaması gerektiği kabul görmektedir.²¹⁵

(5) Uluslararası hukuka aykırı bir şekilde karşılık verildiğinin kabul edilmesine karşın söz konusu önlemin ilke olarak kuvvet kullanımını içermemesi

Klasik Devletler Hukuku Doktrini' ne baktığımızda savaşa varmayan bir zorlama önlemi olarak kuvvet kullanımı içersin ya da içermesin zararlar karşılık yoluna devletlerce başvurulmasının meşru görüldüğü görülmektedir. Ancak; Drago-Porter Sözleşmesi, Milletler Cemiyeti Misakı ve artık BM Şartı dikkate alındığında kuvvet kullanımı içeren zararlar karşılık önlemlerine başvurulmaması gerektiği bugün doktrinde kabul edilen önemli bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹⁶ Doktrindeki bazı

²¹³Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.417.

²¹⁴Pazarcı; *Uluslararası Hukuk*, s.432.

²¹⁵Lütem, C.2, s.663.

²¹⁶Pazarcı, C.3, s.208, Yasin Poyraz – Aydın İpek, “Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanımı”, *Mevlana Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, 2013, s.206.

görüşlere göre ise; Güvenlik Konseyi uygulamaları dikkate alındığında; makul nitelikli, kışkırtmaya dayanan ya da sınırlı kuvvet kullanılmasına ilişki ölçülü zararlar karşılık önlemlerinin olanaklı görüldüğü belirtilmektedir.²¹⁷

BM Şartı m.51’de düzenlenen meşru müdafaa hakkı ve VII. Bölüm kapsamında Güvenlik Konseyi kararlarına istinaden kuvvet kullanılması yoluna gidilebilmesi; bazı devletlerin bir saldırı karşısında ölçülü şekilde ya da GK’ nın izni ile kuvvet kullanımına başvurması kuvvet kullanımı içeren zararlar karşılık şeklinde mütalaa edilmesi olanağı bulunmaktadır. P. Guggenheim, bir fiilin savaş niteliği mi yoksa savaşa varmayan bir zorlama önlemi olarak zararlar karşılık niteliği mi taşıdığı hususunun, objektif verilerden ziyade tarafların sübjektif değerlendirmeleri göz önünde tutularak belirlenmesi gerektiğini belirtmektedir.²¹⁸ Böylelikle, bir saldırı fiiline karşı ika edilen, boyutları bakımından savaşa varmayan ölçülü kuvvet kullanımı zararlar karşılık olarak mütalaa edilmektedir.²¹⁹ Ancak; Lütem’ e göre, devletlerin sübjektif iradelerine yer vermek, en hafif tabir ile oldukça tehlikelidir.²²⁰

c) Zararlar Karşılık Şekilleri ve Uygulama Örnekleri

Zararlar karşılık şekillerini²²¹; silahlı kuvvet kullanımı içeren bombardıman ve barış içinde işgal ile barış içinde abluka olarak ve silahlı kuvvet kullanımı içermeyen boykot, ambargo vb. olarak ikiye ayırarak incelemek mümkündür.²²² Örneğin; bir Türk vatandaşı Fransa’da haksız istimlake maruz kalsa veya mallarına el konularak zarara uğratılsa, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’ de, Fransa’dan bu zararı gidermesi için talepte bulunur lakin; talebi kabul edilmezse, kendi ülkesinde bulunan Fransız vatandaşına haksız fiil ika edebilmektedir. Ancak; talep de bulunulmadan direkt yaptırım uygulamak ihkakı hak addedileceğinden; zararlar karşılıktan bahsetmek mümkün olmamaktadır.²²³ Söz konusu husus 28.05.1987 tarihli ve 1062 sayılı

²¹⁷Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.428, Pazarcı, C.3, s.208.

²¹⁸Pazarcı, C.3, s.208.

²¹⁹Pazarcı, C.3, s.209.

²²⁰Lütem, C.2, s.667.

²²¹Birleşmiş Milletler Örgütü dahilinde silahlı kuvvet kullanılması gerektiren yollara devletlerin başvurabilmesi mümkün görünmese de klasik zararlar karşılık şekillerine bu başlık altında yer verilmektedir

²²²Lütem, C.2, s.668.

²²³Berki, s.114.

Kanun'un 1. Maddesi'nde şu şekilde düzenlenmektedir; *“İdari mukarrerat veya fevkalade veya istisnai kanunlarla Türkiye tebaasının hukuku mülkiyetini kısmen veya tamamen tahdit eden devletlerin Türkiye'deki tebaasının hukuku mülkiyeti dahi icra Vekilleri Heyeti kararıyle Hükümet tarafından mukabelei bilmişil olmak üzere kısmen veya tamamen tahdit ve menkulat ve gayrimenkulatına vaziyet olunabilir.*

Vaziyed edilen emvalin varidatı ve ledelicap tasfiyelerinden mütevelit hasılatı, vesaika istinaden isbat edecekleri zarar nispetinde, zarar gören Türk tebasına tevzi olunur.”

Söz konusu kanunda da belirtildiği üzere; Türk uyruklu kişilerin mülkiyet haklarını kaldıran ya da kısıtlayan devletlerin Türkiye'deki vatandaşlarına karşı, Bakanlar Kurulu Kararı'na istinaden; zararlar karşılık kapsamında kısmen veya tamamen bu kişilerin menkul ve gayrimenkullerine tahdit uygulanabileceği bir zararlar karşılık önlemi olarak düzenlenmektedir.²²⁴ Yine aynı şekilde; Fransa ile Türkiye arasında bir ticaret antlaşması yapıldığını ve Fransa'nın antlaşmayı ihlâl ederek Türkiye'yi zarara uğratmış olduğu varsayarsak; Türkiye'nin talebine karşılık, Fransa bu zararı tazmin etmediği takdirde; Türkiye zararlar karşılık yoluna başvurabilmektedir. Zararlar karşılık önlemi için bir diğer örnek de şu şekilde verilebilmektedir; iki devlet arasında yapılmış olan bir antlaşmayı, devletlerden birisi ihlal ettiği takdirde; diğer devlet antlaşmanın askıya alınmasını, feshini talep edebilmekle birlikte; o devlet ile ika etmiş olduğu bütün antlaşmaların uygulanmasının askıya alınmasını ya da feshini talep ederse bu ikinci kısım, zararlar karşılık kapsamında değerlendirilmektedir.²²⁵ Zararlar karşılık kapsamındaki örnekler bu şekilde mütalaa edildikten sonra, uygulamada yer alan zararlar karşılık yolları olarak; sırası ile boykot, bombardıman ve barış içinde işgal, barış içinde abluka ve son olarak ambargo üzerinde durularak, her bir önleme başvuru şartları ve bugün devletlerce hangilerine başvurmanın meşru kabul edildiği hususları hakkında verilecektir.

²²⁴Pazarcı, C.3, s.209.

²²⁵Sur, s.261.

(1) Boykot

1880 yılında bir İrlandalı toprak sahibinin adamlarının kendisiyle her türlü ilişkiyi sona erdirdiği ve onun namına çalışmama kararı aldıkları Captain Boycott' tan adını aldığı düşünülen²²⁶ boykot kavramı; bir başka devletçe haksız bir fiilin ika edildiği görüşünde olan vatandaşların, bu fiili ika eden devletten gelen malları satın almama ve kullanmama konusunda ortak bir davranış sergilemeleri şeklinde ifade edilen bir zararlar karşılık önlemi olarak tanımlanmaktadır.²²⁷ Boykot fiili için şu örnek verilebilmektedir; 1908'de, Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından bu devlete katılması üzerine; Avusturya mallarına, 1909 ve 1910'da Girit'i Yunanistan'a katma girişimleri üzerine Yunan mallarına karşı Türkler boykota girişmişlerdir.²²⁸

Boykot önlemini diğer zararlar karşılık yollarından ve diğer savaşa varmayan zorlama yollarından ayıran hususa değinir isek; diğer tedbirler, devletler tarafından icra edilebilirken, boykot; genellikle tacirler, şirketler, vatandaşlar tarafından icra edilen bir önlem olarak karşımıza çıkmaktadır.²²⁹ Her ne kadar tanımda boykot, "haksız fiilin ika edildiği görüşünde olan vatandaşların ... ortak bir davranış sergilemeleri şeklinde" ifade edilse ve bu davranış boykot tanımına dahil edilse bile, bir fiilin uluslararası hukuk anlamında boykot olarak nitelendirilebilmesi için; hükümet tarafından desteklenmesi gerekmektedir.²³⁰ Yani; hükümet tarafından desteklenmeyen davranışlar da, boykot kavramına dahil olmakta, ancak; uluslararası hukuk anlamında bir zararlar karşılık önlemi olarak boykottan bahsedebilmek için, boykotun hükümet tarafından desteklenmesi şartı aranmaktadır. Hükümetin desteklemesi işe karıştığı zaman, boykota uğrayan devletlerin protestoda bulundukları görülmektedir. Bu duruma şu örnek verilebilmektedir; 1931'de, Japon Hükümeti, Çin'de halkın Japon mallarına karşı giriştiği boykot yüzünden, Çin Hükümeti'nin sorumlu olduğunu öne sürmüştü. Aslında Çin Hükümeti; ne Japon gemilerine ambargo koymuş, ne de Japon mallarının Çin'e girmesini yasaklamıştı, bütün bunlara rağmen; boykotu desteklediği de anlaşılmaktaydı. Söz konusu olayı, Milletler Cemiyeti adına soruşturmakla görevlendirilen Lytton

²²⁶Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.423(Dipnot 48).

²²⁷Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.423.

²²⁸Berki, s.116.

²²⁹Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.376.

²³⁰Meray, *Devletler Hukuku* C.2, s.423.

Komitesi 1932’de verdiği raporda; Çin’deki boykotun zararlar karşılık kategorisine sokulması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.²³¹

Boykot sırasında dahi; boykot önleminde bulunan devletin vatandaşlarınca, yabancılara ve yabancılardan mallarına karşı yapılan ya da yapılacak saldırılar, bireylerin vatandaşlık bağı ile bağı bulunduğu devletin uluslararası sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır.²³² Yani; bir zararlar karşılık önlemi olarak boykota başvurmak, uluslararası sorumluluk şartları²³³ mevcutsa; bu önleme başvuran devletin uluslararası sorumluluğuna yol açabilmektedir. Karşı devletin haksız fiili, uluslararası sorumluluğu ortadan kaldırıcı bir etkiye sahip bulunmamaktadır.

Boykot kavramı ile ilgili bu açıklamalardan sonra sonuç olarak diyebiliriz ki; gerek Milletler Cemiyeti Misakı’nda gerekse de BM Şartı’nda boykot bütün üye devletlerin iştirak etmek zorunda olduğu bir zorlama tedbiri olarak karşımıza çıkmaktadır.²³⁴ Ancak; Milletler Cemiyeti döneminde dahi, sadece Misak hükümlerine göre Milletler Cemiyeti müeyyidesi olarak, boykot uygulanması meşru görülmekte ve münferiden yapılan boykotun uluslararası hukuk esaslarına aykırılık teşkil ettiği doktrinde büyük bir çoğunluk tarafından kabul edilmekteydi²³⁵, kaldı ki günümüz BM sistemi içinde aynı sonuçtan bahsedilebilmektedir.²³⁶ Ancak; her ne kadar boykot bu şekilde mülhaza edilmiş olsa da, uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiile maruz kalan bir devletin, kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağı kapsamında diğer zararlar karşılık yollarına başvurması uluslararası hukuka aykırı kabul edilse de; haksız fiile maruz kalan devletin en azından münferiden boykot önlemine başvurabilmesini meşru görmek gerekmektedir. Kaldı ki; bir devlet hangi ülke ile ticaret yapıp yapmayacağını belirleme hususunda serbesttir. Bugün; BM GK’ nın sürekli üyelerinin veto hakkını kullanması sebebiyle, çoğu zaman karar alamadığı da göz önünde bulundurulduğunda; haksız fiile maruz kalan devleti uğradığı zarar ile baş başa bırakmakta hukuken kabul edilir bir yol olmamaktadır.

²³¹Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.424.

²³²Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.424.

²³³Bkz. dipnot, 237.

²³⁴Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri*, s.565.

²³⁵Menemenciođlu, C. I-II, s.14.

²³⁶Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri*, s.566.

(2) Ambargo

Tutuklama anlamında olan ve İspanyolca ‘‘emberger’’, Latince ‘‘imbarricare’’ sözcüklerinden gelen²³⁷ ambargo; bir devletin uluslararası hukuka aykırı, haksız fiil ika etmesi neticesinde, bu fiile maruz kalan ve bu haksız fiili başka türlü düzeltme ya da onarma imkanı bulunmayan devletin, liman ya da karasularında bulunan ve haksız fiili ika eden devletin bayrağını taşıyan gemilere; bu sulardan çıkmamaları veya belirli yükleri taşımamaları hususunda uyguladığı bir zorlama önlemi olarak tanımlanmaktadır.²³⁸ Bu anlamdaki ambargo; devletin çıkarlarını korumak gayesiyle başvurabilen bir iç önlem olabileceği gibi, savaşa varmayan bir zorlama yolu ya da ilerideki muhtemel bir savaş için alınacak bir önlem biçiminde de tezahür edebilmektedir.²³⁹ Savaşa varmayan bir zorlama önlemi olan ambargoda, söz konusu gemilere tamamen el koyma olmamaktadır. Haksız fiil düzeltildiği ya da iki devlet arasında bir mutabakat sağlandığı takdirde bu gemiler serbest bırakılmaktadır.²⁴⁰ Uygulamada haksız fiili ika eden devletin bayrağını taşıyan, açık denizdeki gemilere de ambargo uygulandığı vakidir.²⁴¹ Ancak; açık denizlerde uygulanan ambargo; devletlerin egemenliği ilkesine aykırılık teşkil etmekte ve uluslararası sorumluluk kurallarının işletilmesine neden olmaktadır.²⁴² Savaş ilanı neticesinde uygulanan ambargo²⁴³ sonucu el konulan gemilere ise; geçici olarak değil, kesin bir şekilde el konulmakta ve bu gemiler müsadere edilmektedir.²⁴⁴

Zararla karşılık şekli olan ambargo; ticaret gemilerinin şahıslara ait olması hasebiyle o kişileri işlemedikleri fiilden dolayı cezalandırma neticesi doğurduğundan;

²³⁷Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.418(Dipnot 28).

²³⁸Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.377, Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.418, A. Vehbi Ecer, ‘‘İslam Tarihinde İlk Ambargo Uygulaması’’, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.2, 1988, s.146.

²³⁹Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.418.

²⁴⁰Le Fur, s.473-474, Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.374-375, Seviğ, s.212.

²⁴¹Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.418.

²⁴²Berki, s.115.

²⁴³Bu hususta gemilerin limanları belirli bir süre için terk etmemeleri hususunda uygulanan ‘‘Arret de Prince’’ ile ambargo arasındaki farka değinmek gerekmektedir. Bu önlem; savaş hazırlığında olan bir devletin söz konusu hazırlıklarının dışarıya sızmaması gayesiyle yabancı gemileri bulundukları limanda bir süre alıkoyma şeklinde uygulanan bir ihtiyatî tedbir mahiyetindedir. Teknolojide yaşanan gelişmeler artık bu tedbirin uygulanmasının beyhudeliğini ortaya koyduğundan, devletlerce başvurulması bir tedbir olmamaktadır. Bkz. Menemencioğlu, C. I-II, s.13, Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri*, s.564.

²⁴⁴Le Fur, s.473-474, Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.374-375, Seviğ, s.212.

savaş gemilerine uygulandığı takdirde de, bir çeşit savaş başlangıcı teşkil ettiğinden bahisle eleştirilmektedir.²⁴⁵ Her ne kadar, bu önlem için sınırlı bir kuvvet kullanımından bahsedilse de; haksız fiil ika eden devletin bayrağını taşıyan gemilere bulundukları sulardan çıkmamaları şeklinde uygulanan önlemin kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunmaya aykırılık teşkil ettiği söylenebilmektedir. Kaldı ki; belirli yükü taşımama şeklinde uygulanan ambargo önlemininse; bu fiilin uygulandığı devletin tek geçim kaynağı üzerinde ve süre sınırının aşılması şeklinde uygulanması neticesinde; kuvvet kullanımı ve kullanma tehdidinde bulunulmasından daha vahim sonuçlara sebep olma potansiyeli taşıdığından bahisle; her somut olay inceleyerek bir sonuca varmak ve bu önleme ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Ancak; silahlı çatışmaların söz konusu olduğu bir ülkeye karşı silah ambargosu uygulanmasının, yine de somut olay değerlendirilmek şartıyla etkili ve uluslararası hukuka uygun bir zararlar karşılık şekli olduğu söylenebilir.

(3) Barış İçinde Abluka

Barış içinde abluka; bir devletin uluslararası hukuka aykırı, haksız bir fiil ika edildiğini öne sürerek, bu fiili ika eden devletin limanlarını savaş gemileriyle sararak, bu devletin bayrağını taşımakta olan gemilerin limanlara girmelerini ya da limanlardan çıkmalarını önlediği ve ablukayı yarmaya çalışan gemilere el konulduğu bir önlem olarak tanımlanmaktadır.²⁴⁶ Barış içinde abluka önlemi ile ulaşılmak istenen amaç; haksız fiile uğrayan devletin, haksız fiil ika eden devleti zorlayarak, taleplerini kabul ettirmesidir.²⁴⁷

XIX. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar bir savaş önlemi olarak kullanılmakta olan abluka, savaşa varmayan bir zorlama yolu olarak barış döneminde kullanılmaktadır.²⁴⁸ Burada aklımıza, “Barış içinde ablukayı savaşta ki abluka önleminde ayıran özellik nedir?” sorusu gelebilmektedir. Bu soruya verilecek yanıt ise; savaşa varmayan zorlama yolu olarak uygulanan barış içinde abluka önleminde, bütün sonuçlarıyla bir savaş durumunun bulunmaması sebebiyle, savaş ve tarafsızlık hukuklarının bütün kapsamıyla

²⁴⁵Le Fur, s.473-474, Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri*, s.564, Seviğ, s.212.

²⁴⁶Lütem, C.2, s.668, Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.420.

²⁴⁷Lütem, C.2, s.668.

²⁴⁸Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.420.

uygulanamıyor olmasıdır.²⁴⁹ İlk barış içinde abluka önlemi uygulamalarında; üçüncü devlet gemileri de abluka kapsamında değerlendirilirken, bu ülkelerin karşı çıkmalarıyla birlikte üçüncü devletlerin gemileri ve ticarî işleri abluka kapsamı dışında tutularak, bunlara serbestlik tanınmaktadır.²⁵⁰ Dolayısıyla; barış içinde abluka durumu söz konusu olduğunda üçüncü devletler bir tarafsızlık sıfatı almamakta, abluka altına alınan devletle ticarî ilişkilerini devam edip ettirmeme serbestileri devam etmekte ve ticarî faaliyette bulunan üçüncü devlet gemileri zapt ve müsadere edilememektedir.²⁵¹ Savaş zamanında ise; üçüncü devletler tarafsızlık sıfatını almakta ve bu sıfatın gerektirdiği şekilde hareket etme mecburiyetinde bulunmaktadır.

Doktrindeki birtakım görüşler; barış içinde abluka önlemini daha kötü sonuçlara sebebiyet vermeyi önlediği düşüncesinden bahisle desteklemekte iken, bazı görüşler ise; hukuk dışı olarak kabul ettikleri bu önlemin tarafsız devletlere de zarar verdiği, salt uyuşmazlık tarafına uygulandığında da önlemden beklenen sonucun gerçekleşmeyeceği, önlemin tesirinin oldukça azalacağı görüşünü taşımaktadırlar. Yine, savaş ilanından kaçınmak isteyen devletlerin de; barış zamanında söz konusu önleme başvurarak, savaş gayelerini bu önlemin arkasına sakladıkları da gözden uzak tutulmaması gereken bir durum olarak belirtilmektedir.²⁵² Söz konusu hususlardan bahisle, Devletler Hukuku Enstitüsü 1887 Heidelberg toplantısında barış içinde ablukanın uluslararası hukuk tarafından meşru görülebilmesi için birtakım şartlar belirlemişlerdir²⁵³;

‘‘i) Ecnebi bayrağını taşıyan gemiler serbestçe girebilir.

ii) Muslihane (Barış içinde) abluka resmen ilân ve tebliğ edilmeli, ve kâfi kuvvet ile tatbik olunmalıdır.

iii) Abluka edilen devlet gemileri, ablukaya riayet etmedikleri takdirde haciz ve tevkif edilebilirler. Ablukanın hitamında bu gemiler hamuleleri ile birlikte sahiplerine iade olunurlar.’’

²⁴⁹Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.420.

²⁵⁰Le Fur, s.473, Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.422, Menemencioglu, C.I-II, s.13, Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.375, Berki, s.115.

²⁵¹Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri*, s.567, Lütem, C.2, s.668.

²⁵²Le Fur, s.475, Seviğ, s.214, Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.379.

²⁵³Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri*, s.568, Lütem, C.2, s.669.

Bu şartlar dahilinde yapılan bir barış içinde abluka önlemi, önlemin zararlı sonuçlarını büyük ölçüde azaltmakla birlikte, önlemden beklenen amacın sağlanmasını da büyük oranda azaltmıştır ve bu sebeple devletler bu zararlar karşılık yolunu daha az tercih eder hale gelmiştir.²⁵⁴

Sonuç olarak denilebilir ki; barış içinde ablukanın yalnız güçlü devletlerce, güçsüz ya da küçük devletlere karşı kullanılmakta olan bir savaşa varmayan zorlama önlemi olduğu, bazı koşullarda bu önleme maruz kalan devletin de abluka fiilini ika eden devlete karşı savaşa giriştiği belirtilmektedir.²⁵⁵ Barış içinde abluka önlemi, yukarıda da değinildiği üzere; uluslararası hukuka aykırı fiile maruz kalan ve bu önleme başvuran devlet için dahi, zararlı, tenkit edilen sonuçların önüne geçilmesi sonucunu doğursa bile; daima tehlikeli ve uluslararası ilişkileri gerginleştiren bir önlem olarak kalmaya devam edecektir.²⁵⁶ Kaldı ki; BM sisteminde, 1970 tarihli Bildiri’ de ve bugün uluslararası hukukun emredici kuralı olarak kabul edilen kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunma yasağı kapsamında devletlerin münferiden bu yola zararlar karşılık kapsamında başvurmaları meşru görülmemektedir.

(4) Bombardıman ve Barış İçinde İşgal

Devletlerin, uluslararası hukuka aykırı, haksız bir fiil işlendiğini öne sürerek, savaşın bütün hukukî sonuçlarını yaratmasa da bir zararlar karşılık yolu olarak bu fiili ika eden devlete ya da devletlere karşı bombardıman ya da barış içinde işgal önlemine başvurduğu görülmektedir.²⁵⁷ Bu önlem her ne kadar savaş olarak mütalaa edilmese de savaşa sebebiyet verme potansiyeli taşımaktadır.²⁵⁸ Uyuşmazlık halinde; bir antlaşma mevcut olmaksızın ve işgal altına alınan devletin rızası hilafına, birinin bir diğerine ait araziye işgal etmesi ve uyuşmazlık çözülene kadar da işgal altında tutması, geçici işgal olarak mütalaa edilirken; yine söz konusu şartlar altında birinin bir diğerini bombardımana tabi tutması da bombardıman olarak tanımlanmaktadır.²⁵⁹

²⁵⁴Le Fur, s.476, Seviğ, s.214,Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.379.

²⁵⁵Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.421.

²⁵⁶Menemencioglu , C.I-II, s.15.

²⁵⁷Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.379-380, Lütem, C.2, s.669-670, Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.424.

²⁵⁸Lütem, C.2, s.669.

²⁵⁹Le Fur, s.472-473, Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri*, s.570, Lütem, C.2, s.669.

Amerikan savaş gemisi, Nikaragua'nın Greytown Limanı'nı Amerikalı bir şirkete haksız fiil ika edildiği sebebine istinaden iki kez bombardımana tabi tutmuş ve şehri yakmış, yine; İngiltere konsolosuna kötü muamelede bulunulmuş olduğu iddiasıyla Nikaragua'nın Corinte Limanı'nda gümrük ve hükümet binalarını işgal altına almıştır. Milletler Cemiyeti dönemine gelindiğinde de; Arnavutluk sınırını saptamakla görevli Büyükelçiler Konferansınca, Yunanistan'ın sınır bölgesinde incelemelerde bulunan İtalyan Generali Tellini ve yardımcılarının Yunanistan'da öldürölmesi üzerine, İtalyan Hükümeti 29 Ağustos 1923'te Yunanistan'ın Korfu adasını önce bombardımana tabi tutmuş, sonra işgal altına almış ve bu fiilini zararlar karşılık kapsamında mütalaa etmiştir. Geçmişte bu tür yollara devletlerce zararlar karşılık olarak başvurulabiliyordu. Ancak; bombardıman veya barış içinde işgal ya da diğer bir tabirle geçici işgal ve bombardıman zorlama tedbirleri, gerek Milletler Cemiyeti Misakı gerekse de BM Şartı'nda devletlerce başvurulması meşru görölen bir zorlama tedbiri olarak mütalaa edilmemektedir.²⁶⁰ Kaldı ki Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri' de(2625(XXV) sayılı 24 Ekim 1970 tarihli Genel Kurul kararıyla kabul edilen); bir devletin ülkesinin, Birleşmiş Milletler Şartı'nı ihlâl edecek şekilde kuvvet kullanmaktan ileri gelen askerî işgalin konusu olmayacağı, yine bir devletin ülkesinin, kuvvet kullanması veya kuvvet kullanması tehdidinde bulunmasından ileri gelen bir iktisabın konusu olmayacağı belirtilmektedir. Kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktan ileri gelen hiçbir ülke iktisabının, hukukî tanıma görmeyeceği de söz konusu Bildiri' de düzenlenen hususlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, devletlerin uyuşmazlıkların halli için münferiden geçici işgal ve bombardıman yoluna başvurabilmeleri uluslararası hukuk açısından meşru görölmemektedir.

d) Değerlendirme

Zararlar karşılık önlemleri değerlendirildiğinde Louis Le Fur' un şu tespitinin oldukça yerinde olduğunu söylemek mümkündür; *“Hiç de tam ve mükemmel bir müeyyide olmadığında şüphesiz yoktur. Hattâ gayesi meşru olduğu, hukuka riayeti temin*

²⁶⁰ Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri*, s.571, Berki, s.116.

bahis mevzuu olduğu zaman dahi, fiilen bu hareket ekseriyetle evvelki haksızlıklara yenilerini katmaktadır.'²⁶¹ Bugün doktrinde birçok görüş; Milletler Cemiyeti Misakı, Briand - Kellog Paktı, BM Şartı birlikte mütalaa edildiğinde, kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmanın yasaklanması, devletlerin uyuşmazlıklarını barışçı yollar ile çözme zorunluluğunun kabulü kapsamında, dünya barışını tesis gayelerinin devletlerin zararlar karşılık önlemlerine başvurarak yükümlülüklerini ihlâl edebilmelerine zemin hazırlamaması gerektiğini savunmaktadır. Günümüzde artık; geçici işgal ve bombardıman, abluka zararlar karşılık önlemlerine devletlerin münferiden başvurularının yasak olduğu hususunda şüphe bulunmamaktadır.²⁶² Kaldı ki Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri' de; *'devletlerin milletlerarası münasebetlerinde, herhangi bir devletin siyasi bağımsızlığı veya ülke bütünlüğüne karşı yöneltilmiş askerî, siyasi, iktisadî veya diğer herhangi bir zorlama şeklinden sakınma görevlerini hatırlatarak, bir devlet veya ülkenin millî birliğini ve ülke bütünlüğünü veya siyasi bağımsızlığını kısmen veya tamamen bozmaya yönelik herhangi bir teşebbüsün Şart'ın amaç ve ilkeleriyle bağdaşmadığına kani olarak; devletler arasında dostane münasebetler ve işbirliğiyle ilgili milletlerarası ilkeleri gözden geçirdikten sonra, her devletin milletlerarası münasebetlerinde herhangi bir devletin ülke bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler' in amaçlarıyla bağdaşmayan herhangi bir tarzda kuvvet kullanma tehdidinden veya kuvvet kullanmaktan kaçınma görevi bulunmaktadır. Böyle bir kuvvet kullanma tehdidi veya kuvvet kullanma milletlerarası hukukun ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın bir ihlâlini teşkil etmekte ve bu yolun bir milletlerarası sorunu çözme aracı olarak asla kullanılmayacağı belirtilmektedir. Yine, bir milletlerarası ihtilafın tarafı olan Devletlerin ve de diğer Devletlerin milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehlikeye düşürecek şekilde durumu ağırlaştırabilecek herhangi bir hareketi yapmaktan kaçınacakları ve Birleşmiş Milletler' in amaç ve ilkelerine göre hareket edecekleri belirtilmektedir.'* Söz konusu bildiriden de yola çıkılarak; kuvvet kullanımında bulunma tehdidi barındıran, kuvvet kullanımı içeren, BM amaç ve ilkeleriyle bağdaşmayan hiçbir zorlama önleminin ki özelde; zararlar karşılık yöntemlerinin uluslararası hukuk alanında kabul görmeyeceği, meşru kabul edilmeyeceği kesin bir şekilde belirtilmektedir. Buna karşılık; gerek

²⁶¹Lütem, C.2, s.665.

²⁶²Pazarcı, C.3, s.211-213.

doktrinde gerekse söz konusu Bildiri’ de; devletlerin ekonomik nitelikteki zararlar karşılık yollarına başvurmaları kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma biçiminde değerlendirilmemektedir.²⁶³ Ancak; sözde kuvvet kullanımı ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunma içermeyen ambargo önleminin; kanaatimizce zararlar karşılık önlemi olarak yukarıdaki kural nispetinde uygulanması mümkün olmakla birlikte; ekonomik zorlamalarında kuvvet kullanımı ya da kuvvet kullanımı tehdidinde bulunma içerdiği, hatta; silahlı kuvvet kullanımından daha kötü sonuçlara yol açabileceği potansiyeli barındırdığı gözden uzak tutulmaması gereken bir husus olarak değerlendirilmeli ve bu önleme ihtiyatla yaklaşılması gerekmektedir.

Yukarıda hukuksal önlemler çerçevesinde mütalaa edilen antlaşmaların durdurulması ya da feshi önleminin, zararlar karşılık kapsamında münferiden devletler tarafından uygulanmasında bir beis bulunmamaktadır.²⁶⁴ Bu konuda kuralın şu olduğu söylenebilmektedir; BM öncesi dönemde bir uyuşmazlık vuku bulduğunda bunun çözüm yolları Milletler Cemiyeti Misakı’ nda belirtilmiş olduğundan, kural zararlar karşılık yöntemine başvurulmaması iken, ancak başka herhangi bir yol bulunmadığı takdirde uyuşmazlık çözümü noktasında zararlar karşılık yoluna başvurmak meşru görülmekteydi. BM dönemi içinde kuvvet kullanımı ya da kullanma tehdidi içermeyen zararlar karşılık önlemleri için, söz konusu husus aynı şekilde mütalaa edilmektedir.²⁶⁵

Devletler münferit zararlar karşılık önlemlerine başvurmaktan ziyade, BM Şartı’nın Güvenlik Konseyi’ne sağlamış olduğu imkanları kullanarak; münferiden silahlı kuvvet kullanımını içeren zararlar karşılık önlemlerine başvurmaktan kaçınmak mecburiyetindedirler. Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olduğu, saldırıya uğradığı ya da bozulduğu durumların tespiti halinde; kuvvet kullanımında bulunma tehdidi veya kuvvet kullanımı içeren zararlar karşılık başlığı altında değinilen önlemlere başvurabilmektedir. Bu önlemleri, devletlerin sübjektif değerlendirmeleri kapsamında başvurabilecekleri bir yol olarak kabul etmek; en hafif tabiri ile tehlike barındırmakta ve önü alınmaz felaketlere sebep olabilme potansiyeli taşımaktadır.²⁶⁶

²⁶³Pazarcı, C.3, s.115.

²⁶⁴Pazarcı, C.3, s.209.

²⁶⁵Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri*, s.563.

²⁶⁶Lütem, C.2, s.667.

3) Müdahale (Karışma)

a) Kavram

“*Intervention*” olarak adlandırılan müdahale kavramı; Türkçe’ de “*karışma, araya girme, taşkınlık, el atma*” anlamlarına gelmektedir.²⁶⁷ Uluslararası hukuk açısından müdahale ise; “*Bir Devletin bir başka Devletin iç ya da dış işlerine, davranışına, var olan koşulları sürdürmek ya da değiştirmek amacıyla, gücüne güvenerek, otoriter ve diktatoryal bir davranış göstermesi*” olarak tanımlanmaktadır.²⁶⁸ Silahlı saldırıya yakın bir hareket, siyasi ekonomik baskı, kimi zaman açıkta bir savaş gemisi bulundurma, hatta devletlerin içişlerinin tartışılması, görüşülmesi bu konular üzerinde tavsiyeler de bulunulması dahi müdahale olarak mütalaa edilebilmektedir.²⁶⁹

Müdahalede bulunulan devletin, toprak bütünlüğünü ihlale kadar varan sonuçlar doğurabilen bu zorlama yolu; özellikle Avrupalı Devletler tarafından Osmanlı İmparatorluğuna karşı uygulanmış, hukukî değil, siyasî bir müessese olarak mütalaa edilmektedir. Siyasî tarih, müdahalenin sadece devletleri kapsamadığını, kıtaları kapsayacak boyutlara kadar ulaştığını göstermektedir.²⁷⁰

Tarih sayfalarında, bir nevi güçlü devletlerin, güçsüz devletleri yönetme politikası olarak kullandığı bir yol olarak karşımıza çıkan müdahalenin, günümüzde de uluslararası aykırılığına rağmen, hala uygulanmaya devam eden bir önlem olduğu belirtilmektedir. Bu durumda bizi; söz konusu kavramı, zorlama yolu olarak incelemeye itmektedir.

Müdahale terimini daha net ortaya koymak adına, onu benzer kavramlardan ayırt etmek gerekmektedir. Müdahalede bulunan devletin diğer devlete, kendi iradesini kabul ettirme amacı bulunduğundan; buradaki karışma, uyuşmazlıkların barışçı çözüm yollarında yer alan dostça girişim ve arabuluculuk yöntemlerindeki karışmadan daha

²⁶⁷TDK

Büyük

Türkçe

Sözlük

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=tdk.gts.533e7249d90885.02659711 (çevrimiçi: 19.06.2014)

²⁶⁸Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.428-429, Hasan Duran, “Birleşmiş Milletler ve Müdahale”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.6, S.2, 2001, s.132.

²⁶⁹Keskin, s.103.

²⁷⁰Berki, s.117.

ileri ve farklı bir karakter arz etmektedir.²⁷¹ Dostça girişimde; dostça girişimci tarafları görüşmeleri için bir araya getirmekle yetinmekte, çözüme ilişkin öneride bulunamamakta hatta; görüşmelere dahi katılamamaktadır. Arabuluculukta ise; arabulucu, hem uyuşmazlık taraflarını bir araya getirmekte, hem görüşmelere katılmakta hem de taraflara uygun gördüğü çözüm önerilerini sunabilmektedir. Ancak; her iki çözüm yolunda da dostça girişimci ya da arabulucunun taraflara, iradesini kabul ettirme ya da zorla kabul ettirme durumu söz konusu olmamaktadır.

b) Şartları

Bir fiilin müdahale teşkil edip etmediği; devletlerin sübjektif değerlendirmelerine göre değil, objektif verilere göre belirlenmektedir.²⁷² Başka bir deyişle; müdahale fiilinin belirlenmesinde temel kıtas, objektif verilerdir. Uluslararası hukukta kural olarak; müdahale değil, müdahale etmeme ilkesi geçerli olduğundan; müdahale fiilinin ana şartları belirtilmemiştir. Ancak; doktrinde kabul edilen meşru ve meşru olmayan müdahale ayrımı gereğince; meşru müdahale olarak belirtilen durumlar da müdahale şartlarının oldukça sıkı belirlenmesi gerektiği üzerinde ısrarla durulmaktadır. Dolayısıyla; kural müdahale etmeme olmakla birlikte; meşru görülen müdahale türleri anlatılırken, çalışmada yeri geldikçe her başlık altında meşru müdahale şartlarına değinilecektir.

c) Müdahale Şekilleri ve Uygulama Örnekleri

(1) İnsani Nedenlerle Müdahale

İnsani müdahale; bir devletin, kendisine vatandaşlık bağı ile bağlı bulunan kişiler üzerinde; uyguladığı zulme son verme gayesiyle bir başka devletin giriştiği bir zorlama önlemi olarak tanımlanmaktadır.²⁷³

UAD' nin 1986 tarihli Nikaragua Kararı'nda belirttiği üzere meşru bir insanî müdahalenin şartları şu şekilde sıralanmaktadır²⁷⁴;

²⁷¹Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.429, Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.271.

²⁷²Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.271.

²⁷³Sertaç Hami, Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 2003, s.174, Hasan Duran, "Yeni Bir Müdahale Şekli 'İnsani Müdahale'", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.6, S.1, 2001, s.87-88.

²⁷⁴Sur, s.117.

- 1) İnsani müdahale, insanların çektiği sıkıntıları, acıları dindirme gayesiyle yapılmalı,
- 2) ayırım yapılmamalı,
- 3) tehlike ile müdahale arasında orantılılık bulunmalı,
- 4) süre ve amaç yönünden uygun bir müdahale olmalı.

İnsanî nedenlerle müdahale kavramının önemli basamaklarından kabul edilen ve ona meşruiyet kazandıran kararların ilki, BM Genel Kurulu'nun 8 Aralık 1988 tarih ve 43/131 sayılı kararıdır. Söz konusu karara göre; bir devletin kendi vatandaşlarına yardım edemediği acil durumlarda, diğer devletler veya uluslararası örgütlerin yardım faaliyetinde bulunmalarına izin verilmektedir.²⁷⁵ BM Güvenlik Konseyi'nin, 1991 tarihli, 688 sayılı Irak ve 1992 tarihli 775 sayılı Somali Kararları, bir devletteki insan hakları ihlallerini, karışıklıkları barışın tehdidi olarak yorumlaması ve GK' nın silahlı kuvvetlerin kullanılmasına izin vermesi de, 90'lı yılların önemli gelişmelerinden biri olarak kabul edilmektedir.²⁷⁶

Çok sayıda devlet, ‘‘jus cogens’’²⁷⁷ niteliğindeki yükümlülüklerin bir devlet tarafından ihlali mevzubahis olduğunda; bu durumun ulusal yetki itirazı kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir. Bu noktada; insan haklarına aykırılıkların, ırk ayırımına ve insan onuruna yönelik saldırıların jus cogens kurallarına aykırılık teşkil ettiği ileri sürülmektedir. Bu görüşe sahip olanlar; bir devletin kendi vatandaşlarına temel insan haklarına aykırı, insanlığın vicdanını sarsıcı boyuttaki davranışlarının iç meselenin ötesinde görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Ve bu hususta BM Şartı m.

²⁷⁵Fusun Türkmen, *İnsancıl Müdahale*, Okumuş Adam Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2006, s.33-34.

²⁷⁶Oktay Uygun, ‘‘Küreselleşme Ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi’’, Anayasa Yargısı 20, Anayasa Mahkemesi Yay:50, 2003, s.261’den aktaran, Aydın İpek, ‘‘Anayasa Ve Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Kuvvet Kullanımı’’, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kamu Yönetimi Programı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2007, s.251.

²⁷⁷1969 Viyana antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m.53’’ Bir antlaşma yapılması sırasında milletlerarası genel hukukun emredici bir normu ile çatışıyorse batıldır. Bu sözleşme bakımından milletlerarası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur.’’ Söz konusu madde metninden de yola çıkılarak; bir kuralın jus cogens sayılabilmesi için; devletlerden oluşan uluslararası toplumun tümü tarafından benimsenmiş olması ve bu kurala aykırı hiçbir kuralın konulmaması gerekmektedir. Bu nitelikteki kurallara örnek olarak; kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma, köle ticareti ve deniz haydutluğu, soykırım gibi yasaklar verilebilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pazarcı, C.1, s.168-169.

2/7’de yer alan karışmama ilkesinden bahsedilemeyeceğini, insani nedenlerle yapılacak müdahalelerinde meşruluk kazanacağını söylemektedirler.²⁷⁸ Yine, insanî müdahalenin meşruluğunu savunan diğer bir görüş de; self determinasyon hakkı için mücadele veren insanlara yardım nasıl hukuka uygun ise; baskıcı, diktatör rejimlerin halkına yaptığı insan haklarına aykırı muamelelere maruz kalanlara ve mücadele edenlere yardımın da o denli uluslararası hukuka uygun kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir.²⁷⁹ Doktrinde; devletler tarafından münferit yapılan insanî müdahalelerin meşruluğunun, müdahalede bulunulan devletin rıza gösterip göstermemesi şartına bağlı ve geçerli bir rızanın mevcut olmadığı müdahalelerin uluslararası hukuka aykırı olduğunu, ancak; Güvenlik Konseyi’nin VII. Bölüm kapsamında aldığı önlemler kapsamında bir müdahalenin uluslararası hukuka uygun kabul edileceğini belirten görüşler de bulunmaktadır.²⁸⁰ Her ne kadar bu görüşler; devletlerin münferit değerlendirmelerini bertaraf etmesi açısından, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında etkili gibi görünse de, bir devletin insan hakları ihlallerini yaptığını kabul ederek, müdahaleye rıza göstermesini düşünmek oldukça iyimser bir bakış açısı teşkil etmektedir. Belki, devletin kendisinin değil, ancak; birtakım gruplarca ya da başka devletlerce ülkesinde insan hakları ihlallerinin yapılmasını engelleyemediği durumlar için böyle bir kuraldan bahsetmek daha yerinde olacaktır. Kaldı ki; ilk durum için, çoğu zaman GK’ nın veto yüzünden karar alamaz duruma düştüğü de göz önünde bulundurulduğunda; bu şekilde bir kuralın benimsenmesi; tüm dünyanın yapılan insan hakları ihlallerine seyirci kalmasına neden olabilecektir. Yine de, tüm bu olumsuzluklara rağmen, kötüye kullanımlara yol açılmaması adına; insani müdahalelerin her somut olaya göre değerlendirme yapılarak, oldukça sıkı şartlara bağlanması gerekmektedir.²⁸¹

Son olarak, koruma sorumluluğu kavramına da değinmek gerekmektedir; uluslararası hukukta insanî müdahale ve kuvvet kullanımı noktasında ortak bir kuralın oluşturulamaması, ortak bir uygulamadan, görüşten bahsedilememesi, uluslararası suçların işlenmesi, uluslararası toplumun bu suçların işlenmesine seyirci kalmasının önüne geçilmesi düşüncesinden hareketle, uluslararası müdahalede bulunulması fikrine dayanan; insanî amaçlı müdahale yerine, “Devletlerin Koruma Sorumluluğu” kavramı

²⁷⁸Keskin, s.125.

²⁷⁹Keskin, s.126.

²⁸⁰Sur, s.117, Şeref Ünal, *Uluslararası Hukuk*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005, s.320-321.

²⁸¹Aksar, s.117.

doğmuş ve 2001’de ortaya çıkan bu görüş, başta BM olmak üzere, pek çok uluslararası hukuk süjesi tarafından benimsenmiş ve uluslararası hukukta yerini almaya başlamış, ancak; henüz bir örf-adet kuralı niteliği kazanamamıştır.²⁸²

(2) Yurt Dışındaki Vatandaşların Korunması Amacıyla Müdahale

Yurt dışındaki vatandaşların korunması amacıyla müdahale; bir devletin başka bir devlet ülkesinde bulunan vatandaşlarını koruma gayesiyle müdahalede bulunması olarak tanımlanmaktadır.²⁸³

Yurt dışındaki vatandaşları koruma gayesiyle yapılan müdahalelerde, genellikle meşru müdafaa hakkı dayanak yapılmaktadır. İnsani müdahalelerde; müdahalede bulunulan devletin vatandaşlarını, bu devletin yapmış olduğu ihlallerden koruma amacı söz konusu olduğundan; müdahalede bulunan devletin vatandaşları mevzu olmadığından meşru müdafaa hakkı söz konusu olmamaktadır.²⁸⁴

Yurt dışındaki vatandaşların korunması amacıyla yapılan müdahaleler; hayati tehlike altındakileri kurtarma gayesi güttüğünden ve bu gaye ile sınırlı bir kuvvet kullanımı söz konusu olduğundan aşağıdaki şartlara riayet ederek yapıldığında uluslararası alanda kabul görmektedir²⁸⁵;

- 1)Vatandaşların o an tehlike altında bulunması,
- 2)Vatandaşların bulunduğu devletin onları koruyacak kudrette olmaması ya da koruma hususunda isteksiz davranması,
- 3)Müdahalenin sadece söz konusu kişileri kurtarma ile sınırlı kalması,
- 4)Başka yolların denenerek sonuç alınamamış ya da diğer yolları deneyerek sonuç alınamayacağının baştan belli olması.

Bu şartları ihtiva eden sınırlı bir kuvvet kullanımında bulunan, devletin ya da uluslararası örgütün uluslararası hukuka uygun bir müdahalesinden söz edebilmek için;

²⁸² Aksar, s.118.

²⁸³ Başeren, s.160.

²⁸⁴ Keskin, s.126.

²⁸⁵ Keskin, s.108-111.

görevini ifa ettikten sonra, söz konusu ülke topraklarını terk etmesi gerekmektedir.²⁸⁶ Yurt dışındaki vatandaşların korunması gayesiyle müdahaleyi, uluslararası hukuka aykırı kabul edenler dahi; bu şartları taşıyan bir müdahale durumundaki kuvvet kullanımını; saldırı ya da silahlı saldırı olarak nitelememekte ve yurt dışındaki vatandaşları korumak için kuvvet kullanılmasını *jus cogens* niteliği taşıyan kuvvet kullanma yasağının ihlali olarak yorumlamamaktadır.²⁸⁷ Gerek teori de gerekse de uygulamada, vatandaşların korunması için yapılan ve gerekli şartları taşıyan müdahalenin, insanî nedenlerle yapılan müdahaleden daha haklı olduğu belirtilmektedir.²⁸⁸ Yine de, her somut olayın oldukça sıkı şekilde incelenmesi ve ona göre bu şekilde yapılan bir müdahalenin meşruluğundan bahsedilmesi gerekmektedir.

(3) Devam Eden İç Çatışmalara Müdahale

İç çatışmalar, self determinasyon hakkına dayanan ve self determinasyon hakkına dayanmayan iç çatışmalar olarak ikiye ayrılmaktadır. İç çatışma, hükümet denetimi altında ulusal hukuk düzeni veya terörist eylemler ile sınırlı ise; burada self determinasyon hakkına dayanmayan bir iç çatışmadan bahsedilmektedir. Böyle bir durum vuku bulduğunda hükümetler üçüncü devletlerden yardım alma hususunda serbest olmakla birlikte, bu iç çatışmalara müdahale edilmemesi genel prensip teşkil etmektedir. Ancak; her halkın kendi kaderini tayin etme hakkı olarak nitelendirilen self determinasyon hakkına dayanan iç çatışmalar, ulusal bir meselenin ötesinde; uluslararası hukuku ilgilendiren boyutlarda bir husus olarak karşımıza çıkmakta ve meşru müdahalenin konusu olmaktadır.²⁸⁹

Self determinasyon hakkına dayanan iç çatışmalar, müdahale zorlama yolunun konusu olduğundan, öncelikle self determinasyon hakkının ne olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında 1970 Tarihli Bildiri' de self determinasyon hakkı şu şekilde düzenlenmektedir;

²⁸⁶Türkmen, s.56-57.

²⁸⁷Başeren, s.172-173.

²⁸⁸Başeren, s.16.

²⁸⁹Keskin, s.115, M. Yusuf Eren, "Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanma Yolları", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.3, S.2, 2012, s.254.

“Birleşmiş Milletler Şartı’na konulmuş olan eşit haklar ve halkların kendi kaderini kendilerinin tayin etmesi ilkesi gereğince, bütün halklar serbestçe, dış müdahale olmadan, siyasi, sosyal ve kültürel gelişmelerini izleme hakkına sahiptir ve her Devletin bu hakka Şart hükümlerine uygun şekilde riayet etme görevi vardır.” Yine, Bildiri’ de; self determinasyon hakkının uygulama şekillerinin, egemen ve bağımsız bir Devletin kurulması, serbest bir şekilde bağımsız bir Devletle birleşilmesi, bütünleşilmesi veya bir halkın serbestçe tayin ettiği diğer herhangi bir siyasi statüye kavuşması olduğu belirtilmektedir.

Aynı bildiride; her Devletin, yukarıda bahsedilen şekilde self determinasyon hakkını ika eden halklara karşı; onları self determinasyon hakkından, özgürlük ve bağımsızlıklarından mahrum edecek herhangi bir zorlama tedbirinden kaçınma görevi olduğu ilkesi vurgulanarak; self determinasyon hakkının, kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunularak engellenmesinin önüne geçilmektedir.

Bildiri de; bildiride yer alan hiçbir hükmün, self determinasyon hakkını kullanmak isteyen ve bu hakkın kullanımına riayet eden halkların sahip olduğu bu hakkın; ülkenin bütün vatandaşlarını; ırk, inanç veya renk ayırımı yapmadan temsil etme kudretini haiz bir hükümete sahip, egemen ve bağımsız devletleri parçalayacak, ülkesel bütünlüğüne veya siyasi birliğine tamamen veya kısmen zarar verecek olan herhangi bir harekete izin verecek veya teşvik edecek şekilde yorumlanmaması gerektiği belirtilmektedir. Ve her devlet de, başka bir devletin millî birliğini ve ülkesel bütünlüğünü, kısmen veya tamamen bozmaya yönelik bir hareketten kaçınma yükümlülüğü altında bulunmaktadır.

1970 tarihli Bildiri’ de, kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağı kapsamında; bir sömürgeci devletin, sömürge altındaki halkın kendi kaderini kendi belirleme hakkını önlemek amacıyla kuvvet kullanımının uluslararası hukuka aykırı olduğu belirtilmektedir. Keza Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun çoğunluğunun sahip olduğu görüşe göre de; sömürgeci bir devlete karşı bağımsızlık mücadelesi verenlerin, ırkçı bir devlete karşı ayaklananların değil, onlara kendi kaderini kendilerinin belirleyebilmesi hakkını tanımayan devletlerin saldırgan olarak kabul

edilmesi gerekmektedir.²⁹⁰ Ancak; üniter bir devlet çatısı altında bulunan bazı azınlıkların self determinasyon hakkına başvurmalarının silahlı kuvvetler aracılığı ile bastırılmaya çalışılması ulusal yetki alanına giren bir konu kapsamında kabul edilmektedir.

Sonuç olarak; self determinasyon hakkını kullanmak isteyen halklara engel olan, kuvvet kullanan ya da kullanma tehdidinde bulunan bir devlete karşı bu halkın kendi kaderini tayin etme hakkını elde edeceği ölçüde ve bu amaçla sınırlı olarak, başka devletlerce yapılan müdahalelerin meşru olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Yine de, her somut olayın sıkı bir şekilde incelenmesi ve ona göre böyle bir müdahalenin meşru olduğundan ya da olmadığından bahsedilmesi gerekmektedir.

(4) İlgili Hükümetin Çağrısı Üzerine Müdahale

İç işlere müdahale etmeme ilkesi; mutlak ve sınırsız bir ilke olarak mütalaa edilmemekte, bazı durumlarda uluslararası hukuk süjelerince müdahalenin meşru görüldüğü durumlar söz konusu olabilmektedir.²⁹¹ Devletlerin bir antlaşmayla taahhüt altına girdiği durumlarda; devletler ulusal yetki alanına giren bazı hususların ulusal yetki alanından çıkarılmasını kabul edebilmekte, yine devletlerin bir sözleşmeye taraf olmanın getirdiği birtakım denetim mekanizmalarını kabul ile (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve AİHM yargı yetkisini ve bireysel başvuru hakkını kabul) müdahaleye rıza gösterdikleri kabul edilmektedir.²⁹²

Bir savaşa varmayan zorlama yolu olarak müdahalenin ilgili hükümetinin çağrısı üzerine meşruluğundan bahsedebilmek için; bu rızanın kural olarak; meşru bir hükümet tarafından, hür irade ile ve şüpheye yer vermeyecek mahiyette açıklanması ve rızanın müdahale fiilinden önce verilmiş olması gerekmele birlikte; zımnî bir rıza da bazı durumlarda rızanın var olduğu şeklinde mütalaa edilebilmektedir. Bu şartları ihtiva eden bir müdahalenin, kural olarak; kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağına aykırılık teşkil etmediği kabul edilmektedir.²⁹³ Bir muhalefet grup tarafından

²⁹⁰ Ünal, s.321-322.

²⁹¹ Sur, s.115.

²⁹² Sur, s.115.

²⁹³ Ahmet Hamdi Topal, *Uluslararası Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, s.101.

yapılan müdahale çağrısı; geçerli bir rıza olarak addedilmemekte ve bu rızaya dayalı yapılan müdahalelerin uluslararası hukuka aykırı olduğu kabul edilmektedir.²⁹⁴

Sonuç olarak denilebilir ki; meşru hükümetin daveti üzerine yapılan müdahaleler uluslararası hukuka uygun kabul edilmektedir. Ancak; çağrışı yapan hükümetin meşruluğunun çok iyi bir şekilde irdelenmesi ve her somut olayın oldukça sıkı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

d) Değerlendirme

Uluslararası hukukta kural; devletlerin bağımsızlığı²⁹⁵ ve egemen eşitliği, devletlerin birbirlerinin iç ve dış işlerine müdahale etmemesi gerektiğidir. Her devlet kendi egemenlik alanı içerisinde, uluslararası hukukun çizdiği sınırlar dahilinde, istediği gibi davranabilme hürriyetine sahiptir. Bu bakımdan hukuki açıdan değerlendirildiğinde de; uluslararası hukukta temel ilkenin, müdahale etmeme olduğu söylenebilmektedir.²⁹⁶ İç işlere müdahale etmemeden kastedilen; uluslararası hukuk sükelerinin, bir devletin gerek siyasal rejimi gerekse ulusal yetki alanına giren hususlara karışmaması gerektiğidir.²⁹⁷

Müdahale zorlama yoluna şekil veren görüşler, BM Şartı ve Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri hakkında bilgi verilerek, devletlerin münferiden bu yola başvurma haklarının olup olmadığı hususuna daha da netlik kazandırmak gerekmektedir.

Müdahale hususu ile 19. y. y. boyunca özellikle Amerika Kıtası Devletleri'nin daha alakadar olduğu aşıkardır.²⁹⁸ Ve müdahale etmeme ilkesi de, Avrupa ve ABD'nin müdahalelerine maruz kalan Latin Amerika Devletleri tarafından geliştirilen bir ilke

²⁹⁴Sur, s.116.

²⁹⁵Sur, s.113.

²⁹⁶Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.429.

²⁹⁷Sur, s.113.

²⁹⁸Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.431.

olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁹⁹ Bu hususta da Monroe, Drago ve Porter Doktrini olmak üzere başlıca üç görüş ileri sürülmektedir.³⁰⁰

Monroe Doktrini; 19. y. y.'ın başlarında bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan genç Latin Amerika Cumhuriyetleri üzerinde yeniden İspanya, daha doğrusu Avrupa Devletleri hakimiyetinin kurulmasının önüne geçilmesi gayesiyle ortaya konan bir doktrin olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁰¹ Monroe Doktrini; bu tehlikeleri bertaraf etmek adına, ABD Başkanı James Monroe' nün 2 Aralık 1823'de Kongre'ye göndermiş olduğu ve Amerika'nın Avrupa için sömürge alanı olmayacağı, Avrupa'nın Amerika'nın işlerine müdahale etmeyeceği ve aynı zamanda Amerika'nın da Avrupa işlerine müdahalede bulunmayacağı prensiplerini ihtiva eden, uzun müddet Amerika siyaseti üzerinde egemen olan bir doktrin olarak mütalaa edilmektedir.³⁰² Monroe Doktrini, bir uluslararası hukuk kuralı olmaktan ziyade; ABD siyasetine yön veren bir doktrin olarak, tarihteki yerini almaktadır.³⁰³

Kuzey Amerika Kıtası'nda Monroe Doktrini' ne bağlı olarak; önce savunma sonrada güçlenmeye bağlı olarak yayılma politikası güdülmesi, Latin Amerika Devletleri'ne kendilerini savunma ihtiyacı hissettirmiştir. 1902 yılında vuku bulan; Almanya, İtalya ve İngiltere vatandaşlarının Venezuela'dan alacaklarını alamaması ve bu sebeple zorlama önlemlerine başvuran Almanya, İtalya ve İngiltere'nin Venezuela'ya barış içinde abluka tedbiri uygulamaları neticesinde; Arjantin Dış İşleri Bakanı Luis Drago'nun, ABD'ye göndermiş olduğu notada belirtmiş olduğu ve Drago Doktrini diye anılan görüş şu şekildedir; bir devlete kamu borcu hasebiyle zorlama yolları uygulanması; gerek Monroe Doktrini' ne gerekse uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmekte ve kamu borcu Avrupalı Devletlere silahlı müdahalede bulunabilme hakkı bahşetmediği gibi, herhangi bir Amerika Devleti'nin işgaline de imkan vermemektedir.³⁰⁴ Ancak; bu doktrini ABD kabul edilemez addederek, doktrinin 1907 II. La Haye Konferansı'nda tartışılması gerektiğini belirtmiştir. II. La Haye Barış Konferansı'nda Drago Doktrini bazı devletlerce kabul, bazı devletlerce reddedilmiş ve

²⁹⁹Sur, s.113.

³⁰⁰Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.431.

³⁰¹Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.432.

³⁰²Lütem, C.2, s.520.

³⁰³Lütem, C.2, s.525.

³⁰⁴Lütem, C.2, s.525-526, Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.433-434.

ABD Temsilcisi Porter tarafından; tüm borçlar için borçlu devlet hakeme gitmeyi kabul etmez, yapılan teklife yanıt vermez ya da hakemlik kararının gereklerini yerine getirmez ise; silahlı kuvvet yoluna başvurmak mümkündür görüşü ileri sürülmüş ve Konferans'ta söz konusu doktrin (Porter Doktrini) bir uluslararası hukuk kuralı hüviyetini kazanmıştır.³⁰⁵

26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanan ve 110.maddeye uygun olarak 24 Ekim 1945'de yürürlüğe girmiş olan BM Şartı m.2/4'te ise; kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunma yasağına değinilirken, m.2/7' de de ulusal yetki işlerine müdahale etmeme ilkesi şu şekilde düzenlenmektedir; *‘İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletlere herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke VII. Bölümde öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez.’* Dolayısıyla, devletler kendi iç işlerine ilişkin bir husus söz konusu olduğunda; gerek başka Devletlerin gerekse BM Örgütü'nün müdahalesine imkan tanımamaktadır. Ancak; BM Örgütü'nün VII. Bölüm çerçevesinde (Uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğu, bir saldırıya uğradığı ya da tehdit altında olduğunun tespiti halinde) başvurabileceği zorlama önlemleri ve BM tarafından alınan bağlayıcı kararlara uyma yükümlülüğü ve tarafların bu durumu BM Şartı ile önceden kabul ettiği durumların müdahale teşkil etmediği kabul edilmektedir.³⁰⁶ Yine, 1948 yılında Amerikan Devletler Örgütü Şartı'nda da; devletin kişiliğine, siyasî bağımsızlığına, ekonomik, kültürel unsurlarına karşı her türlü silahlı saldırı, tehdit ve müdahalenin uluslararası hukuka aykırı kabul edileceği belirtilerek, müdahale etmeme yasağı düzenlenmektedir.³⁰⁷

Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri' ye değinecek olur isek,³⁰⁸ (2625(XXV) sayılı 24 Ekim 1970 tarihli Genel Kurul

³⁰⁵Lütem, C.2, s.526.

³⁰⁶Lütem, c.2, s.519.

³⁰⁷Sur, s.114.

³⁰⁸“Bildiride yer alan Şart ilkeleri milletlerarası hukukun temel ilkelerini teşkil ederler ve bundan dolayı Genel Kurul bütün Devletlerden milletlerarası davranışlarında bu ilkelere göre hareket etmeleri ve karşılıklı ilişkilerini bu ilkelere harfiyen riayet etme esasına göre geliştirmeleri çağrısında bulunur.” Tam metin için bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm_yeni.html.

kararıyla kabul edilen) söz konusu Bildiri' de müdahale ile ilgili şu düzenlemelere yer verilmektedir;

‘‘1) Devletlerin, diğer herhangi bir Devletin işlerine karışmama yükümlülüğüne sıkı bir şekilde riayet etmelerinin milletlerin barış içinde bir arada yaşamalarını temin etmenin esaslı bir şartı olduğuna, çünkü herhangi bir şekilde müdahalede bulunmanın sadece Şart' ın ruhunu ve lafzını ihlâl etmediğine fakat; aynı zamanda milletlerarası barış ve güvenliği tehdit eden durumların yaratılmasına yol açtığına kanaat getirilmiştir.

2) Şart hükümlerini bir bütün olarak mütalâa ederek ve Birleşmiş Milletler' in yetkili organlarının bu ilkelerin muhtevası ile ilgili olarak kabul ettiği alakalı kararları dikkate alarak; Şart' a uygun şekilde, herhangi bir Devletin millî yetkisine giren meselelere müdahale etmeme görevi ilkesi,

3) Hiçbir Devlet veya Devletler grubunun, doğrudan veya dolaylı olarak, herhangi bir sebeple, diğer herhangi bir Devletin iç işlerine veya dış işlerine müdahale etme hakkına sahip olmadığı, bundan dolayı silahlı müdahale ve diğer bütün müdahale çeşitlerinin veya Devletin şahsiyetine karşı veya siyasi ekonomik ve kültürel unsurlarına karşı tehdit teşebbüslerinin milletlerarası hukuku ihlâl edeceği,

4) Hiçbir Devletin, diğer bir Devletin egemen haklarını kendisine bağımlı şekilde kullanmasına ve ondan diğer herhangi bir menfaat sağlamayı temin etmek amacıyla, onu zorlayacak ekonomik, siyasi veya diğer herhangi bir tipteki tedbirleri kullanamayacağı veya kullanılmasını teşvik edemeyeceği, gene, hiçbir Devletin, diğer bir Devletin rejimini zorla devirmeye yönelik yıkıcı, terörist veya silahlı faaliyetleri örgütleyemeyeceği, yardım, teşvik, finanse, tahrik veya müsamaha edemeyeceği veya diğer bir Devletteki iç savaşa müdahale edemeyeceği,

5) Halkları millî benliklerinden yoksun bırakmak için kuvvet kullanılmasının, bunların devredilmez haklarının ve müdahale etmeme ilkesinin bir ihlâlini teşkil edeceği,

6) Her Devletin, siyasi ekonomik, sosyal ve kültürel sistemini, diğer bir Devletin herhangi bir şekilde müdahalesi olmadan, seçmek hususunda vazgeçilmez bir hakka

sahip olduğu, yukarıdaki paragraflarda yer alan hiçbir hükmün, Şart'ın barış ve güvenliğin muhafazasına ilişkin hükümlerini etkileyecek şekilde yorumlanmayacağı belirtilmektedir.'' Devletlerin egemen eşitliği kavramı ve egemen eşitliğinin kapsamı da Bildiri'de belirtilmektedir. Devletlerin egemen eşitliği ilkesi; bütün devletlerin, egemen eşitliği haiz olduğuna, eşit hak ve görevlerinin var olduğuna ve ekonomik, siyasi veya diğer nitelikteki farklılıklara bakmaksızın, milletlerarası toplumum eşit üyeleri olduğu temeline dayanmaktadır. Egemen eşitlik bilhassa aşağıdaki hususları kapsamına almaktadır³⁰⁹;

''a-Devletler, hukuken eşittir;

b- Her bir devlet, tam egemenliğinde mündemiç olan haklara sahiptir;

c- Her bir Devletin, diğer Devletlerin kişiliğine saygı gösterme görevi vardır;

d- Devletin ülkesel bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığı, dokunulmazdır;

e- Her bir Devlet siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sistemini serbestçe seçme ve geliştirme hakkına sahiptir;

f- Her bir Devletin milletlerarası yükümlülüklerine tam bir şekilde ve iyi niyetle riayet etme ve diğer Devletlerle barış içinde yaşama görevi vardır.''

Yukarıda değinilen doktrinler, BM Şartı ve Bildiri'de müdahale etmeme ilkesi üzerinde durulurken; 9 Nisan 1949 tarihli kararında UAD' de; İngiltere ve Arnavutluk arasındaki Korfu Boğazı davasında; her ne kadar uluslararası örgütlenme tam manasıyla sağlanamamış olsa da; müdahale hakkının, geçmişte birçok kötüye kullanımlara yol açtığı neticesiyle uluslararası hukukta yerinin olmadığı kararını vermiştir.³¹⁰ Yine; UAD, 1986 tarihli Nikaragua kararında; gerek uluslararası hukuka riyeti sağlamak, gerekse de bir hakkı koruma gayesiyle saldırıda bulunulamayacağını ve misillemenin, insan haklarının korunmasının veya sair amaçların silahlı müdahaleyi mazur gösteremeyeceğini belirtmektedir. Ancak; istek üzerine ya da insanları hayatî tehlikeden kurtarma arzusuyla yapılan yardımlara, kolektif savunma çerçevesinde kuvvet kullanımlarına uluslararası hukukun cevaz verdiğini belirtmektedir.³¹¹

³⁰⁹1970 Tarihli bildiri.

³¹⁰Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.429.

³¹¹Sur, s.266.

Bugün, söz konusu doktrinler, BM Şartı ve Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri birlikte mütalaa edildiğinde; sulhun bozulması halinde devletlerin münferit müdahalelerine cevaz verildiği görülmemektedir, kaldı ki devletler arasında müdahale hususunda bir antlaşma vaki olsun. Ancak; BM, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olduğu, saldırıya uğradığı veya bozulduğunu saptadığı durumlarda kendisi müdahale kararı alabilmektedir. Yine; bir devletin, bir başka devlete ya da vatandaşlarına olan borcuna karşılık; kural olarak alacaklı devletin müdahale hakkının olmadığı belirtilmektedir.³¹² Yine belirtmek gerekir ki; 1907 tarihli II. La Haye Konferansı'nda, alacaklı devletin silahlı kuvvet kullanması yoluna gitmesi zorlaştırılmaya, ertelenmeye çalışılmakla birlikte; BM Şartı'nda düzenlenmiş olan gerek devletlerin egemen eşitliği, gerekse de kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunma yasağı kapsamında devletin borcunun bulunması haklı bir müdahale şekli olarak görülmemektedir.

Bildiri'yi incelediğimizde devletlerin münferiden müdahale de bulunabilmesinin önüne geçen ilkeler şu şekilde sıralanabilmektedir;

1) Devletlerin birbirlerinin iç ve dış işlerine müdahale etmeme yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu yükümlülük kapsamında; devletlerin birbirlerine karşı silahlı müdahale ve diğer bütün müdahale çeşitlerinde bulunmaları veya devletin şahsiyetine karşı veya siyasi, ekonomik ve kültürel unsurlarına karşı tehdit teşebbüsleri uluslararası hukuka aykırı kabul edilmektedir.

2) Bir devletin, diğer bir devletin egemenlik haklarını kendisine bağımlı şekilde kullanması ve diğer herhangi bir menfaat sağlamayı temin etmek amacıyla, onu zorlayacak ekonomik, siyasi veya diğer herhangi bir tipteki tedbirleri kullanmaması veya kullanılmasını teşvik etmemesi gerekmektedir. Bir devletin, münferiden bir diğer devletin işlerine karışması, gerçekten de hukuken izah edilebilen veya meşru görülen bir hareket teşkil etmemektedir.

Yukarıda da değinildiği gibi; müdahale daha ziyade, kuvvetli devletlerin zayıf devletlere karşı uyguladıkları bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple; yalnız

³¹²Berki, s.117.

bazı devletlerin kullanabilecekleri bir usul ve kaide eşitlik hakkına ve devletlerin egemen eşitliği ilkesine de aykırı olduğundan, bu kavramın hukukî bir mahiyet taşıdığını söylemek mümkün görünmemektedir. Bu açıklamalar neticesinde de yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere; uluslararası hukukta, müdahale etme hakkından değil; müdahale etmeme hakkından bahsetmek gerekmektedir.³¹³ Ancak; her ne kadar *müdahale etmeme* kavramından bahsedilse de, uygulamada devletlerin yapmış olduğu birçok müdahale örneği olduğu belirtilmektedir. İnsanî düşüncelerle yapıldığı iddia edilen müdahalelerin bile, ne kadar siyasî ve şüphe götürür oldukları Batılı yazarlarca da şöyle açıklanmaktadır; “*Gerçek şu ki, insancıl etkenlerin öne sürülmesi, keyfe bağlı birçok karışmalara özür yapılmış, bu karışmaların çoğu da bencil amaçları ya da tümüyle tutkulu istekleri saklayamamıştır.*”³¹⁴

Tüm bu hususlar birlikte mütalaa edildiğinde yani; müdahalenin keyfî uygulamalara sebep olması, güçlü devletlerin güçsüz devletlere karşı uyguladıkları bir yol olması, birtakım suiistimalleri içinde barındırması doktrinde meşru ve meşru olmayan müdahale ayrımı yapılmasına neden olmuştur. Doktrinde meşru kabul edilen müdahaleler; ilgili hükümetin çağrısı üzerine yapılan müdahaleler ve karşılıklı antlaşmalar uyarınca yapılanlardır. Portekiz’in 1826’da meydana gelen iç ayaklanmalar neticesinde İngiltere’nin yardımını talep etmesi ve İngiltere’nin müdahalesi, Avusturya’nın 1849’da vuku bulan Macar ayaklanmasını bastırma gayesiyle Rusya’dan yardım talep etmesi ve Rus müdahalesi, Nikaragua Hükümeti’nin özgür ve tarafsız seçimler yapılması istemiyle ABD’den yardım istemesi, Kıbrıs’ın ülke bütünlüğü ve bağımsızlığı amacıyla Türk Hükümeti’nin 16 Ağustos 1960 tarihli Garanti antlaşması uyarınca Kıbrıs’a asker çıkarması müdahale örnekleri arasında sayılmaktadır.³¹⁵ Doktrinde, bu müdahaleleri meşru gören düşünürler tarafından; devletlerin, başka ülkelerde yer alan vatandaşlarının haklarını koruma gayesiyle de müdahale de bulunmaları bir zorunluluk kesp ettiği takdirde; bu yola başvurmalarının meşru olduğu söylenmektedir.³¹⁶ Ancak; müdahalenin yukarıda değinilen hususlar için meşru olduğunu savunan düşünürler dahi; müdahale hususundaki şartların çok açık olmadığını ve meşru müdahale kavramının da çok ihtiyatla ele alınması gerektiğini belirtmektedir.

³¹³Lütem, C.2, s.517.

³¹⁴Lütem, C.2, s.517.

³¹⁵Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.430.

³¹⁶Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.430.

Bugün için; bir antlaşmaya dayanarak ya da resmî bir hükümet tarafından yapılan müdahale çağrılarını açısından kısmen bir meşruluktan söz edebilirken, yurt dışındaki vatandaşların korunması mülâhazasıyla ya da insancıl nedenlerle yapılan müdahalelerin sınırlarının ve şartlarının oldukça sıkı kurallara bağlanması ve bu sebepler arkasına sığınarak, güçlü devletlerin güçsüz devletlerin iç ve dış işlerine müdahalesinin önüne geçilmesi gerekmektedir.³¹⁷

³¹⁷Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.431.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERCE BAŞVURULAN SAVAŞA VARMAYAN ZORLAMA YOLLARI

I. GENEL OLARAK

Uluslararası toplumun hukukî ya da siyasî örgütlenmeden yoksun olduğu dönemlerde; egemen devlet sistemi içerisinde bulunan devletler, uyuşmazlıklarını barışçı çözüm yolları, savaşa varmayan zorlamalar ve son olarak da savaşa başvurarak çözmeyi tercih etmekteydi. I. Dünya Savaşı akabinde; Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla, bireysel güvenlik yerine; ortak güvenlik sistemi kurulması görüşü ortaya çıkmıştır. Ve uyuşmazlıkların barışçı çözümü yanında; kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunulmasının yasaklanması, kuvvete münferit değil ancak; uluslararası toplum adına başvurulmasını sağlayacak zorlama önlemlerinin ve bu yollara başvuru şekillerinin belirlenmesi görüşleri belirlenmiştir. Bu kapsamda; BM'nin de kurulmasıyla; devletlere meşru müdafaa dışında kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunulması yasağı getirilmiş ve uyuşmazlıklarını barışçı yollar ile çözmesi yükümlülüğü yüklenmiş ve silahlı kuvvet kullanımı içeren zorlama önlemlerine de gerekirse; uluslararası toplum adına BM tarafından başvurulabileceği kabul edilmiştir.³¹⁸

II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜNCE BAŞVURULAN SAVAŞA VARMAYAN ZORLAMA YOLLARI

Bu kapsamda; BM tarafından başvurulmuş savaşa varmayan zorlama yollarına değinilmeden önce, BM Örgütü'nün yapısı ve karar alma usulleri hakkında bilgi vermek, zorlama yollarına başvurmaya hangi organların yetkili olduğunu ve bu organların söz konusu kararlarını nasıl aldıklarını bilmek konunun anlaşılması adına önemli olduğundan; öncelikle BM hakkında genel bilgi verme yoluna gidilecektir. Ve

³¹⁸Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.435.

bugün; yüz doksan üç üyesi bulunan bir örgüt olan BM'nin, dünya barışına katkısı tartışılan ancak; dünya siyasetinde, devlet politikalarında etkin bir rol oynadığında şüphe olmayan bir örgüt olması ve Şart' ta yer alan kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağının, jus cogens niteliği taşıması da göz önünde bulundurulduğunda³¹⁹, BM tarafından başvurulmuş savaşa varmaya zorlama yollarına değinilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

A) Birleşmiş Milletler Örgütü, Yapısı ve Karar Alma Usulleri

İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını önleyememesi üzerine; Milletler Cemiyeti'nin yerine geçmesi için San Francisco'da toplanan elli devlet temsilcisi Birleşmiş Milletler Örgütü'nü kuran antlaşmayı hazırlayıp imzalayarak, antlaşmada belirtilen sayıda devletin onay belgelerini tevdi etmesiyle; Birleşmiş Milletler Örgütü'nü 24.10.1945'de hayata geçirmişlerdir.³²⁰ Bugün, BM'nin yüz doksan üç tane üyesi bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Örgütü konu itibarıyla genel yetkiye sahip, evrensel bir işbirliği örgütüdür.³²¹ Bütün devletlerin egemen eşitliği prensibi üzerine kurulmuş ve ayrı bir hukuksal kişiliği haiz olan bir örgüttür.³²²

BM'nin kuruluş amacı, başlangıç kısmında şu şekilde zikredilmektedir; *“Bir insan yaşamı içinde iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumaya, temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye, adaletin korunması ve antlaşmadan doğan yükümlülöklere saygı gösterilmesi için gerekli koşulları yaratmaya ve daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi yaşama koşulları sağlamaya, sosyal bakımdan ilerlemeyi kolaylaştırmaya ve bu erklere ulaşmak için; hoşgörüyle davranmaya ve iyi komşuluk anlayışı içinde birbirimizle barışık yaşamaya, uluslararası barış ve güvenliği korumak için güçlerimizi birleştirmeye, ortak yarar dışında silahlı kuvvet kullanılmamasını sağlayacak ilkeleri kabul etmeye ve yöntemleri benimsemeye, tüm halkların ekonomik ve sosyal bakımdan*

³¹⁹Fatih Tosun, “Uluslararası Hukuk'ta ‘Kuvvet Kullanma ve Karışma’ Kavramlarının Değişen Anlamı, *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp Akademileri Dergisi*, Y.5, S.9, 2009, s.97.

³²⁰Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.189.

³²¹Sur, s.172.

³²²Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.195.

ilerlemesini kolaylaştırmak için uluslararası kurumlardan yararlanmaya, istekli olarak, bu amaçları gerçekleştirmek için çaba harcamaya karar verdik. Buna uygun olarak hükümetlerimiz, San Francisco kentinde toplanan ve yetki belgeleri usulüne uygun görülen temsilcileri aracılığıyla işbu Birleşmiş Milletler Antlaşmasını kabul etmişler ve Birleşmiş Milletler adıyla anılacak bir uluslararası örgüt kurmuşlardır.” Başlangıç kısmı bu şekilde zikredildikten sonra, “Başlangıç kısmının hukuksal değeri nedir?” sorusu akla gelebilmektedir. Doktrindeki hakim olan görüşe göre; bu sorunun cevabı, antlaşma’ nın mütemmim cüzü olduğu, gerek maddelerin yorumlanmasında gerekse maddeleri açıklama noktasında Başlangıç kısmının esas alınacağı şeklindedir.³²³

Birleşmiş Milletler Örgütü’nün amaçlarına gelecek olur isek, bu amaçlar BM şartında şu şekilde belirtilmektedir³²⁴; (m.1)

“1) Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla; barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek,

2) Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak,

3) Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmede ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak ve

4) Bu erklere ulaşılması yolunda ulusların giriştikleri eylemlerin uyumlaştığı bir odak olmak.”

Birleşmiş Milletler Örgütü ve üyeleri, yukarıda belirtilen amaçlara ulaşmak üzere aşağıdaki ilkelere uygun biçimde hareket edeceklerdir³²⁵; (m.2)

³²³Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.197.

³²⁴Zeki Mesud Alsan, *Milletlerarası Hayatın Düzeni ve Panamerikanizm*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1949, s.87.

³²⁵Mehmet Hasgüler-Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, Alfa Yayınları, Güncellenmiş 4.Baskı, İstanbul, 2010, s.102.

“1) Örgüt, tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur.

2) Tüm üyeler, üyelik sıfatından doğan hak ve çıkarlardan tümünün yararlanmasını sağlamak için işbu Şart’ a uygun olarak üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirirler.

3) Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler.

4) Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler’ in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.

5) Tüm üyeler, örgütün işbu Antlaşma gereği giriştiği tüm eylemlerde örgüte her türlü yardımı yaparlar ve Birleşmiş Milletler tarafından aleyhinde önleme ya da zorlama eylemine girişilen herhangi bir devlete yardım etmekten kaçınırlar.

6) Örgüt, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin de, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde bu ilkelere uygun biçimde hareket etmesini sağlar.

7) İşbu Şart’ ın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletlere herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üyelerini de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke VII. Bölümde öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez.”

BM, amaçlarını sahip olduğu organlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Söz konusu organlar³²⁶; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve Genel Sekreterlik’ tir.³²⁷ (m.7) Konuya binaen Genel Kurul, Güvenlik Konseyi ve Genel Sekreterlik üzerinde durulacaktır..

Genel Kurul; her üye devletin en fazla beş temsilci bulundurabildiği, BM’nin bütün üye temsilcilerinin oluşturduğu bir kuruldur.³²⁸ (m.9) Genel Kurul yılda bir kez olağan toplantı yapar, durum gerektirdiğinde de olağanüstü toplanmaktadır. Olağanüstü

³²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.207-230, Hasgüler-Uludağ, s.107-134.

³²⁷ Mehmet Emin Çağırın, *Uluslararası Örgütler*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s.61.

³²⁸ Seha L. Meray, *Uluslararası Hukuk ve Örgütler*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara, 1979, s.274.

toplantılar, Güvenlik Konseyinin ya da Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğunun isteği üzerine; Genel Sekreterin çağrısı ile yapılmaktadır. (m.20) Ayrıca; uluslararası barışın tehdidi, bozulması ya da saldırı fiili neticesinde, Güvenlik Konseyi beş daimi üyesinin tamamının ya da birinin ya da bir kısmının veto yetkisini kullanması hasebiyle karar alamaz duruma düşerse; “Barış İçin Birleşme Kararı” gereği Genel Kurul toplantı halinde değilse, yirmi dört saat içinde olağanüstü şekilde toplanabilmektedir.³²⁹

Genel Kurul’un görev ve yetkileri şunlardır; (m.10-14)

“1) Genel Kurul, BM Şartı kapsamına giren ya da BM Şartı’nda öngörölmüş organlardan herhangi birinin yetki ve görevlerine ilişkin bütün sorunları ya da işleri görüşebilmekte, bu tür sorun ya da işler konusunda Birleşmiş Milletler üyelerine veya Güvenlik Konseyi’ne veya hem örgüt üyelerine, hem de Güvenlik Konseyi’ne tavsiyelerde bulunabilmektedir.

2) Genel Kurul, silahsızlanmaya ve silahlanmanın düzenlenmesine hakim olan ilkeleri de içermek üzere, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için yapılacak işbirliğinin genel ilkelerini inceleyebilmekte ve bu ilkeler konusunda ya örgüt üyelerine ya Güvenlik Konseyi’ne veya hem örgüt üyelerine hem de Güvenlik Konseyi’ne tavsiyelerde bulunabilmektedir.

3) Genel Kurul, Birleşmiş Milletler üyelerinden herhangi biri veya Güvenlik Konseyi veya örgüt üyesi olmayan bir devlet tarafından, bu devletin taraf olduğu herhangi bir uyuşmazlık konusunda, söz konusu devletin BM Şartı’nda öngörölen barışçı yollarla çözüm yükümlölüğünü bu uyuşmazlık için önceden kabul etmek koşuluyla, Genel Kurul’un dikkatine sunulan işleri ve uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olan bütün sorunları görüşebilmekte ve ilgili devlet ya da devletlere, ya Güvenlik Konseyi’ne ya da hem devletlere hem de Güvenlik Konseyi’ne tavsiyelerde bulunabilmektedir. Bir eylem gerektiren bu tür sorunların tümü, görüşmelerden önce ya da sonra Genel Kurul tarafından Güvenlik Konseyi’ne gönderilmektedir.

4) Genel Kurul, uluslararası barış ve güvenliğı tehlikeye sokması muhtemel durumlara Güvenlik Konseyi’nin dikkatini çekebilmektedir.

5) Genel Kurul, Birleşmiş Milletler’ in amaç ve ilkelerini belirten BM Şartı hükümlerinin çiğnenmesinden doğan durumlar da dahil olmak üzere kamu esenliğıne

³²⁹Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.208.

zarar verecek, uluslar arasındaki dostça ilişkileri tehlikeye sokacak nitelikte gördüğü herhangi bir durumun, kökenine bakılmaksızın barışçı yollarla düzeltilmesi için gerekli önlemler alınmasını tavsiye edebilmektedir.”

Tüm bu görev³³⁰ ve yetkilerin tek istisnası ise şudur³³¹; Güvenlik Konseyi herhangi bir uyuşmazlık ya da duruma ilişkin olarak işbu Şart’ ın kendisine yüklediği görevleri yerine getirdiği sürece, Genel Kurul; Güvenlik Konseyi bunu kendisinden istemedikçe, uyuşmazlık ya da durum konusunda herhangi bir tavsiyede bulunamamaktadır.

Genel Kurul’un vermiş olduğu kararlar etkin olmakla birlikte, tavsiye niteliğinde olup; üye devletlerin bu kararlara uyma zorunluluğu bulunmamaktadır.³³²

Genel Kurul’un her üyesinin bir oyu bulunmaktadır. Genel Kurul’un önemli sorunlar konusundaki kararları, hazır bulunan ve oy veren üyelerin üçte iki çoğunluğu ile alınmaktadır. Önemli sayılan sorunlar şunlardır; uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin tavsiyeler, Güvenlik Konseyi’nin sürekli olmayan üyelerinin seçilmesi, Ekonomik ve Sosyal Konsey üyelerinin seçilmesi, Vesayet Konseyi üyelerinin seçilmesi, Birleşmiş Milletlere yeni üyelerin kabulü, üyelik hak ve ayrıcalıklarının askıya alınması, üyelikten çıkarma, vesayet rejiminin işleyişine ilişkin sorunlar ve bütçe. Üçte iki çoğunlukla çözülecek yeni sorun türlerinin belirlenmesi de içinde olmak üzere, başka sorunlar konusundaki kararlar, hazır bulunan ve oy veren üyelerin oy çoğunluğu ile alınmaktadır. (m.18)

Güvenlik Konseyi’ne gelecek olur isek; Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler’ in on beş üyesinden oluşur. Çin Cumhuriyeti, Fransa, Rusya Federasyonu, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri Güvenlik Konseyi’nin sürekli üyeleridir.³³³ Genel Kurul, her şeyden önce Birleşmiş Milletler üyelerinin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ve örgütün öteki amaçlarına katkılarını, aynı zamanda da hakça bir coğrafi dağılımı göz önünde tutarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ nin öteki on üyesini Konsey’ in geçici üyeleri olarak seçmektedir. Güvenlik Konseyi’nin geçici üyeleri iki yıllık bir dönem için seçilmektedir. Güvenlik Konseyi üyelerinin sayısı, on birden on beşe çıkarıldıktan sonra

³³⁰ Diğer yetkiler için bkz. Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.211-212.

³³¹ Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.210.

³³² Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.210.

³³³ Selman Ögüt, *21. Yüzyılda Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BM Güvenlik Konseyi’nin Yeniden Yapılandırılması*, XII Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014, s.90.

geçici üyeler için yapılacak ilk seçimde; dört yeni üyeden ikisi bir yıllık dönem için seçilmekte, süresi biten bir üye ise; hemen yeniden seçilememektedir. Güvenlik Konseyi'nin her üyesinin Konsey'de bir temsilcisi bulunmaktadır. (m.23)

Birleşmiş Milletler' in üyeleri, örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlamak için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne bırakmakta ve bu sorumluluk gereğince görevlerini yerine getirirken Güvenlik Konseyi'nin kendi adlarına hareket ettiğini kabul etmektedir. Bunlara ek olarak; BM Şartı gereği; Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul etme ve uygulama konusunda görüş birliğine varılmaktadır. (m.25) Güvenlik Konseyi de, bu görevleri yerine getirirken Birleşmiş Milletler' in amaç ve ilkelerine uygun hareket etme yükümlülüğü altındadır. (m.24) Dünyanın insan ve ekonomi kaynaklarının, yalnızca en küçük bölümünü silahlanmaya ayırarak, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanıp korunmasını kolaylaştırmak için; Şart' ta öngörülen Askeri Kurmay Komitesi'nin de yardımıyla, silahlanmanın düzenlenmesi için bir sistem kurmak üzere Birleşmiş Milletler üyelerine sunulacak planlar hazırlamakta Güvenlik Konseyi'nin görevleri arasında bulunmaktadır.(m.26)

Güvenlik Konseyi bu kararları ve başka hususlarda kararları alırken; her üye bir oy hakkına haiz olmakla birlikte; Güvenlik Konseyi'nin gerek usule gerek yöntem sorunlarına ilişkin kararları; uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi ve bölgesel antlaşmalar ya da bölgesel kuruluşlarca barışçı yollardan çözüm kararlarında uyuşmazlığa taraf olan devlet hariç; dokuz üyenin olumlu oyu ile alınırken, esasa ilişkin kararları dokuz üye ile birlikte sürekli üyelerin tamamının olumlu oyu ile kabul edilmektedir.(m.27) Sürekli üyelerden birisinin olumsuz oy kullanması neticesinde, GK veto nedeniyle karar alamaz duruma düşmektedir. Bu durumun önüne geçilmesi gayesiyle; üye sayısı on birden on beşe çıkarılmış ve sürekli üyelerden birisinin oylamaya katılmamış olmasının ya da oylamada çekimser oy kullanmasının kararın veto edildiği şeklinde yorumlanmaması gerektiği belirtilmiştir.³³⁴ Ancak; GK' nın daha etkin olması ve uluslararası barış ve güvenliğe daha fazla katkıda bulunması için, üye sayısının artırılması yolu yerine; beş daimi üyenin karar almada sahip olduğu imtiyazı irdelemek ve GK' yı daha etkin hale getirmek gerekmektedir.

³³⁴Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s.317.

BM'nin en önemli organlarından birisi de, örgütün en yüksek memuru olan ve Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine; Genel Kurulca atanan bir Genel Sekreter ile örgütün gerek duyabileceği memurlardan oluşan Genel Sekreterlik' tir.³³⁵ Memurlar; Genel Kurul tarafından saptanacak kurallar uyarınca, Genel Sekreter tarafından atanmaktadırlar.(m.101)

Genel Sekreter'in görevlerini şu şekilde saymak mümkündür;

"1) Genel Kurul'un, Güvenlik Konseyi'nin, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in ve Vesayet Konseyi'nin bütün toplantılarında bu sıfatla hareket ederek; bu organlar tarafından kendisine verilen bütün öteki görevleri de yerine getirmek,

2) Örgütün çalışması konusunda Genel Kurul'a yıllık raporlar sunmak,

3) Uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebileceğini düşündüğü herhangi bir konuyu Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunmak."(m.98,99)

Gerek genel sekreter gerekse memurlar; görevlerini yerine getirirlerken, herhangi bir hükümetten ya da örgütün dışındaki herhangi bir makamdan ne talimat isteyebilmekte ne de talimat alabilmektedirler. Yine, uluslararası memurluk durumları ile bağdaşmayacak herhangi bir davranışta bulunmaktan kaçınmakta ve yalnızca örgüte karşı sorumlulukları bulunmaktadır. BM üyesi her devlet de, genel sekreterler ile sekreteryaya memurlarının salt uluslararası nitelikteki sorumluluklarına saygı göstermek ve görevlerinin yerine getirilmesinde onlara etki etmeye çalışmama yükümlülüğü altında bulunmaktadır.(m.100)

B) Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesi (BM Şartı VI. Bölüm)

BM Şartı ile getirilen; kuvvet kullanma ya da kullanma tehdidinde bulunma fiillerinin yasaklanması neticesinde, uluslararası hukuk sükelerine, uyuşmazlıklarını barışçı yollarla çözüme yükümlülüğü yüklenmektedir. Bu yükümlülük BM Şartı m.2/3'te şu şekilde düzenlenmektedir; *"Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliğı ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler."* Yine Şart' ta devletlerin uyuşmazlıklarını çözerken hangi yollara başvurabilecekleri de şu şekilde belirtilmektedir; *"Süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğıın korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar,*

³³⁵Sur, s.183.

*her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır.*³³⁶

Güvenlik Konseyi, gerekli gördüğünde tarafları aralarındaki uyuşmazlığı bu gibi yollarla çözmeye çağırır.” (m.33) Söz konusu maddeden de anlaşıldığı üzere; sayılan barışçı çözüm yolları tahdidi değildir. Taraflar isterlerse, bu yollardan daha farklı bir çözüm yolu da benimseyebilmektedir. Bu konuda takdir, uyuşmazlık taraflarına aittir.

Uyuşmazlık tarafları, yukarıda zikretmiş olduğumuz barışçı çözüm yolları ile anlaşmaya varmaya çalışmış ancak; bir sonuca ulaşamamış iseler, uyuşmazlığı Güvenlik Konseyi önüne getirebilme yetkisini haizdir. Dolayısıyla; bir uyuşmazlık Güvenlik Konseyi önüne gelmeden, taraflarınca barışçı çözüm yollarının denenmiş olması gerekmektedir.³³⁷ Yine Şart’ ta belirtildiği üzere; herhangi bir uyuşmazlık veya uluslararası bir anlaşmazlığa yol açabilecek bir durum konusunda, bu uyuşmazlık ya da durumun süregitmesinin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürme eğiliminde olup olmadığını saptamak için soruşturmada bulunabilme yetkisi de Güvenlik Konseyi’ne aittir.(m.34) Güvenlik Konseyi’nin bir uyuşmazlık ya da uluslararası bir anlaşmazlığa sebep olabilecek bir durum söz konusu olduğunda; çözüm noktasında faaliyet gösterebilmesi, uyuşmazlık ya da durumun özü itibariye devletlerin ulusal yetki alanında yer alan bir husus olmaması koşuluna bağlı bulunmaktadır.³³⁸ Devletlerin Güvenlik Konseyi’ne yapacakları tek taraflı bir başvuru, Güvenlik Konseyi’ni harekete geçirme noktasında yeterli kabul edilmekte; tarafların bu hususta anlaşmaya varmaları gerekmemektedir.³³⁹ Aynı şekilde; herhangi bir uyuşmazlık veya uluslararası bir anlaşmazlığa yol açabilecek bir durum söz konusu olduğunda, uyuşmazlığa taraf olan ya da olmayan BM üyesi her devlet veya Genel Kurul, Güvenlik Konseyi’nin dikkatini söz konusu hususa çekebilmektedir. (m.35/1) Bu düzenlemeden de anlaşılabileceği üzere; her üye devlet ya da Genel Kurul, Güvenlik Konseyi’nin dikkatini uyuşmazlığa ya da uyuşmazlık doğurabilecek duruma çekebilme imkanına sahip olsa da, son söz yine Güvenlik Konseyi’ne ait bulunmaktadır. Peki, BM Şartı’na taraf

³³⁶Söz konusu çözüm yolları ilk bölümde ayrıntılı olarak anlatıldığından burada tekrar bu çözüm yollarına değinilmeyecektir. bkz. s.7-19.

³³⁷Sur, s.194.

³³⁸Pazarcı, C.4, s.71.

³³⁹Sur, s.195.

olmayan devletler de, herhangi bir uyuşmazlıkları söz konusu olduğunda Güvenlik Konseyi'ne başvurabilirler mi? Bu soruya cevap BM Şartı m.35/2'de verilmektedir; *“Birleşmiş Milletler üyesi olmayan bir devlet, taraf olduğu herhangi bir uyuşmazlık konusunda, işbu antlaşma'da öngörülen barışçı yollarla çözüm yükümlülüğünü bu uyuşmazlık için önceden kabul etmek koşuluyla, Güvenlik Konseyi'nin ya da Genel Kurul'un dikkatini çekebilir.”* Yani, BM üyesi olmayan bir devletin,

1) Uyuşmazlığın tarafı olması ve

2) BM Şartı'nda öngörülen barışçı çözüm yükümlülüğünü, söz konusu uyuşmazlık için önceden kabul etmesi koşullarının gerçekleşmesi halinde; Güvenlik Konseyi ya da Genel Kurul'un dikkatini bu uyuşmazlığa çekebilmesi mümkün görünmektedir.

Güvenlik Konseyi, süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığın ya da benzeri bir durumun herhangi bir evresinde, uygun düzeltme yöntem ya da yollarını tavsiye edebilmektedir.(m.36/1) Güvenlik Konseyi, bu uyuşmazlığın çözülmesi için taraflarca önceden kabul edilmiş olan tüm yöntemleri göz önünde tutmaktadır.(36/2) Ve yine, Güvenlik Konseyi tavsiyelerde bulunurken genel kural; hukuksal nitelikteki uyuşmazlıkların taraflarca Uluslararası Adalet Divanı Statüsü hükümlerine göre Divan'a sunulması gerektiğidir.(36/3) Süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar da, bu uyuşmazlığı BM Şartı m.33'te belirtilen barışçı çözüm yolları çerçevesinde çözmeyi başaramazlarsa, Güvenlik Konseyi'ne sunmaktadır.(37/2) Güvenlik Konseyi, bir uyuşmazlığın süregitmesinin gerçekten uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye soktuğu kanısına varırsa, BM Şartı m.36 uyarınca mı hareket edeceğini, yoksa uygun gördüğü başka çözüm yolları mı tavsiye edeceğini kendisi kararlaştırmaktadır.(37/3)

Uyuşmazlıkların barışçı çözümü noktasında aslî sorumlu organ Güvenlik Konseyi olmakla birlikte; m.35'te belirtildiği üzere uyuşmazlık veya duruma BM üyesi her devlet veya uyuşmazlığın tarafı olan ve BM Şartı'nda düzenlenen barışçı çözüm yükümlülüğünü önceden kabul eden BM üyesi olmayan her devlette, BM Genel Kurulu'nun dikkatini bu hususa çekebilme yetkisini haiz olmaktadır. Ve Genel Kurul,

kural olarak; tavsiye niteliğinde kararlar alabilmektedir.³⁴⁰ Yine, BM Genel Kurulu' da uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürmesi muhtemel durumlara; Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekebilmektedir.(m.11/3) Ancak; Güvenlik Konseyi herhangi bir uyuşmazlık ya da duruma ilişkin olarak BM Şartı tarafından kendisine yüklenilen görevleri yerine getirdiği müddetçe Genel Kurul, Güvenlik Konseyi bunu kendisinden istemedikçe, söz konusu uyuşmazlık ya da durum konusunda herhangi bir tavsiyede bulunamamaktadır. Şayet; Güvenlik Konseyi sözü geçen işleri elden bıraktığı anda, Genel Sekreter Genel Kurul'a ya da Genel Kurul toplantı halinde değilse; Birleşmiş Milletler üyelerine durumu bildirmişse, Genel Kurul bu uyuşmazlığı görüşebilmekte ve tavsiye niteliğinde kararlar alabilmektedir.³⁴¹

BM Şartı m.99'da belirtildiği üzere; Genel Sekreter de, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebileceğini düşündüğü herhangi bir konuyu Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekebilmektedir.

C) Birleşmiş Milletler Örgütü Tarafından Başvurulabilecek Zorlama Yolları

BM Örgütü tarafından başvuru zorlama yolları başlığı altında, konunun daha iyi anlaşılması gayesiyle, önce kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunma yasağı incelenecek ve akabinde bu kapsamda başvurulabilecek zorlama önlemleri hakkında bilgi verilecektir.

BM Şartı m.2/3 bağlamında tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde barışçı yollarla çözme yükümlülüğü altında bulunmakla birlikte; kuvvet kullanma tehdidi ve kullanımı yasağı uluslararası hukukun emredici kuralları arasında yer alan Birleşmiş Milletler Şartı'nın da temelini oluşturan en temel emredici norm olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunma yasağı, BM Şartı m.2/4'de şu şekilde düzenlenmektedir; *“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı,*

³⁴⁰Pazarcı, C.4, s.79.

³⁴¹Mengiler, s.246-247.

gerek Birleşmiş Milletler' in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.” Söz konusu madde metninden yola çıkarak; devletlerin uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmamasından ne anlaşılması gerektiği sorusu akla gelebilmektedir. Gelişmiş olan devletler, kuvvet kullanmaktan kastın silahlı kuvvet kullanımı olduğu görüşünü benimser iken; diğerleri ekonomik ve siyasî baskılarında, her türlü kuvvet kullanımının da bu kapsamda mütalaa edilmesi gerektiği görüşünü taşımaktadırlar.³⁴² Kanaatimizce de; kuvvet kullanımını silahlı saldırı kapsamında değerlendirmek gerekmele birlikte; her somut olayı kendi içerisinde değerlendirerek, yerine göre gerek ekonomik gerekse de siyasî baskılarında BM'nin amaçları göz önünde tutulduğunda kuvvet kullanımı kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kuvvet kullanımı; bir devletin askerî güçleri aracılığıyla, diğer devletin askerî güçlerine karşı uygulamış olduğu bir yaptırım şeklinde doğrudan olabilirken; bir devletin bir başka devletteki silahlı grupları desteklemesi şeklinde dolaylı da olabilmektedir.³⁴³

Kuvvet kullanma tehdidi, bir devletin, kuvvet kullanılmasını haklı gösterecek bir sebep yokken, taleplerinin kabul edilmemesi neticesinde açık ya da zımni olarak kuvvete başvuracağını ifade etmesi olarak tanımlanmaktadır.³⁴⁴ Hangi fiillerin ya da sözlerin bu kapsamda değerlendirileceği hususunda objektif bir ölçüt bulunmamaktadır.³⁴⁵ Kuvvet kullanmanın yasak olduğu yerde kuvvet kullanma tehdidinde bulunmanın evleviyetle yasak olduğu ve salt nükleer silaha sahip olmanın tehdit manasında yorumlanamayacağı Uluslararası Adalet Divanı tarafından belirtilmektedir. Diğer husus olan, bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı veya BM'nin amaçlarına aykırı kuvvet kullanımında ise; her somut olay kendi içinde değerlendirilerek bir sonuca ulaşılması gerekmektedir. Bugün için, self-determinasyon hakkının kullanılmasına karşı, demokrasi getirme sebebine istinaden ya da yurt dışındaki vatandaşları koruma gayesi arkasına gizlenerek bir devletin iç işlerine müdahale gayesiyle kuvvet kullanımının BM Şartı m.2/4'e aykırı olduğu kabul edilmektedir.³⁴⁶ Bu kapsamda, Şart' ta her türlü kuvvet kullanımı ve tehdidinin

³⁴² Aksar, s.104-105.

³⁴³ Aksar, s.105.

³⁴⁴ Başeren, s.35, Altınar, s.12.

³⁴⁵ Altınar, s.12.

³⁴⁶ Aksar, s.105-107.

yasaklanması kural olmakla birlikte kuvvet kullanımının istisnaları da şu şekilde düzenlenmektedir;

i) Meşru Müdafaa Durumunda Kuvvet Kullanımı(m.51)

ii) BM Güvenlik Konseyi Kararı ile Kuvvet Kullanımı(VII. Bölüm)

iii) Güvenlik Konseyi Faaliyete Geçmeden Beş Sürekli Üyenin Kuvvet Kullanması(m.106)

iv) II. Dünya Savaşı'ndaki Düşman Devletlere Karşı Kuvvet Kullanılması(m.107)

Bugün için, Güvenlik Konseyi faaliyete geçmeden beş sürekli üyenin kuvvet kullanması ve II. Dünya Savaşı'ndaki düşman devletlere karşı kuvvet kullanılması istisnalarının uygulaması doğal olarak bulunmamaktadır, Güvenlik Konseyi faaliyete geçmiştir ve II. Dünya Savaşı'ndaki durum son bulmuştur. Dolayısıyla, söz konusu yasağın meşru müdafaa ve Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanımı noktasında iki istisnası bulunmaktadır. Konu incelenirken; öncelikle Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanımı üzerinde durup, sonrasında ise, meşru müdafaa zorlama önlemi kapsamında mütalaa edilmesi ve hatta doktrinde yer alan; devletlerin münferiden yalnızca bu kapsamda kuvvet kullanımı ve tehdidi içeren zorlama önlemlerine başvurabilmesinin meşru sayılacağı düşüncesinden mütevellit, meşru müdafaa konusu ve onu diğer zorlama önlemlerinden ayıran hususlar üzerinde durularak konu sona erdirilecektir.

1) BM Güvenlik Konseyi Kararı ile Kuvvet Kullanımı(VII. Bölüm)

Kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağının ilk istisnası; BM Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanımıdır. Bu kapsamda, ilk olarak barışın tehdidi, bozulması ve saldırı eylemi kavramlarının ne olduğuna değinilerek, VII. Bölüm çerçevesinde BM GK' nın başvuracağı zorlama yolları üzerinde durulacaktır.

a) Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Kavramı

Öncelikle uluslararası barışın tehdidi, bozulması ya da saldırıya uğraması kavramlarının ne olduğuna bir açıklık getirmek gerekmektedir. Yani; "Uluslararası barış uluslararası hukuk süjelerinin hangi hareketi ya da hareketsizliği sebebiyle tehdit

altındadır, bozulmuştur ya da saldırıya uğramıştır?” bu soruya verilecek yanıt, gerek bu önlemlerin alınmasını gerektirecek durumları, gerekse de bu hususta atılacak somut adımları anlamamızı daha da kolaylaştırmaktadır. Aksi takdirde; muğlak ifadeler, uluslararası hukuk süjelerini siyasî davrandıkları ithamına maruz bırakmaktadır.

Saldırı fiili, BM Şartı’nda değil; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 3814 (XXIX) Sayılı ve 1974 Tarihli Kararı’nda yapılmaktadır. Genel Kurul, saldırının (tecavüzün) aşağıdaki tanımını kabul etmektedir;

“Madde 1- Saldırı, bir Devletin diğer bir Devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya işbu Tanımda belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler antlaşması ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılmasıdır.

Açıklayıcı not: Bu Tanımda, "Devlet" terimi,

a- Tanıma veya bir Devletin Birleşmiş Milletlerin üyesi olup olmamasına hanel getirmeyecek bir şekilde kullanılmıştır.

b- Yerine göre, "Devletler grubu" kavramını da kapsar.”

Saldırı fiili söz konusu kararda bu şekilde tanımlandıktan sonra; yine aynı kararda, saldırı olarak kabul edilecek fiiller tahdidi olmayan bir surette şu şekilde sayılmaktadır:

“Madde 3- Savaş ilan edilmiş olsun olmasın, aşağıdaki fiillerin herhangi birisi 2’nci madde hükümlerine tabi ve ona uygun şekilde bir saldırı fiili niteliği taşır:

a- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumden ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir Devletin ülkesinin veya bir bölümünün ilhaki;

b- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir Devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir Devletin diğer bir Devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması;

c- Bir Devletin liman veya kıyıların diğer bir Devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması;

d- Bir Devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir Devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması;

e- Bir Devletin başka bir Devlette sonuncusuyla yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi;

f- Ülkesini başka bir Devletin emrine veren bir Devletin, ülkesinin o Devlet tarafından üçüncü bir Devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi;

g- Bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına diğer bir Devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması.” Güvenlik Konseyi burada sayılmayan başka fiilleri de, saldırı kapsamında değerlendirip değerlendirmemek hususunda takdir hakkına sahip bulunmaktadır. Yine, kararda belirtildiği üzere; bir devletin Birleşmiş Milletler Şartı’na aykırı şekilde ilk defa silahlı kuvvet kullanması, ilk bakışta saldırı fiilinin o devlet tarafından ika edildiği, yani saldırgan devletin ilk söz konusu fiili işleyen devlet olduğu sonucuna götürmekte ise de bizi; Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Şartı’na uygun şekilde, bir saldırı fiilinin işlenmiş olduğu konusundaki tespitini yaparken; bu fiillerin veya sonuçlarının yeterli ağırlıkta olmaması gibi hususları da göz önünde bulundurarak, bu iddianın doğru olmadığı, haklı kabul edilemeyeceği sonucuna varabilmektedir. Yani; Güvenlik Konseyi somut olayı inceleyerek, ilk defa silahlı kuvvet kullanan, saldıran devlettir karinesinin aksine karar verebilmektedir. Yine, BM Genel Kurulu Kararı’nın beşinci maddesinde de; siyasi, ekonomik, askeri veya başka türlü hiçbir mülahazanın (sebebi), saldırıya haklılık gerekçesi sağlamayacağı, bir saldırı savaşının, milletlerarası barışa karşı bir suç teşkil edeceği, aynı zamanda saldırı fiilinin milletlerarası sorumluluğa yol açacağı ve saldırıdan kaynaklanan (ileri gelen) hiçbir ülkesel kazanım ve özel avantajın, hukuki olarak tanınmayacağı belirtilmektedir.

Saldırı kavramı bu şekilde belirlendikten sonra, barışın tehdit edilmesi kavramına değinmek gerekmektedir. Barışın hangi durumlarda tehdit altında olduğunun tespitini, kat’i kurallara bağlamak oldukça zordur. Güvenlik Konseyi bu hususta oldukça geniş bir takdir hakkına sahip olmakla birlikte; Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul’un barışı tehdit eden durumlar için bir kriteri ve uygulama birliği olduğundan

bahsetmek oldukça güçtür.³⁴⁷ Daha somut bir durum olmasına rağmen; tehdit durumunun belirlenmesinde de kesin kriterler olmadığı gibi, barışın hangi hallerde bozulmuş sayılacağına belirlenmesi hususunda; BM Şartı'nda düzenlenen bir ölçüt bulunmamakta, bu hususun takdiri de yine Güvenlik Konseyi'nde bulunmaktadır.³⁴⁸

b) Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Güvenlik Konseyi'nin Rolü ve Alabileceği Zorlama Önlemleri

BM Şartı m.39'da barışın tehdit edildiği, bozulduğu ya da bir saldırı fiili söz konusu olduğunda BM Güvenli Konseyi'nin alabileceği önlemler şu şekilde belirtilmektedir³⁴⁹;

“1) Söz konusu fiilin varlığını saptamak ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunmak, (Geçici Önlemler)

2) Şart' ın 41. Maddesi gereğince silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen önlemlere başvurmak,

3) Şart' ın 42. Maddesi gereğince silahlı kuvvet kullanılmasını gerektiren önlemlere başvurmak.”

Bu önlemlere başvurulmasını gerektiren durumu saptamak ve başvurulup başvurulmayacağını belirlemek hususundaki ana yetkili organ, Güvenlik Konseyi olmakla beraber³⁵⁰, istisnai olarak; Genel Kurul'un³⁵¹ da bu hususlarda karar alma yetkisine sahip olduğu belirtilmektedir.

(1) Geçici Önlemler(m.40)

Geçici önlemler ile ilgili husus, BM Şart' ı m. 40'ta düzenlenmektedir. Güvenlik Konseyi, geçici önlemlere başvurulmasını gerektiren durumların varlığını tespit ettikten sonra, durumun daha da kötüye gitmesinin önüne geçmek adına; 39. madde uyarınca tavsiyelerde bulunmadan ya da önlemleri kararlaştırmadan önce, ilgili tarafları, haklarını, iddialarını ya da konumlarını hiçbir biçimde zedelemeyen gerekli ya da uygun

³⁴⁷Enver Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, Nobel Yayınları, 1.Baskı, 2003, Ankara, s.26.

³⁴⁸Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, s.26-27.

³⁴⁹Meray, *Devletler Hukuku*, c.2, s.442.

³⁵⁰Funda Keskin, “BM ve Kuvvet Kullanma”, *Avrasya Dosyası (BM Özel Sayısı)*, C.8, S.1, İlkbahar 2002, s.161.

³⁵¹Söz konusu istisnai durum “Barış İçin Birlik” başlığı altında ele alınacaktır.

gördüğü geçici önlemlere uymaya çağırabilmektedir.³⁵² Söz konusu önlemlerin ne olacağı, maddede açık bir biçimde belirtilmemesine rağmen; bu önlemlere taraflarca uyulmaması halinde ne olacağı madde metninde şu şekilde düzenlenmektedir; “*Bu geçici önlemlerin yerine getirilmemesi halinde Güvenlik Konseyi bunu gereğince dikkate alacaktır.*” Yani; söz konusu ifade, tam bir netlik içermemekle birlikte; Güvenlik Konseyi’nin tavsiyelerde bulunurken oldukça buyurucu ve bağlayıcı nitelikte sözler kullanması, geçici önlemlere taraflarca başvurulmasını teşvikin salt tavsiyeden daha bağlayıcı olduğunu göstermektedir.³⁵³ BM uygulamasında geçici önlemler şu şekilde olabilmektedir; çarpışmaların durdurulması, silahlı kuvvetlerin geri çekilmesi, belirli bir bölgede uluslararası denetimin kabulü, bir uyuşmazlık yüzünden başvuru zararla karşılık önlemine son verilmesinin istenmesi...³⁵⁴

(2) Silahlı Kuvvet Kullanılmasını Gerektirmeyen Önlemler (m.41)

Güvenlik Konseyi’nin tavsiye ve kararlarına riayet edilerek, uyuşmazlık barış yolu ile çözümlenemediği ve bu uyuşmazlığın süre gitmesinin barışı tehdit ettiği, bozduğu ya da barışa yönelik bir saldırı teşkil ettiği durumlarda; Güvenlik Konseyi birtakım zorlama yollarına başvurabilmektedir.³⁵⁵ Ve bu kapsamda; Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırarak, Bileşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilmektedir. Madde metninde bir kısım önlemler sayılmakla birlikte; silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen önlemlerin, örnek kabilinden olduğu da yine metindeki “*Bu önlemler ... içerebilir.*” ifadesinden anlaşılmaktadır.³⁵⁶ Madde metninde belirtilen örnekleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

- 1) Ekonomik ilişkilerin kesintiye uğratılması,
- 2) Demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılması,
- 3) Diplomatik ilişkilerin kesilmesi vb.

³⁵² Çelik, C.2, s.406.

³⁵³ Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.444.

³⁵⁴ Lütem, C.2, s.680.

³⁵⁵ Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri*, s.574.

³⁵⁶ Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.445.

Madde metninde belirtilen “çağrı” ifadesi emredici nitelik taşımaktadır ki, zorlama önlemi amacına ulaşabilsin.³⁵⁷ Uyuşmazlığın niteliği ve bu kapsamda alınan zorlama önlemlerinin yeterli olup olmayacağı göz önünde bulundurularak; Güvenlik Konseyi bu önlemlerden birinin, birkaçının veya tamamının uygulanması gerektiğine karar verebilmektedir.³⁵⁸

(3) Silahlı Kuvvet Kullanılmasını Gerektiren Önlemler(m.42)

Güvenlik Konseyi, 41. maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilmektedir. Söz konusu önlemler; ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilmektedir.(m.42)

Böyle bir önleme başvurma kararı alındığı takdirde üye devletlere düşen görevler nelerdir, nasıl hareket etmeleri gerekir sorusu akla gelebilmektedir. Bu sorunun cevabı da bize m.43/1’de şu şekilde verilmektedir; “*Birleşmiş Milletler’ in tüm üyeleri, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına katkıda bulunmak üzere, Güvenlik Konseyi’nin çağrısı ile özel anlaşma ya da anlaşmalar uyarınca, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli silahlı kuvvetleri ve geçit hakkını da içine almak üzere her türlü yardım ve kolaylığı Konsey’in hizmetine sunmayı yüklenirler.*” Bu anlaşma ya da anlaşmalarda, söz konusu kuvvetlerin sayısı, niteliği hazırlık derecesi ve genel mevkileri ile sağlanacak kolaylık ve yardımın niteliği belirlenmektedir. Anlaşmalar, Güvenlik Konseyi ile örgüt üyeleri arasında ya da Güvenlik Konseyi ile ülke grupları arasında yapılarak, imzalayan devletlerce; her birinin anayasası gereğince onaylanmaktadır. (m.43/2-3) Bu kapsamda, Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusundaki kararlarının yürütülmesi için gerekli önlemler, Birleşmiş Milletler’ in tüm üyeleri ya da bunlardan bazıları tarafından alınmaktadır. Ve bu kararlar, Birleşmiş Milletler üyeleri tarafından doğrudan doğruya ve üyesi bulundukları uluslararası kuruluşlar içindeki eylemleriyle yürütülmektedir.(m.48)

³⁵⁷ Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.445.

³⁵⁸ Alsan, *Devletler Hukuku Dersleri*, s.575-576.

Birleşmiş Milletler üyeleri, Güvenlik Konseyi'nin kararlaştırdığı önlemlerin yürütülmesinde birbirlerine karşılıklı yardımcı olmak için işbirliği yapmaktadır.(m.49)

BM üyesi olsun ya da olmasın, bir devletin Güvenlik Konseyi tarafından alınan önleyici ya da zorlayıcı önlem kararlarına uyması neticesinde yaşayabileceği ekonomik sorunların çözümü için; Güvenlik Konseyi'ne danışma hakkı bulunduğu da BM Şartı m.50'de düzenlenmektedir.

BM Şartı m.45'te de üyelerin, Birleşmiş Milletler' in ivedi askeri önlemler alabilmesini sağlayabilmek adına; birleşik uluslararası zorlayıcı önlemleri yürütmek için, derhal kullanılabilecek ulusal hava kuvveti birlikleri bulunduracakları hususu düzenlenmektedir. Bu birliklerin gücü ve hazırlık derecesi ile bunların birlikte hareketini düzenleyen planlar, yukarıda değinmiş olduğumuz özel anlaşmanın ya da anlaşmaların öngördüğü sınırlar içinde, Askeri Kurmay Komitesi'nin yardımı ile Güvenlik Konseyi'nce belirlenmektedir. Silahlı kuvvet kullanılması için planları, Askeri Kurmay Komitesi'nin yardımı ile Güvenlik Konseyi hazırlamaktadır.(m.46) Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinin Kurmay Başkanları'ndan ya da onların temsilcilerinden oluşan Askerî Kurmay Komitesinin görevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür³⁵⁹;

- 1) Uluslararası barış ve güvenliğin korunması,
- 2) Güvenlik Konseyi'nin buyruğu altına konulan kuvvetlerin kullanılması ve yönetilmesi,
- 3) Silahsızlanmanın düzenlenmesi ve muhtemel bir silahsızlanmanın gerçekleştirilmesi.(m.47/1)

Askeri Kurmay Komitesi, Güvenlik Konseyi'nin yetkisi altında Konsey'in emrine verilen tüm silahlı kuvvetlerin stratejik açıdan yönetilmesinden sorumlu bulunmaktadır. (m.47/3)

BM Şartı'nda öngörülen BM Kuvveti'nin kurulamamış olması, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olduğu, saldırıya uğradığı ya da bozulduğu durumlar için her bir olaya özgü Barış Gücü Birlikleri'nin kurulması ile aşılmaya çalışılmaktadır.³⁶⁰

Önceleri yalnız barışı koruma amacı ile kurulan BM Barış Gücü bugün artık; asker, polis ve sivil personelin olayların vuku bulduğu ülkeye yerleştirilmesi suretiyle çatışmaların durması ve yeniden başlamasının önüne geçilmesi amacı güden barışı koruma; çatışmaların durması ve yeniden başlamasının önüne geçilmesine ilaveten,

³⁵⁹Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.448.

³⁶⁰Pazarcı, C.3, s.219.

uyuşmazlık taraflarını diplomasi yolu ile görüşmeye çağırmayı ve uygun koşulları sağlayarak mümkün olduğu ölçüde barışçı çözüm yolu bulunmasını da içeren barışı kurma ve son olarak BM Şartı VII. Bölüm kapsamında, uluslararası barış ve güvenliğin tehlike altında olduğu, saldırıya uğradığı ya da bozulduğu durumlarda; BM Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanılması iznine ilişkin kararına istinaden silahlı müdahaleyi de içeren ve ilgili ülke rızasına gerek olmayan barışı kollama ve uygulama amacıyla kurulmaktadır.³⁶¹ Barışı koruma ve kurma amacı ile kurulan BM Barış Gücü'nün, görevini ifa edebilmesi için; görevin ifa edileceği devlet ile antlaşma yapılması ve ilgili devletin bu hususa izin vermesi gerekmektedir.³⁶²

BM Barış Gücü bu şekilde mütalaa edildikten sonra barışı koruma, kurma, kollama ve uygulama amacıyla oluşturulan bölgesel örgütlere de yer vermek gerekmektedir. Söz konusu husus BM Şartı m.52'de şu şekilde düzenlenmektedir; *“İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, bölgesel örgütler aracılığıyla uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olup, bölgesel anlaşma ya da kuruluşların varlığına engel değildir; yeter ki bu anlaşma ve kuruluşlar ve bu kuruluşların çalışmaları Birleşmiş Milletler' in Amaç ve İlkeleri ile bağdaşır olsun.”* Söz konusu antlaşmalara taraf olan ya da bölgesel örgütleri oluşturan Birleşmiş Milletler üyelerine, yerel uyuşmazlıklarını Güvenlik Konseyi'ne sunmadan önce, taraf olduğu antlaşmalar, bölgesel kuruluşlar aracılığıyla uyuşmazlıklarını, barışçı yollarla çözme hususunda çaba gösterme yükümlülüğü yüklenmektedir.(m.52/2) Güvenlik Konseyi'nin, bölgesel antlaşmalar uyarınca ya da bölgesel kuruluşlar tarafından uluslararası barış ve güvenliğin korunması için girişilen ya da tasarlanan tüm eylemlerden her an tam olarak haberli bulundurulması gerekmektedir.(m.54) Güvenlik Konseyi, gerekirse kendi yetkisi altında alınan zorlayıcı önlemlerin uygulanması için; bölgesel anlaşma ya da kuruluşlardan yararlanabilmektedir ve Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın bölgesel antlaşmalar uyarınca ya da bölgesel kuruluşlar tarafından hiçbir zorlama eylemine girişilememektedir.(m.531)

³⁶¹Pazarcı, C.3, s.221-222.

³⁶²Pazarcı, C.3, s.223.

c) Genel Kurul'un Yetkilerinin Geniştirilmesi ‘Barış İçin Birlik Kararı’

Yukarıda BM'nin yapısı, organları ve karar alma usulleri başlığı altında, Güvenlik Konseyi'nin herhangi bir uyuşmazlık ya da duruma ilişkin olarak BM Şartı'nın kendisine yüklediği görevleri yerine getirdiği sürece, Genel Kurul'un, Güvenlik Konseyi bunu kendisinden istemedikçe, uyuşmazlık ya da durum konusunda herhangi bir tavsiyede bulunamayacağı belirtilmiş olmakla birlikte; çoğu zaman Güvenlik Konseyi'nin veto yüzünden işleyemez duruma düşmesi sebebiyle Genel Kurul'un da yetkilerinin genişletilmesi yoluna gidilerek, *“Barış İçin Birlik Kararı”* kapsamında zorlama önlemlerine başvurma kararı alabileceği belirtilmektedir.³⁶³

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 377 (V) Sayılı ve 3 Kasım 1950 Tarihli *“Barış İçin Birleşme”* Kararı şu şekildedir³⁶⁴; *“Güvenlik Konseyi daimi üyeleri arasında oybirliği olmadığından dolayı, barışın tehdit edilmesi, barışın ihlali veya saldırı fiilinin mevcut görüldüğü herhangi bir durumda, milletlerarası barış ve güvenliği muhafaza etmek hususundaki asli sorumluluğunu yerine getiremezse, Genel Kurul milletlerarası barış ve güvenliği muhafaza etmek veya eski haline iade etmek için, barışın ihlali veya saldırı fiilinin mevcudiyeti durumunda, gerekirse, silahlı kuvvetlerin kullanılması da dahil, Üye Devletlere kolektif tedbirlerin alınması için uygun tavsiyeleri yapmak amacıyla derhal konuyu ele alacağını kararlaştırır. Eğer toplantı halinde değilse, Genel Kurulda konu ile ilgili talebin yapılmasından itibaren 24 saat içinde olağanüstü toplantı yapabilir. Böyle bir olağanüstü toplantı Güvenlik Konseyi tarafından, herhangi bir 7 üyenin (şimdi 9) oyu ile veya BM üyelerinin çoğunluğu tarafından talep edilirse yapılacaktır.”* Yine, söz konusu kararda; 14 üyeden müteşekkil olan bir Barış Gözlem Komisyonu'nun kurulacağı, bu Komisyon'un süregitmesi milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehlikeye düşürecek olan milletlerarası gerginliğin olduğu herhangi bir sahadaki durumu, gözlemleyebileceği ve rapor edebileceği belirtilmektedir. Güvenlik Konseyi'nin Şart'ın bu mesele hakkında kendisine verdiği görevleri icra edememesi halinde, Komisyon'un ülkesine gideceği devletin daveti veya rızası ile Genel Kurul veya Genel Kurul'un toplantı halinde olmadığı hallerde Geçici Komite' nin

³⁶³Meray, *Devletler Hukuku*, C.2, s.450, Jale Civelek, “Birleşmiş Milletler Teşkilatı Tarafından Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Zorlama Tedbirlerinin Alınması, Birleşmiş Milletler Kuvvetlerinin Kurulması ve Bu Kuvvetlerin Hukukî Dayanağı”, *MHB*, S.1-2, Yıl 10, 1990, s.26.

³⁶⁴Söz konusu kararın tamamı için bkz. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/377.pdf (çevrimiçi:05.06.2014)

Komisyonu kullanabileceği, Komisyonu kullanma kararlarının mevcut ve oy veren üyelerin 2/3 olumlu oyu ile alınacağı, Güvenlik Konseyi'nin de Şart' tan doğan yetkisine dayanarak Komisyonu kullanabileceği belirtilmektedir. Bu karar kapsamında; Ortak Tedbirler Komitesi kurularak, Genel Kurul'un siyasî, ekonomik ve askerî önlemler alabileceği belirtilmekte ve VII. Bölüm kapsamında alınan kararların tavsiye niteliğinde olduğu, Güvenlik Konseyi kararları gibi bağlayıcı özellik taşımadığı ancak; Genel Kurul üyelerinin sayısının giderek artması da göz önünde bulundurulduğunda bu kararların, oldukça etkili bir manevî müeyyide olduğu gözden uzak tutulmaması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁶⁵

2) Meşru Müdafaa

Kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağının ikinci istisnasını, meşru müdafaa oluşturmaktadır. Uluslararası hukukun en tartışmalı konularından birini teşkil eden meşru müdafaa hakkı, Romalı hukukçular tarafından; "kuvvetin kuvvetle uzaklaştırılmasına bütün kanunlar ve hukuk düzenleri izin verir" şeklinde ifade edilmiştir.³⁶⁶ Ulusal hukuk sistemlerinde meşru müdafaa hakkı; bireylerin kendisine ya da üçüncü bir şahsa yönelik ağır ve haksız bir saldırıdan kaynaklanan tehlikeyi uzaklaştırmak amacıyla saldırıyı, haksız fiil ile orantılı şekilde def etme imkanı olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası hukukta ise, meşru müdafaa; bir devlet tarafından, diğer bir devlete karşı; uluslararası hukuka aykırı olarak kuvvet kullanımı içeren bir fiil neticesinde, bu fiile maruz kalan devletin ani ve doğal bir şekilde kuvvet kullanarak karşılık vermesi olarak tanımlanmaktadır³⁶⁷ ve gerekli şartları ihtiva eden meşru müdafaa fiilinin kuvvet kullanma yasağının istisnası olduğu uluslararası hukukta da kabul edilmektedir.³⁶⁸ Meşru müdafaa ve zararlar karşılık farkına değinmek kavramı daha net ortaya koymamızı sağlayacaktır. Zararlar karşılık yoluna her türlü çıkar ihlaline karşı başvurulabilirken, meşru müdafaaya, haksız bir saldırı söz konusu olduğunda başvurulabileceği belirtilmektedir. Zararlar karşılığın, bir nevi meşru müdafaanın daraltılmış hali olduğu söylenebilmektedir. Zararlar karşılık yoluna başvuran devletin

³⁶⁵ Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, s.52-53.

³⁶⁶ Ögüt, s.162.

³⁶⁷ Pazarcı, C.4, s.116.

³⁶⁸ Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, s.57.

fiillerinin kuvvet kullanma ve kullanma tehdidi içermemesi gerekmele birlikte; meşru müdafaada kuvvet kullanımı ve kullanma tehdidi içirme esastır.³⁶⁹ Zararla karşılıkta amaç diğer devleti cezalandırma iken, meşru müdafaada amaç, savunmadır. Zararla karşılıkta, fiiller arasında zamansal açıdan yakınlık aranmazken, meşru müdafaada zamansal yakınlık göz önünde bulundurulmaktadır.³⁷⁰ Yine, zararlar karşılık yoluna başvurulabilmesi için zarar gören devletin zarar düzeltme isteminin kabul edilmemesi gerekirken, meşru müdafaa için böyle bir şart bulunmamaktadır.

Meşru müdafaa hakkı BM Şartı m.51’de şu şekilde düzenlenmektedir; *“Bu Antlaşma’nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi’ne bildirilir ve Konsey’in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”* Söz konusu madde metnine göre meşru müdafaa fiili ile ilgili şunlar söylenebilmektedir³⁷¹;

- 1) Meşru müdafaa doğal bir haktır,
- 2) Bir saldırı³⁷² söz konusu olmalıdır,

³⁶⁹ Doğan, s.163-164.

³⁷⁰ Altınar, s.24.

³⁷¹ Aksar, s.108, Kırılcım Turanlı Yücel, *Barış Hakkı ve Hayata Geçirilmesi*, XII Levha Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2012, s.185.

³⁷² Bu hususta; doktrinde, hakkın kötüye kullanımının önüne geçilmesi gayesiyle, meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için sadece silahlı saldırının mevcut olması gerektiğini öne sürenler olduğu gibi; bazı görüşler(mesela; Doğan); meşru müdafaa hakkının yalnız silahlı saldırılara karşı değil, başka güç kullanımlarına karşı da makul ölçüde önlemler alınmasını içerdiği, aksine bir yorumun BM Şartı’nı anlamsız hale getireceği ve uluslararası ilişkilerin daha içinden çıkılmaz bir hale geleceği görüşünü taşımaktadır. Kanaatimizce de; her ne kadar silahlı saldırı haricindeki diğer güç kullanımları için de meşru müdafaa hakkının tanınması hakkın kötüye kullanımına sebebiyet verme potansiyeli barındırır da; meşru müdafaa fiilinin yalnız silahlı saldırı fiili ile sınırlandırılması, devletlerin kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağı kapsamında klasik savaşa varmayan zorlama yollarına başvurmalarının uluslararası hukukta meşru görülmediği ve Güvenlik Konseyi’nin de çoğu zaman veto yüzünden görevini yapamaz hale geldiği düşünüldüğünde saldırıya maruz kalan devletleri savunmasız duruma düşüreceğinden; saldırı fiilini sadece silahlı saldırı olarak değil, diğer güç kullanma biçimlerini de içine alacak şekilde biraz daha geniş yorumlamak gerekmektedir. Ancak; silahlı saldırı haricindeki kuvvet kullanımları söz konusu olduğunda; bu kuvvet kullanımına mütakabil bir şekilde meşru müdafaada bulunulması gerekmektedir. Aksi bir düşünce; meşru müdafaa fiilini amacından oldukça uzaklaştırabilir.

3) Meşru müdafaa hakkının bireysel ve kolektif şekilde kullanılabilmesi mümkündür,

4) Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya kadar bu hakkın kullanımına devam edilebilmektedir,

5) Meşru müdafaa fiiline başvuran devletin, almış olduğu önlemleri bir an önce GK' ya bildirmesi gerekmektedir,

6) Alınan önlemler orantılı ve ölçülü olmak zorundadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, saldırı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ve 1974 Tarihli Kararı'nda; saldırı, bir devletin diğer bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler Şartı ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Yine söz konusu kararda, bir devletin Birleşmiş Milletler antlaşması'na aykırı şekilde ilk defa silahlı kuvvet kullanması, bir saldırı fiilinin varlığına karine teşkil etmekte ve ikinci devletin fiili de bu kapsamda meşru müdafaa fiili olarak kabul edilmektedir.³⁷³

Kararın 3.maddesinde, savaş ilan edilmiş olsun olmasın, aşağıdaki fiillerin herhangi bir saldırı fiili niteliği taşıyacağı, tahdidi olmayan bir biçimde sayılmaktadır;

“1) Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir Devletin ülkesinin veya bir bölümünün ilhakı;

2) Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir Devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir Devletin diğer bir Devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması;

3) Bir Devletin liman veya kıyılarının diğer bir Devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması;

4) Bir Devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir Devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması;

5) Bir Devletin başka bir Devlette sonuncusuyla yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde

³⁷³Pazarcı, C.4, s.118, Umut Kedikli, *BM Antlaşması'nda Meşru Müdafaa Hakkı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s.14.

kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi;

6) Ülkesini başka bir Devletin emrine veren bir Devletin, ülkesinin o Devlet tarafından üçüncü bir Devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi;

7) Bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına diğer bir Devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması.”

Saldırı fiili bu şekilde tanımlandıktan sonra; ‘‘Pek yakın ve muhtemel bir silahlı saldırı fiilinin mevcudiyeti meşru müdafaa fiilinde bulunmaya imkan tanımakta mıdır?’’ sorusu akla gelebilmektedir. Bu soruya doktrinde, iki farklı görüş tarafından verilen cevaplar şu şekildedir; birinci görüş, meşru müdafaa fiilinin geniş yorumlanması gerektiğini ve başka bir yol kalmadığı takdirde; bu durumda meşru müdafaa fiiline başvurulabileceğini belirtirken, ikinci görüş; meşru müdafaa fiilinin kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunma yasağının istisnasını teşkil ettiğinden bahisle dar yorumlanması gerektiği ve ancak; fiili bir saldırının meşru müdafaaya imkan tanıdığı görüşünü taşımaktadır.³⁷⁴

Saldırı kavramı tanımlandıktan sonra, uluslararası hukuka uygun bir meşru müdafaadan bahsedebilmek için diğer şartları incelemek gerekmektedir. Meşru müdafaa fiilinden bahsedebilmek için ikinci şart olan gereklilik, kuvvete başvurmadan başka yolun kalmamasıdır. Barışçı çözüm yolları yetersiz kaldığı ya da bu önlemlere başvurulmasının sonuçsuz kaldığı anlaşılınca kadar, kuvvet kullanımı gerekli görülmemeli ve başka şekilde davranma seçeneği bulunmadığı takdirde sıcak bir tehdit durumunda bu yola başvurulmalıdır.³⁷⁵ Üçüncü şart olan orantılılık, saldırı fiilini ika eden devleti tamamen yok etme gibi bir amacın güdülmemesi, birebir aynı şekilde karşılık verilmesi değil ancak; saldırı fiili ile orantılı bir şekilde meşru müdafaada bulunulması gerektiğidir.³⁷⁶ Hukuka uygun bir meşru müdafaa fiilinden söz edebilmek için gerekli olan bir başka şartta; saldırı fiili ile meşru müdafaa arasında zaman yönünden bir kopukluk olmaması gerektiğidir. Ancak; devletlerin karar alma

³⁷⁴Pazarcı, C.4, s.117, Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı* s.59-60, Aksar, s.108.

³⁷⁵Berdal Aral, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*, Siyasal Kitabevi, Kırıkkale, 1999, s.26-27.

³⁷⁶Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, s.60-61, Özhan Hancılar, ‘‘Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı’’, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s.54.

mekanizması düşünülduğünde bireyler gibi ani kararlar alabilme yeteneğini bulunmadığından, zamansal kopukluk değerlendirilirken; bu durumun göz önünde tutulması gerekmektedir. Devletlerin karar alma süreci; birkaç saat sürebileceği gibi, birkaç gün hatta coğrafi uzaklık, barışçı yolların denenmesinin sonuçlarının beklenmesi gibi sebeplerle birkaç ayda olabilmektedir. Dolayısıyla; söz konusu durumlarda zamansal kopukluğun olmadığından bahsedilmektedir.³⁷⁷

Meşru müdafaa fiilinin şartları bu şekilde mütalaa edilmekle birlikte; silahlı saldırı fiiline maruz kalan ve meşru müdafaa hakkını kullanabileceğine hükmeden devlet, tek başına bu hakkını kullanabileceği gibi, diğer devletlere yardım çağrısında bulunarak kolektif meşru müdafaa hakkını da kullanabilmektedir. Bazen de, BM Güvenlik Konseyi'nin bazı devletlere yetki vermesi ile de kolektif meşru müdafaa hakkının kullanıldığı görülmektedir.³⁷⁸ Her halükarda, meşru müdafaa yoluna başvuran devletin, bu kapsamda almış olduğu önlemleri vakit kaybetmeden Güvenlik Konseyi'ne bildirmesi ve Güvenlik Konseyi'nin bu konuda alacağı kararlara uyması gerekmektedir.³⁷⁹

D) Güvenlik Konseyi Kararları

Burada, Güvenlik Konseyi'nin zorlama yollarının uygulanmasına yönelik ilk kararı olması hasebiyle Kore Olayı ve Güvenlik Konseyi'nin zorlama yollarına yönelik başarılı bir şekilde karar alarak, uygulamaya koyduğu Körfez Olayı üzerinde durulacaktır.

a) Kore Olayı

BM'nin, bir saldırı fiili neticesinde barışın bozulduğuna karar verdiği, bu kapsamda alınacak karar ve takip edilecek usulü belirlediği Kore Olayı, BM'nin nasıl

³⁷⁷ Aral, s.28.

³⁷⁸ Pazarcı, C.4, s.120.

³⁷⁹ Aksar, s.114-115, Pazarcı, C.4, s.121, Ece Göztepe, "Amerika'nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da 'Haklı Savaş'ın Haksızlığı Üzerine", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.59, S.3, 2004, s.83.

harekete geçeceğini göstermesi ve bu kapsamda örnek teşkil eden bir karar olması hasebiyle önem arz etmektedir.³⁸⁰

(1) Kore Olayının Mahiyeti

Japonya'nın 2. Dünya Savaşı'nı kaybetmiş olmasının akabinde; hakimiyeti altında bulunan Kore'nin güney kısmı Amerika, kuzey kısmı ise; Rusya tarafından Kore'nin nihai durumu belirlenene kadar işgal altına alınmıştır. Kore'nin bağımsızlığını sağlama gayesiyle; Amerika ve Rusya devletlerinin temsilcilerinden oluşan bir komisyon iki sene bu hususta çalışmış ancak; komisyonun başarısız olması üzerine, Amerika dört devlet temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulmasını teklif etmişse de; Rusya bunu kabul etmemiş ve her iki devlet de işgal altına aldıkları yerde kendi yönetim tarzlarını uygulamaya koymuşlardır. Amerika, Kore Olayı' nı BM'ye taşımış ve geçici Kore Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon, Amerika işgalinde olan yerlerde incelemelerde bulunmuşsa da, Rusya'nın işgali altındaki yerlerde incelemede bulunamamıştır. Komisyon, incelemeleri neticesinde; Güney Kore'de kurulmuş olan hükümetin meşruiyetini tespit etmiş ve Amerika'da Kore Cumhuriyeti'ni tanıyarak, Güney Kore'yi terk etmiştir. Komisyon Kuzey Kore'de inceleme yapamadığından, Rusya'nın burayı terk edip etmediği hususunu inceleyememiştir. Kuzey Kore'de yeni bir hükümet kurularak, Rusya tarafından tanınmış ve Kore, Kuzey ve Güney Kore olmak üzere iki devlete ayrılmıştır. Her iki devlet de Kore'yi tek bir devlet altında birleştirme gayesi taşımaktadır. Ve Amerika'nın Güney Kore'yi terk etmesi üzerine; Kuzey Kore askerî güçleri, iki devlet arasındaki sınırı aşarak, Güney Kore'ye geçmiş ve uyuşmazlık vuku bulmuştur.³⁸¹

(2) Güvenlik Konseyi'nin Uluslararası Barışın Bozulduğunun Tespiti ve Tavsiye Kararı

Yukarıda değinilmiş olan saldırıdan haberdar olan Amerika, BM Genel Sekreteri'nden Güvenlik Konseyi'ni acilen toplantıya çağırmasını talep etmiş, Kore

³⁸⁰ Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.390.

³⁸¹ Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.390-391.

Komisyonu tarafında hazırlanan rapor ve diğer kaynaklardan edinilen haber ve kaynaklarda göz önünde tutularak; Kuzey Kore askerleri kuvvetlerinin tecavüze geçtiklerine ve bu durumun gerek Genel Kurul kararlarına gerekse BM Şartı'na aykırı olduğu ve barışın yeniden tesisi gayesiyle Güvenlik Konseyi'nin gereken tedbirleri alması gerektiği göz önünde tutularak,³⁸² bir çekimser oya karşılık, dokuz olumlu oy ile aşağıdaki karar alınmıştır;

“82(1950) 25 Haziran 1950 Tarihli Karar”³⁸³

Güvenlik Konseyi,

Genel Kurul’un 21 Ekim 1949 günü aldığı 293(IV) Sayılı kararda, Kore Cumhuriyeti Hükümeti’nin, Kore’nin Kore halkının büyük çoğunluğunun yaşadığı ve Birleşmiş Milletler Kore Geçici Komisyonu’nun gözlem ve danışmalarda bulunabildiği kesiminde, fiili kontrole ve ulusal yetkiye sahip olduğunu ve orada Geçici Komisyonca gözlemlendiği üzere seçmenlerin özgür iradesinin geçerli oyunu belirleyen seçimlere dayalı Kore’deki tek hükümeti oluşturduğunu gösteren bulguları anımsatarak;

Genel Kurulca, 12 Aralık 1948 günlü 195(III) sayılı ve 21 Ekim 1949 günlü 293(IV) Sayılı kararlarında, Kore’nin tam bağımsızlığı ve birliğini sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletlerin gerçekleştirmek istediği hedeflere aykırı davranışlardan Üye Devletlerin kaçınmaması durumunda ortaya çıkabilecek gelişmelerden duyulan ciddi kaygı ve Kore’deki Birleşmiş Milletler Komisyonunun raporunda Kore Cumhuriyetinin ve Kore halkının güvenliğini ve huzurunu tehdit edici ve açıkça askeri çatışmaya dönüşebilecek olan durumdan duyulan kaygıyı göz önünde tutarak;

Kuzey Kore kuvvetlerinin Kore Cumhuriyetine silahlı saldırısını ciddi kaygıyla not ederek,

Bu davranışın barışı bozduğuna karar verir; ve

I

Gecikmeksizin düşmanlıklara son verilmesi çağrısında bulunur;

Kuzey Kore makamlarını, birliklerini hemen 38. Paralele³⁸⁴ çekmeye çağırır;

II

³⁸² Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.391.

³⁸³ Mehmet Akif Kütükcü-Selcen Erdal, *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları(1946-1965)*, C.1, Mimoza Yayınları, 2011, Konya, s.119-120.

³⁸⁴ Kuzey Kore ve Güney Kore arasında belirlenen sınır.

Birleşmiş Milletler Kore Komisyonundan ister:

(a)Durumla ilgili üzerinde etraflıca düşünülmüş tavsiyelerini gecikmeksizin bildirmesini;

(b)Kuzey Kore kuvvetlerinin 38. paralele çekilmesini gözlemlemeyi;

(c)Bu kararın yerine getirilmesinden Güvenlik Konseyine bilgi vermesini;

III

Bütün Üye Devletleri, bu kararın uygulanmasında Birleşmiş Milletlere her türlü yardımı yapmaya ve Kuzey Kore makamlarına yardım etmekten kaçınmaya çağırır.”

(3) Güvenlik Konseyi’nin Askerî Tedbirlere İhtiyaç Gösteren Kararı

25 Haziran 1950 tarihli ve 82 sayılı karara rağmen; Kore Komisyonu tarafından hazırlanan rapora göre, Kuzey Kore’nin askerî kuvvetlerini geri çekmediği ve çekmeyeceği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine; Güvenlik Konseyi yeniden toplanarak, durumu tekrar görüşmüş³⁸⁵ ve toplantıda bir olumsuz oya karşılık yedi olumlu oy ile aşağıdaki karar kabul edilmiştir;

“83(1950) 27 Haziran 1950 Tarihli Karar”³⁸⁶

Güvenlik Konseyi,

Kuzey Kore kuvvetleri tarafından Güney Kore Cumhuriyetine karşı girişilen silahlı saldırının barışı bozmuş olduğunu saptayarak,

Düşmanlıklara derhal son verilmesi çağrısında bulunarak,

Kuzey Kore makamlarını, silahlı kuvvetlerini gecikmeksizin 38. paralele çekmeye çağırarak,

Birleşmiş Milletler Kore Komisyonunun, Kuzey Kore makamlarının düşmanlıklara son vermediği gibi askeri kuvvetlerini 38. paralele de çekmemiş olduğu ve uluslararası barış ve güvenliği yeniden kurmak için acil askerî önlemlere gereksinim duyulduğu raporunu not ederek,

Barış ve güvenliğin sağlanması için Birleşmiş Milletlerin etkin ve acil önlemler alması konusunda Kore Cumhuriyeti’nin çağrısını not ederek,

³⁸⁵ Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.392.

³⁸⁶ Kütükçü-Erdal, s.120-121.

Birleşmiş Milletler Üyelerinin, silahlı saldırıyı püskürtmek ve bölgede uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla, Kore Cumhuriyetine gerekli yardımı yapmalarını öğütler.”

(4) Güvenlik Konseyi’nin Silahlı Kuvvetlerin Komutası ile İlgili Kararı

BM Örgütü’nün kararı ile Güney Kore’ye yardım edecek, çeşitli üye devletlere ait kuvvetler harekete geçtiğinden, bu kuvvetlerin sevk ve idaresi ile alakalı karar alınma ihtiyacı hissedilmiş ve bu hususta aşağıdaki karar alınmıştır³⁸⁷;

“84(1950) 7 Temmuz 1950 Tarihli Karar

Güvenlik Konseyi, Kuzey Kore askerleri tarafından Kore Cumhuriyeti’ne yapılan silahlı saldırının barışın ihlali olduğunu belirleyerek,

Birleşmiş Milletler Üyelerine, Kore Cumhuriyeti’ne, silahlı saldırıyı püskürtmesi ve bu bölgede uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesi için gerekli olabilecek yardımı yapmayı tavsiye ederek,

1.Birleşmiş Milletler hükümetleri ve halkları tarafından, Konseyin, Kore Cumhuriyeti’ne yapılan saldırıya karşı konulması ve böylece bu bölgede uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesi için gerekli olabilecek yardımın yapılmasıyla ilgili olarak 25 ve 27 Haziran 1950 tarihinde kabul ettiği 82(1950) ve 83(1950) Sayılı kararları için verilen hızlı ve güçlü desteği takdirle karşılar;

2.Birleşmiş Milletler Üyelerinin Kore Cumhuriyeti için Birleşmiş Milletlere yardım teklifi gönderdiğini belirtir;

3.Güvenlik Konseyinin yukarıdaki kararları çerçevesinde askeri kuvvetler ve diğer yardımları sağlayan bütün üyelere, bu kuvvetler ve yardımlarını Amerika Birleşik Devletleri tarafından atanan birleşik komutanın emrine vermeyi tavsiye eder;

4.Birleşik Devletlerden bu kuvvetlerin komutanını atamasını talep eder;

5.Birleşik Komutanlığa kendi takdirine bağlı olarak, Kuzey Kore silahlı kuvvetlerine karşı operasyonlar sırasında, operasyona katılan devletlerle Birleşmiş Milletler bayrağıyla aynı zamanda kendi bayrağını kullanma yetkisini verir;

6.Birleşik Devletler’ den, birleşik komuta altında gerçekleştirilen operasyonlar hakkında Güvenlik Konseyine ilerleme raporları vermesini talep eder.”

³⁸⁷ Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.394.

(5) Değerlendirme

Kore'deki olaylar ve olayların neticesinde BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlarda, Kuzey Kore'nin saldırı fiili ile sulhu bozduğu açıkça belirtilmiştir. Bu durum karşısında, BM üyelerine Güney Kore'ye saldırıyı sonlandırmak adına yardım etme ve gerekli tedbirleri alma görevi düşmüştür. Bu kapsamda BM Güvenlik Konseyi üzerine düşen yükümlülükleri Şart kapsamında yerine getirmiştir. Ancak; Kore'deki saldırı olayı ile ilgili Güvenlik Konseyi kararlarını Rusya'nın ve bazı devletlerin kabul etmemesi gibi durumlar, BM üyeleri arasında tam bir fikir ve hareket birliği olmadığını göstermekteyse de, çoğunluk bu kararları destekleyeceklerini bildirmiştir. Bu sebeple de, Kore Olayı hem bir saldırının def'i ve o bölgede barış ve güvenliğin yeniden tesisi bakımından hem de BM Örgütü'nün akıbeti açısından büyük önem arz etmesi itibariyle oldukça önemlidir.³⁸⁸

b) Körfez Olayı

BM kuruluşundan beri, Rusya, Çin, Amerika gibi devletlerin veto hakları kullanmaları sebebiyle, BM'nin amaç ve ilkelerinin ihlaline yönelik birçok olaya seyirci kalmıştır. Ancak; Körfez Olayı neticesinde sürekli üyelerden hiç birisi veto yetkisini kullanmamıştır. Ve söz konusu olay, BM'nin başarılı bir şekilde karar aldığı ve kararı uyguladığı bir olay olması hasebiyle önem teşkil etmektedir.³⁸⁹

(1) Körfez Olayının Mahiyeti

Irak Kuveyt'i 1 Ağustos 1990'da işgal etmiştir. Söz konusu işgalini, Kuveyt'teki hükümet tarafından davet edildiği ve Kuveyt'in tarihsel açıdan ülkesinin bir parçası olduğu iddialarına dayandırmıştır. Ancak; bu gerekçelerin hukuki bakımdan haklı bir gerekçe olduğu söylenemez. Irak'ın Ortadoğu'nun tek gücü olma hedefi ve petrol rezervlerinin önemli bir kısmını elde ederek, petrol fiyatlarını tek başına belirleme niyeti

³⁸⁸ Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, C.2, s.398.

³⁸⁹ Bozkurt, s.97.

bu işgalin asıl sebebini teşkil etmektedir. Batılı devletlerin de, Irak’a silah yardımıyla bulunmaları bu işgalin nedenleri arasında gösterilmektedir.³⁹⁰

(2) Güvenlik Konseyi Kararları

Körfez Olayı üzerine 2 Ağustos 1990 günü toplanan Güvenlik Konseyi’nin, on dört üyenin kabul oyu ile aldığı ve Irak’ın Kuveyt’i işgalinin uluslararası barış ve güvenliği bozduğunu belirlediği 660 sayılı kararı aşağıdaki şekildedir;

“660(1990) 2 Ağustos 1990 Tarihli Karar³⁹¹

Güvenlik Konseyi,

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak’ın askerî güçleri tarafından Kuveyt’e saldırı üzerine alarm verir,

Kuveyt’in Irak tarafından işgalini uluslararası barış ve güvenliğin ihlalinin varlığı olarak belirler,

Birleşmiş Milletler Şartı’nın 39. ve 40. maddelerine göre hareket eder,

1. Irak’ın Kuveyt’i işgalini kınar;

2. Irak’ın derhal geri çekilmesini ve askeri kuvvetlerini kayıtsız şartsız 1 Ağustos 1990’daki duruma getirmesi talep eder,

3. Irak ve Kuveyt’i derhal uyuşmazlıklarını çözüm için yoğun müzakerelere başlamaya ve özellikle Arap Devletleri Birliği’ndekileri bu konudaki bütün çabaları desteklemeye çağırır;

4. Bu karar ile uyulmasını sağlamak üzere ilerideki aşamalar için gerekli olduğunda tekrar toplanmaya karar verir. ”

Bu karar sonrasında, Irak’ın Kuveyt’ten geri çekilmesi yönündeki emredici talebi dikkate almaması üzerine; Güvenlik Konseyi 661 sayılı kararı çıkartmış ve Irak’a Kuveyt’ten çekilinceye kadar ekonomik ambargo uygulanmasına karar vermiştir. 13 üye devletin kabul oyu ile alınan 661 sayılı karar şu şekildedir;

“661(1990) 6 Ağustos 1990 Tarihli Karar

³⁹⁰ Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, s.91-95.

³⁹¹ 660(1990) 2 Ağustos 1990 Tarihli BM GK Kararı, <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1990.shtml>. (çevrimiçi:04.06.2014)

Güvenlik Konseyi,

2 Ağustos 1990 tarihli 660 sayılı kararını tekrar eder,

Bu kararın uygulanmaması ve Irak'ın Kuveyt istilasının sürmesi ile daha fazla insanın yaşamını kaybetmesi ve maddi yıkımlar derin endişe vericidir,

Meşru Kuveyt Hükümeti'nin 660 sayılı karara uymak için istekli olduğunun ifade edildiğini belirtir,

Uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülebilmesi için sorumluluğun Birleşmiş Milletler Şartı'nda olduğunu hatırlatır,

Şart'ın 51. maddesine göre; Kuveyt'in Irak'a karşı askerî güçlerin cevap vermek için bireysel ya da kolektif doğal meşru müdafaa hakkının olduğunu onaylar,

Şart'ın VII. Bölümü'ne göre hareket eder³⁹²,

1)Irak'ın 660 sayılı kararın 2. paragrafına uymakta oldukça başarısız olduğuna ve meşru Kuveyt Hükümeti'nin yetkilerini gasp ettiğine karar verir,

2)Irak'ın 660 sayılı kararın 2.paragrafına uymasını ve Kuveyt'in, eski yönetimini yeniden kazanmasını sağlamak için aşağıdaki önlemleri karara bağlar,

3)Bütün devletlerin şunları önleyeceklerine karar verir,

a)Ülkelerine bu karar tarihinden itibaren Irak ve Kuveyt menşeli bütün malların ithalini,

b)Ülkelerine kendi vatandaşları veya Irak vatandaşları tarafından Irak veya Kuveyt kaynaklı mal ve ürünlerin ithali ve naklini; vatandaşları ve bayrağını taşıyan gemileri tarafından yapılacak Irak ve Kuveyt kaynaklı mal ve ürünlerin ticaretini ve bu tarihten itibaren bu tür faaliyet ve alışverişlere ilişkin Irak'a ve Kuveyt'e her türlü para transferini,

c)Ülkelerinden vatandaşlarınca bayrağını taşıyan gemiler kullanılarak tıbbi, insani ihtiyaçlar ve gıda dışında kendi ülkelerinde üretilmiş olsun olmasın, Irak ve Kuveyt'e her türlü mal ve ürün satış ve teminini.

4)Bütün devletlere, Irak yönetimine, Kuveyt ile ilgili ticari, sınai, siyasi her türlü faaliyetin gerçekleşmesine fırsat tanınamalarına, vatandaşların ülkelerine veya ülkelerinden dışarıya herhangi bir paranın, finansal veya ekonomik kaynağın, tıbbi, insani amaçlar veya gıda alımı için kullanılacak olması dışında, naklini engellemelerine karar verir,

³⁹²661(1990) 6 Ağustos 1990 Tarihli BM GK Kararı
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/661\(1990\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/661(1990)) (çevrimiçi:04.06.2014)

5) Birleşmiş Milletlere üye olamayanlar da dahil, bütün devletleri bu kararın çıktığı tarihten önce akdettikleri veya yürürlüğe giren her türlü sözleşmeyi geçersiz kılarak bu kararın önlemlerine uygun davranmaya çağırır,

6) Güvenlik Konseyi'nin prosedürüne uygun, 28.maddeye uyumlu şekilde, bütün Konsey üyelerinden oluşacak bir Güvenlik Konseyi Komitesi'ni aşağıdaki konuları ele alarak araştırma ve yorumlarıyla birlikte rapor etmesi için oluşturmaya karar verir,

a) Kararın gereklerinin yerine getirilmesine ilişkin raporlar düzenleyerek Genel Sekreter'e sunmak,

b) Bütün devletlerin kararda gösterilen önlemlere uymalarına ilişkin bilgi ve hareketlerini araştırmak.

7) Bütün devletleri Komitenin görevlerini yerine getirmesi için birlikte hareket etmeye ve Komiteyi bu kararlara uyulması konusunda bilgilendirmeye çağırır,

8) Genel Sekreterin Komiteye bütün gerekli yardımları sağlamasını ve Sekreterliğin gerekli görüşmeleri, amaç doğrultusunda yapmasını rica eder,

9) 4.paragrafa uyulmaması halinde bu karardaki hiçbir şeyin Kuveyt'in meşru yönetimine yardım edilmesini engellemeyeceğine karar vererek, bütün devletleri;

a) Kuveyt'in meşru yönetim ve kuruluşlarının yararlarına uygun tedbirleri almaya;

b) Saldırgan kuvvetin kuracağı hiçbir rejimi tanımamaya çağırır.

10) Genel Sekreter'in ilki 30 gün içinde olmak üzere, alınmış kararlara uyulması sürecini Konseye rapor etmesini rica eder,

11) Irak'ın işgalini ve buna son verme yolundaki çabalara devam edilmesini gündemde tutmayı karara bağlar.³⁹³

Irak, bu karara rağmen 8 Ağustos 1990'da Kuveyt'i tamamen ilhak ettiğini tüm dünyaya duyurmuş ve 28 Ağustos 1990'da da Kuveyt'in 19. İli olduğunu tek taraflı bir karar ile bildirmiştir. Bu durum üzerine; BM bunu tanımadığı belirterek, 9 Ağustos 1990 tarihinde oybirliğiyle 662 sayılı aşağıdaki kararı almıştır;³⁹⁴

“662(1990) 9 Ağustos 1990 Tarihli Karar

Güvenlik Konseyi,

³⁹³ 661(1990) 6 Ağustos 1990 Tarihli BM GK Kararı
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/661\(1990\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/661(1990)) (çevrimiçi:04.06.2014),
Bozkurt, Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı, s.103-104.

³⁹⁴ Bozkurt, Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı, s.106.

660(1990) 2 Ağustos 1990 ve 661(1990) 6 Ağustos 1990 tarihli kararlarını hatırlatır,

Irak tarafından Kuveyt ile “kapsamlı ve daimi birleşme” ilanının ciddi bir alarm olduğunu belirtir,

Tekrar, Irak’ın derhal geri çekilmesini ve askeri kuvvetlerini kayıtsız şartsız 1 Ağustos 1990’daki duruma getirmesi talep eder,

Kuveyt’i bölgesel bütünlüğüne, bağımsızlığına ve egemenliğine kavuşturmaya ve Kuveyt’in Irak tarafından yapılan işgalini sonlandırmaya karar verir,

*Meşru Kuveyt Hükümeti’ni yetkisine kavuşturmaya da karar verir*³⁹⁵,

1)Irak’ın Kuveyt’i ilhakının hiçbir şekilde ve hiçbir bahaneyle hukuki geçerliliği olmadığını, yok ve batıl sayıldığını karara bağlar,

2)Bütün devletleri, uluslararası örgütleri ve özel kuruluşları bu ilhakı tanımamaya ve ilhakın dolaylı tanınması anlamına gelebilecek her türlü hareket ve ilişkiden kaçınmaya çağırır,

3)Irak’ın Kuveyt’i ilhakına ilişkin karar ve hareketlerini ilga etmesini ister,

4)Bu amaçlarla saldırıya son vermeye yönelik çabalarını sürdürmeye karar verir.”³⁹⁶

Bu kararlara ilaveten, Güvenlik Konseyi’nin Körfez Olayı ile ilgili olarak 25 Ağustos 1990 tarihinde, on üç kabul ve 2 çekimser oy ile bundan önceki kararlara uyulmasını yinelediği 665 sayılı aşağıdaki şekildedir³⁹⁷;

“Güvenlik Konseyi,

...

1)Güvenlik Konseyinin yetkisi altında gerekebilecek özel durumlarda, gerekli tedbirleri almak üzere deniz kuvvetlerini bölgeye göndermekte olan, Kuveyt’in meşru yönetimiyle birlikte hareket eden üye devletleri, bölgeye veya bölgeden deniz yoluyla taşınan yüklerinin bu tür taşımaların rotalarının 661 sayılı kararın gereklerine uygunluğunu denetlemeye çağırır,

³⁹⁵ 662(1990) 9 Ağustos 1990 Tarihli BM GK Kararı
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/661\(1990\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/661(1990)) (çevrimiçi:04.06.2014)

³⁹⁶ 662(1990) 9 Ağustos 1990 Tarihli BM GK Kararı
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/661\(1990\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/661(1990)) (çevrimiçi:04.06.2014),

Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, s.106.

³⁹⁷ Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, s.108-109.

2)Üye devletleri yukarıdaki 1. paragrafla uyumlu şekilde alacakları politik ve diplomatik önlemlerle 661 sayılı karara uyulmasını sağlamak üzere birlikte hareket etmeye davet eder,

3)Bütün devletlerden 1. Paragrafta gösterilen şekildeki benzer yardımlarla BM Şartı'na uygun davranmalarını rica eder,

4)Devletlerin bu kararın yukarıdaki paragraflarını gerçekleştirmek için tahsis edilen Askerî Personel Komitesine, Genel Sekretere danıştıktan sonra raporlarını Güvenlik Konseyi'ne sunan ve Konseyin 661 sayılı kararıyla bu karara uyulmasını zorlamak için kurulan Komiteyle hareketlerini koordine etmelerini rica eder,

5)Sorunu aktif olarak ele alma kararını sürdüreceğini de belirtir.”

Kara ve deniz ablukasına alınan Irak, 25 Eylül 1990 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin on dört olumlu ve bir olumsuz oyla almış olduğu 670 sayılı³⁹⁸ karar ile hava ablukasına altına alınmış ve GK bu kararda bundan önceki kararlarını tekrarlamıştır.³⁹⁹

1 Ağustos 1990'dan önceki sınırlara dönülmesini temin amacı ile şimdiye kadar bu olay ile ilgili alınmış olunan Güvenlik Konseyi kararları; ambargo, abluka gibi müeyyideler olmasına rağmen, savaşı öngörmemiştir. Söz konusu barışçı çözüm yollarının etkili olmaması ve daha önceki kararlara Irak'ın uymamış olması üzerine Güvenlik Konseyi, 29 Kasım 1990 tarihinde on iki olumlu, iki olumsuz ve bir çekimser oy ile daha önceki kararlarını tekrarladığı 678 sayılı kararını almıştır.⁴⁰⁰ Söz konusu karar şu şekildedir⁴⁰¹;

“678(1990) 29 Kasım 1990 Tarihli Karar

Güvenlik Konseyi,

...

1)Irak'tan 660 sayılı ve diğer ilgili kararlara tam olarak uymasını talep ederken Irak'a iyi niyet göstergesi olarak, son bir şans tanır,

³⁹⁸665(1990) 25 Ağustos 1990 Tarihli BM GK Kararı'nın tamamı için bkz. [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/670\(1990\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/670(1990)) (çevrimiçi:05.06.2014)

³⁹⁹Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, s.110.

⁴⁰⁰Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, s.117.

⁴⁰¹678(1990) 29 Kasım 1990 Tarihli BM GK Kararı'nın tamamı için bkz. [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/678\(1990\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/678(1990)) (çevrimiçi: 05.06.2014), Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, s.117.

2) Kuveyt'in yasal yönetimiyle işbirliği içinde hareket eden üye devletlerin Irak'ın 15 Ocak 1991 tarihinde veya daha önce, 1. paragrafta gösterilen şekilde uymaması halinde, devam eden kararlar, önlemler ve zorlayıcı 660 sayılı karar hükümlerine, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak üzere zor kullanma yetkisi verir,

3) Bütün devletlerden bu kararın 2. paragrafı doğrultusunda alınacak önlem ve hareketleri desteklemelerini rica eder,

4) Bütün devletlerin bu kararın 2. ve 3. paragraflarına göre yürütülecek hareketler ve usulleri hakkında Güvenlik Konseyi'ni düzenli olarak bilgilendirmelerini rica eder,

5) Sorun üzerindeki tutumunu devam ettirmeye karar verir. ''

(3) Ateşkes Kararı

Kara harekatı, 28 Şubat 1991'de tamamlanarak, hareket sonucu, ekonomik ve askerî olarak büyük kayıplar veren Irak, Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararları kayıtsız şartsız kabul ettiğini bildirmiştir. BM GK'nın, daha önceki kararlarını tekrar ettiği, 2 Mart 1991 tarihli, on bir olumlu, bir olumsuz ve üç çekimser oyla alınan 686 sayılı karar şu şekildedir⁴⁰²;

“686(1990) 2 Mart 1991 Tarihli Karar

Güvenlik Konseyi,

...

1) Bütün bu on iki kararın tüm kuvvet ve etkilerinin devam ettiğini teyit eder,

2) Irak'ın yukarıda değinilen bütün bu on iki karara uymasını için;

a) Kuveyt'i ilhakı kararını bir an önce ilga etmesini,

b) Kuveyt'i hukuk dışı işgali nedeniyle Kuveyt ve üçüncü devletlerin vatandaş ve şirketlerinin bütün kayıp, zarar ve yararlanmalarından uluslararası hukuka göre sorumluluğunu kabul etmesini,

⁴⁰²686(1990) 2 Mart 1991 Tarihli BM GK Kararı'nın tamamı için bkz. [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/686\(1991\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/686(1991)) (çevrimiçi:05.06.2014), Bozkurt, Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı, s.137-138.

c)Esir alınan bütün Kuveyt ve üçüncü ülke vatandaşlarının Kızılay-Kızılhaç Cemiyetleri' nin veya Uluslararası Kızılhaç Komitesi ajanlarının himayesi altında bir an önce serbest bırakılmasını,

d)Bir an önce Irak tarafından el konulan Kuveyt malvarlıklarının iade edilmesine ve bunun en kısa zamanda tamamlanmasına ister.

3)Irak'ın,

a)Üye devletlere karşı füze hareketleri ve savaş uçaklarının uçuşlarını da içeren kışkırtıcı hareketlerine ve husumetine son vermesini,

b)En kısa zamanda husumetin sona ermesi için askerî harekata ilişkin 678 sayılı karara uygun hareket eden Kuveyt ve üye devletlerin kuvvetlerine karşılık gelen askerî yöneticileri görüşmeleri için görevlendirmesini,

c)678 sayılı karara göre; esir alınan, Kuveyt ile işbirliği içinde hareket eden üye devletler ve Kuveyt kuvvetlerinin personelinin uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin ajanlarının himayesi altında tümünün bir an önce serbest bırakılmasını,

d)Kuveyt'te 678 sayılı karar gereği, üye devletlerin bulunduğu Irak topraklarında ve bitişik sularında bulunan her türlü kimyasal ve biyolojik silah ve maddelerin, diğer patlayıcıların, bubi tuzaklarının ve Irak madenlerinin keşfi için yardım ve bilgi sağlanmasını ister.

4)Irak'ın 2. ve 3. paragraflara uyması için gereken süre boyunca, 678 sayılı kararın 2. paragrafı hükümlerinin yürürlükte kalacağını hatırlatır,

5)678 sayılı karar gereği; Kuveyt ile birlikte hareket eden üye devletlerin ve Kuveyt'in 1949 Cenevre Sözleşmesi hükümlerine uygun şekilde ele geçirilen Iraklı savaş esirlerinin, uluslararası Kızılhaç Komitesi ajanlarının gözetiminde; serbest bırakılması ve buna bir an önce başlanması kararını memnuniyetle karşılar,

6)Bütün üye devletlerin mümkün olduğunca; BM'nin, özel kuruluşların ve BM sistemi içinde yer alan diğer uluslararası organizasyonların ülkelerini yeniden inşası için Kuveyt halkı ve hükümetleriyle işbirliği içinde yardım etmek üzere bütün gerekli girişimlerde bulunmalarını rica eder,

7)Irak'ın yukarıda gösterilen girişimlerden Genel Sekreter'i ve Güvenlik Konseyi'ni haberdar etmesine karar verir,

8) *Husumete kesin bir son verecek hızlı girişimleri güvence altına almak üzere; Güvenlik Konseyi'nin sorun üzerine etkin şekilde durmaya devam etmesine karar verir.*”

Ateşkes kararının akabinde; yapılan görüşmeler neticesinde 3 Nisan 1991 tarihinde, on iki olumlu, bir olumsuz ve iki çekimser oyla ateşkesin uygulanma şeklini gösteren 687 sayılı karar alınmıştır. Bu kararda;

- 1) Kuveyt'in bağımsızlığını teminden duyulan memnuniyet,
- 2) Irak'ın geri çekilmesi, biyolojik ve kimyasal silahların kaldırılması,
- 3) Ortadoğu'da nükleer silahların yok edilmesi ve silahlanmanın kontrol altına alınması,
- 4) Irak'ın 15 gün içinde bu kararın uygulanması ile ilgili silah ve diğer listelerini Genel Sekreter'e göndermesini,
- 5) Irak'ın silahları ile ilgili özel bir komisyon oluşturulması belirtilmiş ve Irak'ın 6 Nisan 1991 tarihinde bu kararı resmen kabul ettiğini BM Genel Sekreteri ve GK' ya bildirmesiyle ateşkes sağlanmıştır.⁴⁰³

(4) Değerlendirme

Körfez olayı; GK' nın oybirliği ile karar alamaması neticesinde büyük bir kuvvetin yokluğu durumunda, saldırılar için çözüm olamayacağını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.⁴⁰⁴ GK' nın, bağlayıcı nitelikte yaptırımlar uygulayabilmesi, meşru müdafaa için gereken tedbirleri alabilmesi beş daimi üyenin tamamının ve toplamda dokuz üyenin olumlu oyu ile mümkün olduğundan, veto kurumunun uluslararası barış ve güvenliğe katkısının tartışılması ve bunun çözüm yolları üzerinde durulmasını göstermesi bakımından önemlidir.

E) Değerlendirme

BM Şartı m.2/4'te düzenlenen ve bugün uluslararası hukukun emredici kuralları arasında bulunan kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağı kapsamında

⁴⁰³ Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, s.139-140.

⁴⁰⁴ Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, s.171.

devletlerin münferiden kuvvet kullanımı içeren zorlama yollarına başvurusu uluslararası hukukta meşru görülmemektedir. Şart' ta bu kurala iki istisna getirilmektedir. Bunlardan ilki; Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanımıdır. Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanımı kapsamında; yukarıda izah etmiş olduğumuz kuvvet kullanma ve kullanma tehdidi içeren klasik zorlama yollarına dahil olmak üzere; bir çok zorlama yoluna uluslararası barış ve güvenliği tehdit altında olduğu, saldırıya uğradığı ya da bozulduğu durumlarda başvurabilme yetkisini haiz bulunmaktadır. Ancak; Güvenlik Konseyi'nin de veto yüzünden çoğu zaman karar alamadığı gözden uzak tutulmaması gereken bir husustur. Kaldı ki; barış için birlik kararı olmasına ve Güvenlik Konseyi veto yüzünden işleyemez duruma düştüğünde Genel Kurul onun yerine zorlama önlemlerine başvurma kararı alabilme yetkisine sahip olmakla birlikte, bu yola başvurduğu görülmemektedir. Bu durumda; yasağın ikinci istisnası haksız bir saldırıya uğrayan devletleri mağdur etmemek açısından oldukça önemlidir. Devletler, yukarıda izah edilen şartları ihtiva eden, bir meşru müdafaa hakkına sahip bulunmaktadır. Silahlı bir saldırı söz konusu olduğunda devletler bu hakka başvurabilir dense de; silahlı bir saldırının söz konusu olmadığı ancak; kuvvet kullanımı barındıran ya da kuvvet kullanımından daha vahim sonuçlara yol açma potansiyeli olan durumlarda da; somut olay oldukça sıkı bir denetime tabi tutularak, bu durumlara uygun bir meşru müdafaa fiilinde bulunulabileceğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Devletlerin münferiden kuvvet kullanma ve kullanma tehdidi içeren önlemlere başvurusu meşru görülmemesine rağmen; savaşa varmayan zorlama yolları olarak belirtilen kuvvet kullanımı ya da kullanma tehdidi içeren fiillere meşru müdafaa kullanımını gerektiren bir durum olduğunda, gerekli şartlar mevcutsa başvurabilme hakkı bulunmaktadır denebilir. Örneğin; limanları abluka altına alınmış bir devletin; bu fiilde bulunan bir devlete karşı meşru müdafaa kapsamında aynı ya da benzer bir fiili uygulaması meşru müdafaa kapsamında değerlendirilmelidir. Ya da bir devlete münferiden bir ambargo uygulandığında; bu fiile maruz kalan devletinde aynı şekilde karşılık vermesi yine meşru müdafaa kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak; meşru müdafaa'nın istisna teşkil ettiği ve istisnaların dar yorumlanması gerektiği göz önünde tutularak, meşru müdafaa hakkının devletlerce kötüye kullanılmasının önüne geçilmesi gayesiyle, oldukça sıkı kurallara bağlanarak, somut olaylar çok iyi şekilde irdelenerek

meşru olduğundan bahsetmek gerekmektedir. Kaldı ki; devletlerin kendi siyasî politikalarını, çıkarlarını meşru müdafaa hakkı arkasına saklaması, hiç de küçümsenmeyecek bir olgudur.

SONUÇ

Çalışmamızda savaşa varmayan zorlama yolları; hukukî yollar, baskı ve vazgeçirme yolları ile zorlama yolları başlığı altında incelenmiş olup, uluslararası örgütler tarafından başvurulmuş zorlama önlemleri ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

Uluslararası hukuka aykırı fiilin hukuksal etki doğurmasının önüne geçilmesi amacıyla başvurulmuş hukukî önlemler ile bir devlet; tanımama, kınama ya da yargı kararıyla hukuksal etkinin reddi yoluna başvurarak, uluslararası hukuka aykırı bir fiilin kendisine karşı ileri sürülmesinin önüne geçebilmektedir. Yine, bir devlet taraf olduğu antlaşmalardan birinin temel hükümleri ihlal etmiş ise; antlaşmanın diğer tarafları, bu antlaşmanın uygulanmasının durdurulmasını isteyebilmekte ya da antlaşmaya son verme haklarını kullanabilmektedir.

Uluslararası hukuka aykırı fiil ika eden devletlerin, bu davranışlarını düzeltme gayesiyle birtakım siyasi ya da ekonomik yaptırımlara maruz kalmasını ifade eden baskı ve vazgeçirme önlemleri ile bir devlet, uluslararası hukuka aykırı bir fiil ika ettiği takdirde; diğer devletler, hukuka aykırı fiilin duyurulması, uyarma ve kınama, uluslararası örgütlere üye kabul etmeme, uluslararası örgütlerde üyelik haklarının dondurulması ve üyelikten çıkarma, ekonomik ve teknik yardımın askıya alınması veya kesilmesi ya da diplomatik ilişkilerin askıya alınması yollarına başvurabilmektedir.

Uluslararası hukuk sùjeleri tarafından gerek hukukî yollar gerek baskı ve vazgeçirme yollarına başvurma kuvvet kullanma veya kullanma tehdidinde bulunma içermediğinden bahisle uluslararası hukuk açısından meşru yollar olarak görülmektedir.

Uluslararası hukuka aykırı fiil ika eden devletin, bu fiilini zorla düzeltmesi ya da bu fiili neticesinde onu cezalandırma amacı güden yollar olarak tanımlanan zorlama yolları; misilleme, müdahale ve zararlar karşılık olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Zorlama yollarından ilki olan, uluslararası uyumsuzlukların barışçı çözüm yollarına en yakın, tam anlamıyla şiddet ve cebir içermeyen bir zorlama yolu olarak kabul edilen ve bir devlete karşı başka bir devletin, uluslararası hukuka aykırı olarak kabul edilmeyen ancak; diğer devletin menfaatini ihlal eden fiiline karşı, uluslararası hukuka aykırı olmayan biçimde cevap vermesi olarak tanımlanan misilleme ile amaçlanan; karşı devlete dostane olmayan fiilini duyurmak ve onu bu fiilinde

vazgeçirmektir. Misillemeyi; uluslararası hukuka uygun bir yol olarak kabul edenler bulunduğu gibi, uluslararası nezaket kuralların aykırılık teşkil ettiğini hatta ülke içinde kanun birliğini ihlal ettiğini savunan görüşler bulunmaktadır. Yukarıda izah edilmiş olan şartları ihtivan eden ve kuvvet kullanımı ya da kullanma tehdidi barındırmayan misilleme uluslararası hukuka ve BM Şartı'na uygun kabul edilir. Yine, 1970 Tarihli Bildiri' de de; devletlere kuvvet kullanımı içeren misilleme hareketlerinden kaçınma görevi yüklenmiştir. Hem Şart hem de Bildiri birlikte mütalaa edildiğinde; her somut olay ayrı ayrı değerlendirilmekle birlikte; kuvvet kullanımı ya da kullanma tehdidi içermeyen bir misilleme, gerekli şartları taşıdığı takdir de uluslararası hukuka uygun bir zorlama yolu olarak değerlendirilir.

Bir devletin bir başka devletin iç ya da dış işlerine hali hazırdaki şartları devam ettirmek ya da değiştirmek gayesiyle, gücüne güvenerek baskıcı bir davranış sergilemesi olarak tanımlanan müdahale zorlama yoluna bakıldığında ise; uluslararası hukukta kural olarak; müdahale değil, müdahale etmeme ilkesinin geçerli olduğu ve bu sebeple de müdahale fiilinin ana şartlarının belirtilmediği görülmektedir. Ancak; müdahalenin keyfi uygulamalara sebep olması, güçlü devletlerin güçsüz devletlere karşı uyguladıkları bir yol olması, birtakım suiistimalleri içinde barındırması doktrinde meşru ve meşru olmayan müdahale ayrımı yapılmasına neden olmuştur. Doktrinde kabul edilen meşru ve meşru olmayan müdahale ayrımı gereğince de; meşru müdahale olarak belirtilen durumlar da müdahale şartlarının oldukça sıkı belirlenmesi gerektiği üzerinde ısrarla durulmaktadır. Meşru görülen müdahale türleri; insanî nedenlerle müdahale, yurt dışındaki vatandaşların korunması amacıyla müdahale, devam eden iç çatışmalara müdahale ve ilgili hükümetin çağrısı üzerine müdahale olmak üzere dört ana başlık altında incelenmiştir.

İnsan haklarına aykırılıklar, ırk ayrımına ve insan onuruna yönelik saldırılar uluslararası hukukun emredici kurallarına aykırılık teşkil ettiğinden bahisle; iç mesele olarak mütalaa edilmez ve bu durumda müdahale etme yasağından bahsedilemez. Kaldı ki; çoğu zaman GK'nın veto yüzünden karar alamaz duruma düştüğü göz önünde bulundurulduğunda; müdahale etmeme kuralının benimsenmesi; tüm dünyanın yapılan insan hakları ihlallerine seyirci kalmasına neden olabilir. Ancak; bu hususta kesin bir kural belirlenmesinden ziyade; bu tür müdahalelerin kötüye kullanımlara yol açabilmesi

potansiyeli barındırması sebebiyle her somut olaya göre ayrı bir değerlendirme yapılmalı ve insanî nedenlerle müdahale oldukça sıkı kurallara bağlanmalıdır. Bir de; bazı görüşler, devletler tarafından münferit olarak yapılan insanî müdahalelerin meşruluğunun müdahalede bulunan devletin rızasına bağlı olduğu ve ancak; geçerli bir rızanın mevcut olduğu müdahalelerin uluslararası hukuk açısından meşru kabul edileceğini belirtmektedir. Her ne kadar böyle bir görüş; devletlerin münferit değerlendirmelerini bertaraf etmesi açısından, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında etkili gibi görünse de, bir devletin insan hakları ihlalleri yaptığını kabul ederek, müdahaleye rıza göstermesini düşünmek oldukça iyimser bir bakış açısı teşkil etmektedir. Belki, devletin kendisinin değil, ancak; birtakım gruplarca ya da başka devletlerce ülkesinde insan hakları ihlallerinin yapılmasını engelleyemediği durumlar için böyle bir kuraldan bahsetmek daha yerinde olacaktır.

Yurt dışındaki vatandaşların korunması amacıyla müdahalelerde meşru müdafaa hakkı dayanak noktası yapılmaktadır. Yukarıda izah edilen şartları ihtiva eden bu şekilde bir müdahale; müdahalede bulunan devletin görevini ifa eder etmez ülke topraklarını terk etmesi şartına riayet edilmesi ve yalnızca söz konusu amaçla sınırlı kalınması durumunda kuvvet kullanma yasağının ihlalini teşkil etmez. Ancak; kötüye kullanımlara yol açabilmesi ihtimali nedeniyle de her somut olay ayrıca değerlendirilerek, bu tür bir müdahalenin oldukça sıkı şartlara bağlanması gerekmektedir.

Devam eden iç çatışmalara müdahalelerde, daha öncede izah edildiği gibi, self determinasyon hakkına dayanan müdahalelerin zorlama yolunun konusu olduğu belirtilmiştir. Ve bu bağlamda; self determinasyon hakkını kullanmak isteyen halklara engel olan, kuvvet kullanan ya da kullanma tehdidinde bulunan bir devlete karşı bu halkın kendi kaderini tayin etme hakkını elde edeceği ölçüde ve bu amaçla sınırlı olarak, başka devletlerce yapılan müdahalelerin meşru olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Yine bu müdahalelerinde; oldukça sıkı kurallara bağlanması ve her somut olayın ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir.

İlgili hükümetin çağrısı üzerine müdahale için, meşru bir hükümetin daveti üzerine yapılan müdahalelerin meşru olduğu belirtilmekle birlikte; çağrıyla yapan hükümetin meşruluğunun oldukça iyi irdelenmesi, hangi hususlar için rıza gösterdiğinin

açıkça belli olması ve rıza gösterdiği müdahalelerin uluslararası hukukun emredici kurallarına aykırılık teşkil etmemesi gerekir. Daha önce de diğer müdahale şekillerinde belirtilmiş olduğu gibi, bu müdahalenin de oldukça ihtiyatla ele alınması ve her somut olayın ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir.

Bir devletin diğer bir devlete karşı uluslararası hukuka aykırı ika ettiği haksız fiiline karşı, bu fiile maruz kalan devletin yine uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiille, haksız fiili ika eden devlete cevap vermesi olarak tanımlanan üçüncü zorlama yolu olan zararlar karşılık; başlıca silahlı kuvvet kullanımı içeren bombardıman ve barış içinde işgal, barış içinde abluka ve silahlı kuvvet kullanımı içermeyen boykot ile ambargo şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda hukuksal önlemler çerçevesinde mütalaa edilen antlaşmaların durdurulması ya da feshi önleminin, zararlar karşılık kapsamında münferiden devletler tarafından uygulanmasında bir beis bulunmamaktadır. Bu konuda kuralın şu olduğu söylenebilmektedir; BM öncesi dönemde bir uyuşmazlık vuku bulduğunda bunun çözüm yolları Milletler Cemiyeti Misakı'nda belirtilmiş olduğundan, kural zararlar karşılık yöntemine başvurulmaması iken, ancak başka herhangi bir yol bulunmadığı takdirde uyuşmazlık çözümü noktasında zararlar karşılık yoluna başvurmak meşru görülmekteydi. BM dönemi içinde kuvvet kullanımı ya da kullanma tehdidi içermeyen zararlar karşılık önlemleri için, söz konusu husus aynı şekilde mütalaa edilmektedir.

Hem Milletler Cemiyeti Misakı'nda hem de BM Şartı'nda bütün üye devletlerin iştirak etmek zorunda olduğu bir zorlama yolu olan boykotun, Milletler Cemiyeti döneminde dahi, sadece Misak hükümlerine göre Milletler Cemiyeti müeyyidesi olarak, uygulanması meşru görülmekte ve münferiden yapılan boykotun uluslararası hukuk esaslarına aykırılık teşkil ettiği doktrinde büyük bir çoğunluk tarafından kabul edilmekteydi, kaldı ki günümüz BM sistemi içinde aynı sonuçtan bahsedilebilmektedir. Ancak; her ne kadar boykot bu şekilde mülâhaza edilmiş olsa da, uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiile maruz kalan bir devletin, kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağı kapsamında diğer zararlar karşılık yollarına başvurusu uluslararası hukuka aykırı kabul edilse de; haksız fiile maruz kalan devletin en azından münferiden boykot önlemine başvurabilmesini meşru görmek gerekmektedir. Kaldı ki; bir devlet hangi ülke ile ticaret yapıp yapmayacağını belirleme hususunda serbesttir. Bugün; BM

GK' nın sürekli üyelerinin veto hakkını kullanması sebebiyle, çoğu zaman karar alamadığı da göz önünde bulundurulduğunda; haksız fiile maruz kalan devleti uğradığı zarar ile baş başa bırakmakta hukuken kabul edilir bir yol olmamaktadır.

Hem Milletler Cemiyeti Misakı'nda hem de BM Şartı'nda devletlerin münferiden başvurmasının meşru kabul edilmediği bir zararlar karşılık şekli de bombardıman ve barış içinde işgaldır. Kaldı ki Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri' de (2625(XXV) sayılı 24 Ekim 1970 tarihli Genel Kurul kararıyla kabul edilen); bir devletin ülkesinin, Birleşmiş Milletler Şartı'nı ihlâl edecek şekilde kuvvet kullanmaktan ileri gelen askerî işgalin konusu olmayacağı, yine bir devletin ülkesinin, kuvvet kullanması veya kullanma tehdidinde bulunmasından ileri gelen bir iktisabın konusu olmayacağı belirtilmektedir. Kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktan ileri gelen hiçbir ülke iktisabının, hukukî tanıma görmeyeceği de söz konusu Bildiri' de düzenlenen hususlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, devletlerin uyuşmazlıkların halli için münferiden geçici işgal ve bombardıman yoluna başvurabilmeleri gerek kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağı gerekse de söz konusu bildiri dikkate alındığında uluslararası hukuk açısından meşru görülmemektedir.

Barış içinde abluka zararlar karşılık yolunda ise; güçlü devletlerin güçsüz ya da küçük devletlere karşı bu yolu kullandıkları, bazı devletlerin barış zamanında bu yola başvurarak savaş niyetlerini söz konusu yolun arkasına gizledikleri doktrinde kabul edilmektedir. Kaldı ki; BM sisteminde, 1970 tarihli Bildiri' de ve bugün uluslararası hukukun emredici kuralı olarak kabul edilen kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunma yasağı kapsamında devletlerin münferiden bu yola zararlar karşılık kapsamında başvurmaları meşru görülmemektedir.

Ambargo zararlar karşılık yolu ise; her ne kadar, bu önlem için sınırlı bir kuvvet kullanımından bahsedilse de; haksız fiil ika eden devletin bayrağını taşıyan gemilere bulundukları sulardan çıkmamaları şeklinde uygulanan önlemin kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunmaya aykırılık teşkil ettiği söylenebilmektedir. Kaldı ki; belirli yükü taşımama şeklinde uygulanan ambargo önlemininse; bu fiilin uygulandığı devletin tek geçim kaynağı üzerinde ve süre sınırının aşılması şeklinde uygulanması

neticesinde; kuvvet kullanımı ve kullanma tehdidinde bulunulmasından daha vahim sonuçlara sebep olma potansiyeli taşıdığından bahisle; her somut olay incelenerek bir sonuca varmak ve bu önleme ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Ancak; silahlı çatışmaların söz konusu olduğu bir ülkeye karşı silah ambargosu uygulanmasının, yine de somut olay değerlendirilmek şartıyla etkili ve uluslararası hukuka uygun bir zararlar karşılık şekli olduğu söylenebilir.

Devletlerin münferit olarak başvurabileceği ya da başvuramayacağı zorlama yolları hakkında söz konusu sonuçlara ulaşıldıktan sonra BM Örgütü tarafından başvurulmuş zorlama yolları açısından elde edilen verileri değerlendirmek gerekir. Kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağının iki istisnasından biri Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanımıdır. BM Şartı'nda düzenlenen ve daha öncede belirtildiği üzere bugün uluslararası hukukun emredici kuralı niteliğinde olan kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunma yasağının istisnası olarak; uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olduğu, saldırıya uğradığı ya da bozulduğunun tespiti halinde; uluslararası toplum adına BM'nin yukarıda izah edilmiş olan kuvvet kullanma ya da kullanma tehdidi içersin içermesin bütün klasik zorlama yolları da dahil olmak üzere, bir çok zorlama yoluna başvurusu daha isabetlidir. Doktrinde; savaşa varmayan zorlama yollarının “örtülü savaş”⁴⁰⁵ olarak nitelendirildiği ve bu ifadenin savaşa varmayan zorlama yollarını en iyi ifade eden kavramlardan biri olduğu göz önüne alındığında; bu yollara devletlerin münferit olarak değil; ancak uluslararası toplum adına hareket eden bir örgüt tarafından başvurulması oldukça yerindedir. Ancak; BM'nin, her ne kadar insanlığa tarif olunmaz acılar yaşatan savaş felaketinden insanları kurtarmak adına kurulduğu düşünülse de; veto yüzünden Güvenlik Konseyi'nin çoğu zaman karar alamaz duruma düştüğü, hukukî olmaktan ziyade siyasî bir karar alma mekanizmasına sahip olduğu göz önüne alındığında uluslararası hukuka aykırı birçok duruma, insan hakları ihlallerine seyirci kaldığı, insanlığın da bu durumlara seyirci bırakıldığı değerlendirilmesi gereken mühim bir husustur. Kaldı ki; barış için birlik kararı olmasına ve Güvenlik Konseyi veto yüzünden işleyemez duruma düştüğünde Genel Kurul onun yerine zorlama önlemlerine başvurma kararı alabilme yetkisine sahip olmasına rağmen, Genel Kurul'un bu yola başvurduğu görülmemektedir. Bu durumda; yasağın ikinci istisnası haksız bir saldırıya uğrayan

⁴⁰⁵Karabulut, s.16.

devletleri mağdur etmemek açısından oldukça önemlidir. Devletler, yukarıda izah edilen şartları ihtiva eden, bir meşru müdafaa hakkına sahip bulunmaktadır. Silahlı bir saldırı söz konusu olduğunda devletler bu hakka başvurabilir dense de; silahlı bir saldırının söz konusu olmadığı ancak; kuvvet kullanımı barındıran ya da kuvvet kullanımından daha vahim sonuçlara yol açma potansiyeli olan durumlarda da; somut olay oldukça sıkı bir denetime tabi tutularak, bu durumlara uygun bir meşru müdafaa fiilinde bulunulabileceğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Devletlerin münferiden kuvvet kullanma ve kullanma tehdidi içeren önlemlere başvurusu meşru görülmemesine rağmen; savaşa varmayan zorlama yollarına meşru müdafaa kullanımını gerektiren bir durum olduğunda, gerekli şartlar mevcutsa başvurabilme hakkı bulunmaktadır denebilir. Örneğin; limanları abluka altına alınmış bir devletin; bu fiilde bulunan bir devlete karşı meşru müdafaa kapsamında aynı ya da benzer bir fiili uygulaması meşru müdafaa kapsamında değerlendirilmelidir. Ya da bir devlete münferiden bir ambargo uygulandığında; bu fiile maruz kalan devletinde aynı şekilde karşılık vermesi yine meşru müdafaa kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak; meşru müdafaanın istisna teşkil ettiği ve istisnaların dar yorumlanması gerektiği göz önünde tutularak, meşru müdafaa hakkının devletlerce kötüye kullanılmasının önüne geçilmesi gayesiyle, oldukça sıkı kurallara bağlanarak, somut olaylar çok iyi şekilde irdelenerek meşru olduğundan bahsetmek gerekmektedir. Kaldı ki; devletlerin kendi siyasî politikalarını, çıkarlarını meşru müdafaa hakkı arkasına saklaması, hiç de küçümsenmeyecek bir olgudur.

KAYNAKÇA

_ Acer, Yücel - Kaya, İbrahim, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, Usak Yayınları, Ankara, 2010.

_ Aksar, Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk –II-*, Seçkin Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul, 2013.

_ Alsan, Zeki Mesud: *Devletler Hukuku Dersleri, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1947.*

: *Milletlerarası Hayatın Düzeni ve Panamerikanizm*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1949.

: *Yeni Devletler Hukuku (Milletlerarası Camianın Düzenlenmesi)*, C.2, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1951.

_ Altınır, Sümeyra, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı”, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

_ Aral, Berdal, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*, Siyasal Kitabevi, Kırıkkale, 1999.

_ Aydoğan, Özman, “Devletler Hukukunda Müeyyide”, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Ankara, 1974.

_ Başeren, Sertaç Hami, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 2003.

_ Berki, Şakir, *Devletler Umumi Hukuku*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1968.

_ Beygo, Okan, “Uluslararası Uyuşmazlıkların Yargısal Yollar ile Çözümünde Genel Hukuk Prensipleri ile Ex Aequo Et Bono’nun Yeri ve Rolü”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, y.y..

_ Bilge, Suat, “Milletlerarası Uyuşmazlıkların Diplomatik Yollar ile Çözülmesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.17, S.2, s.197-210.

_ Bozkurt, Enver: *Türkiye’nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı*, İlaveli 3. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2013.

:*Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, Nobel Yayınları, 1.Baskı, 2003, Ankara.

: Enver Bozkurt, “Uluslararası Hukuk Bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi* (UHP), Cilt: 2, Sayı: 5, 2006, ss. 50-74.

_ Bozkurt, Enver - Kütükçü, M. Akif - Poyraz, Yasin, *Devletler Hukuku*, Yetkin Yayınları, Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara, 2010.

_ Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Resmî İnternet Sitesi, <http://tdkterim.gov.tr/bts/> .

_ Civelek, Jale, “Birleşmiş Milletler Teşkilatı Tarafından Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Zorlama Tedbirlerinin Alınması, Birleşmiş Milletler Kuvvetlerinin Kurulması ve Bu Kuvvetlerin Hukukî Dayanağı”, *MHB*, S.1-2, Yıl 10, 1990, s.13-47.

_ Charles Crozat, *Devletler Umumi Hukuku* (çev. Edip F. Çelik), C.1, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1950.

_ Çağiran, Mehmet Emin, *Uluslararası Örgütler*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013.

_ Çelik, Edip F. : *Milletlerarası Hukuk*, C.1, Yenilenmiş 4. Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980.

: *Milletlerarası Hukuk*, C.2, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987.

_ Doğan, İlyas, *Devletler Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2008.

_ Duran, Hasan : “Yeni Bir Müdahale Şekli ‘İnsani Müdahale’, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.6, S.1, ss.87-94.

: “Birleşmiş Milletler ve Müdahale”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.6, S.2, ss.131-142.

_ Ecer, Vehbi, “İslam Tarihinde İlk Ambargo Uygulaması”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.2, 1988, ss.145-156.

_ Erdoğan, Feyiz, “Uluslararası Hukuk Ve Hakemlik”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku (Devletler Hukuku) Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2004.

_ Eren, M. Yusuf, “Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Zorlama Yolları”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.3, S.2, 2012, ss.229-259.

_ Göztepe, Ece, “Amerika’nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye’nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da ‘Haklı Savaş’ın Haksızlığı Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c.59, S.3, 2004, ss.79-103.

_ Grotius, Hugo, *Savaş ve Barış Hukuku (De Iure Belli Ac Pacis)*, (Çev: Seha L. Meray), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967.

_ Hancılar, Özhan, “Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.

_ Hasgüler, Mehmet - Uludağ, Mehmet B., *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, Alfa Yayınları, Güncellenmiş 4.Baskı. İstanbul, 2010.

_ Hoş, H. Serdar, *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, XII Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2013.

_ İpek, Aydın, “Anayasa Ve Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Kuvvet Kullanımı”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kamu Yönetimi Programı(Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2007.

_ J.J. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, (çev. Vedat Günyol), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

_ Karabulut, Bilal, “Uluslararası Yaptırımların Hukuksal Bir Analizi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C.3, S.12, 2007, ss.15-40.

_ Karademir, Havva: “AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı)in Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümündeki Rolü; Kosova Krizi”, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2008.

_ Kedikli, Umut, “BM Antlaşması’nda Meşru Müdafaa Hakkı”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

_ Kelsen, Hans, *Principles of International Law*, The Lawbook Exchange, Ltd., 1952.
<http://books.google.com.tr/books?id=BemxZuVYY6oC&pg=PA24&lpg=PA24&dq=reprisals+examples&source=bl&ots=Ob1eo54Kl1&sig=orQ9MMrBu03sON6-InYTpsZPjG4&hl=tr&sa=X&ei=zfxQU6KICq-A7QbRv4Eg&ved=0CGAQ6AEwBQ#v=onepage&q=reprisals%20examples&f=false>
(Çevrimiçi: 18.05.2014).

_ Keskin, Funda : *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma Ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

: “BM ve Kuvvet Kullanma”, *Avrasya Dosyası (BM Özel Sayısı)*, C.8, S.1, İlkbahar 2002, ss.149-174.

_ Kuran, Selami - Okur Aydın, Derya - Sarıbeyoğlu, Meltem - Günel, Reşat Volkan, *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2.Baskı, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2011.

_ Kütükçü, Mehmet Akif - Erdal, Selcen: *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları(1946-1965)*, C.1, Mimoza Yayınları, Konya, 2011.

- _ Lütem, İlhan, *Devletler Hukuku Dersleri (Yetkiler-Alanlar-Yetkilerin Kullanılması-Barış ve Güvenliğin Sağlanması)*, C.2, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1956.
- _ Louis Le Fur, *Devletler Umumî Hukuku*, (Çeviren: Şinasi Z. Devrin), İstanbul Üniversitesi Devletler Hukuku Enstitüsü, Ankara, 1943, s.470.
- _ Menemencioğlu, Etem, *Devletler Umumî Hukuku*, C.1-2, İstanbul Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.
- _ Mengiler, Özgür, *Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü*, Platin Yayınları, Ankara, 2005.
- _ Meray, Seha L. : *Devletler Hukukuna Giriş*, C.1, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Gözden geçirilmiş 2. Bası, Ankara, 1960.
- : *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yeniden Gözden Geçirilmiş Dördüncü Bası Ankara, 1975.
- : *Uluslararası Hukuk ve Örgütler*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara, 1979.
- _ Ögüt, Selman, *21. Yüzyılda Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BM Güvenlik Konseyi'nin Yeniden Yapılandırılması*, XII Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014.
- _ Özel, Ahmet, "İslam Hukuku ve Modern Devletler Hukukunda Mukabele Bilmişil/Misilleme/Zararla Karşılık", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.5, 2005, s.49-66.

_ Pazarcı, Hüseyin: *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi Yayınları, Gözden Geçirilmiş 5. Bası Ankara, 2007.

: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, C.1, Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara, 1992.

: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, C.2, Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Ankara, 2013.

: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, C.3, Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara, 2005.

: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, C.4, Turhan Kitabevi, 2. Baskı Ankara, 2006.

_ Poyraz, Yasin: “Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yollarından Diplomatik Yollar”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Devletler Umumî Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1995.

: “Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanımı”, *Mevlana Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, 2013, ss.199-229.

_ Seviğ, Muammer Raşit, *Özel Devletler Umumî Hukuku*, Genişletilmiş ve Yeniden Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1958.

_ Sur, Melda, *Uluslararası Hukukun Esasları*, Beta Yayıncılık, Tıpkı 6.Baskı, İstanbul, 2013.

_ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, (Çev. Adil Demir), Kastaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008, s.47.

_ Topal, Ahmet Hamdi : “Uluslararası Uyuşmazlıkların Yargı Dışındaki Barışçı Çözüm Yolları”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.

: “Uluslararası Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2004.

_ Tosun, Fatih, “Uluslararası Hukuk’ta ‘Kuvvet Kullanma ve Karışma’ Kavramlarının Değişen Anlamı”, *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp Akademileri Dergisi*, Y.5, S.9, 2009, ss.89-118.

_ Türkmen, Füsün, *İnsancıl Müdahale*, Okumuş Adam Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2006.

_ Uygun, Oktay, “Küreselleşme Ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi”, Anayasa Yargısı 20, Anayasa Mahkemesi Yay:50, 2003.

_ Ünal, Şeref, *Uluslararası Hukuk*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005.

_ Yücel, Kıvılcım Turanlı, *Barış Hakkı ve Hayata Geçirilmesi*, XII Levha Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2012.

_ Walzer, Michael, *Haklı Savaş Haksız Savaş*, 1. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010.

_ 377 (V) Sayılı ve 3 Kasım 1950 Tarihli “Barış İçin Birleşme” Kararı, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/377.pdf (çevrimiçi:05.06.2014).

_ 660(1990) 2 Ağustos 1990 Tarihli BM GK Kararı, <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1990.shtml>. (çevrimiçi:04.06.2014).

_661(1990) 6 Ağustos 1990 Tarihli BM GK Kararı,
[_http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/661\(1990\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/661(1990))
(çevrimiçi:04.06.2014).

_665(1990) 25 Ağustos 1990 Tarihli BM GK Kararı,
[_http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/670\(1990\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/670(1990))
(çevrimiçi:05.06.2014).

_678(1990) 29 Kasım 1990 Tarihli BM GK Kararı,
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/678\(1990\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/678(1990)) (çevrimiçi:
05.06.2014).

_ Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler
Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri,
http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm_yeni.html (Çevrimiçi:
12.04.2014).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Zehra KORKMAZ

Doğum Yeri ve Yılı : Merzifon / 1988

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1.İngilizce / D

İş Deneyimi :

1.Yalova Barosu Avukatlık Stajı 2011 – 2012.

2.Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı
Araştırma Görevlisi 2013 - Halen